„Curs de psihanaliză”.
1999
Vasile Perciun
Editura Eurostampa
INTRODUCERE

Când am început să scriu acest curs, am avut o bună perioadă de timp ezitări... Psihanaliza fusese acceptată cu destul de multe dificultăţi chiar în ţara ei de origine, se confruntase cu nenumărate critici din partea celor mai diverse categorii sociale, iar cei care o acceptaseră puteau fi consideraţi oarecum nişte iniţiaţi, o categorie aparte, a cărei deschidere era ceva destul de rar în societatea perioadei respective.

Ea s-a impus treptat în lumea civilizată, şi-a câştigat tot mai mulţi adepţi, care au căutat cele mai bune modalităţi de a o face cunoscută publicului larg.

Foarte devreme, psihanaliza a ajuns şi în România. Din nefericire, la o perioadă scurtă după ce psihanaliza a început să-şi facă adepţi, în România a început perioada sa de excepţie, în care viaţa personală a individului era un drept al omului estompat în privinţa locului cuvenit într-un sistem de priorităţi promovat astăzi, în aceste condiţii, dreptul persoanei de a se elibera de nefericire prin psihanaliză, devenea aproape un atentat la viitorul „maselor”, preconizat de acea orânduire. Încrederea intrinsecă dintre doi oameni, specifică asistenţei prin psihanaliză, construită în cursul curei psihanalitice era un sâmbure de răzmeriţă pentru răsturnarea sistemului axiologic specific vremurilor respective, prin libertatea de gândire şi de credinţă pe care o presupunea (asociaţiile libere, interpretarea şi consolidarea, în contextul transferului conceput în sens freudian). Psihanaliza a încetat, astfel, să existe în mod valabil, mult prea devreme la noi. Erau impedimentaţi oamenii care puteau să o propage, erau împiedicate orice posibilităţi de a transmite cunoştinţele psihanalitice la nivel larg. Nu puteau fi

acceptate nici susţinerea de conferinţe, nici publicarea de cărţi, şi nicio altă formă de comunicare în acest domeniu, decât împreună cu o critică sau o exegeză dură şi părtinitoare până la distorsionarea identităţii reale a psihanalizei.

În momentul în dreptul la libertatea de opinie în special de tip epistemico-ştiinţific şi, inclusiv, dreptul de a opta pentru modul în care individul îşi trăieşte viaţa, au devenit drepturi ale fiecăruia, s-a pus problema de a fi reluate preocupările pentru psihanaliză, ca modalitate profundă de a ajuta oamenii aflaţi în situaţii speciale de suferinţă, să-şi schimbe viaţa.

Problema cea mai importantă ce a apărut, a fost aceea a specialiştilor care să aibă competenţa şi puterea de a se aventura în acest domeniu. O parte dintre ei fuseseră prea bătrâni sau prea obosiţi ca să mai aştepte o schimbare a societăţii. Alţii plecaseră pe alte meleaguri, pentru ca disponibilitatea şi puterea lor de a practica psihanaliza să nu se irosească. Au rămas, însă, şi în ţară un număr de oameni care nu renunţaseră la ideea de psihanaliză şi care sperau că într-o zi, societatea noastră va putea profita de pe urma acestei descoperiri importante în domeniul terapeutic.

S-a ivit de asemenea necesitatea ca noi generaţii să fie formate în spiritul principiilor psihanalitice. Am avut norocul să devin, la scurt timp după revoluţia din decembrie 1989, membru al Catedrei de Psihologie din Timişoara şi să am contact cu tinerele generaţii. Şi am mai avut fericirea să constat că minţile tinerilor absorb ca un burete, toate cunoştinţele noi pe care aveam cinstea să le prezint în faţa lor, în calitatea mea de dascăl de psihanaliză. A apărut însă, problema de a compensa absenţa literaturii de specialitate şi a altor bonităţi formative, la care să aibă acces studenţii. Şi atunci s-a ivit ideea acestei cărţi, iar aceasta cu buni ani în urmă. Încrederea în necesitatea şi eficienţa unei asemenea cărţi mi-a fost sporită de faptul că am fost apelat de medici, de asistenţi sociali, de filosofi şi chiar şi alte categorii

profesionale, care aveau nevoie, fie de o informare, fie de îndrumare pentru a păşi pe această cale, fie de o cură de tip psihanalitic…

Am întâmpinat şi eu dificultăţile oricărui om care trebuie să surprindă în câteva zeci de pagini complexitatea acestui domeniu şi să-l facă accesibil minţilor tinere. Am avut îndoieli şi nelinişti legate de capacitatea mea de a face faţă acestei sarcini. Dar încrederea mea în studenţii cu care am lucrat şi dorinţa de a le deschide drumul prin oferirea unui prim instrument de lucru m-au ajutat să depăşesc aceste dificultăţi. Am scris această carte cu speranţa că fiecare parte a ei poate deveni începutul de drum al unui tânăr psihanalist.

Cartea se adresează studenţilor mei, în primul rând, dar şi medicilor, altor specialişti de specific predominant clinc, îndeosebi psihoterapeuţi formatori şi tuturor celor interesaţi de acest domeniu.

Accentul a fost pus pe opera freudiană, dar au fost luate în considerare şi contribuţiile a numeroşi alţi psihanalişti, care şi-au adus contribuţia la edificarea sistemului teoretic al psihanalizei.

Am urmărit aspecte de metapsihologie, problematica inconştientului, aspecte ale teoriei pulsionale, ca şi ale problematicii Eului, narcisismului, problema stadiilor de dezvoltare libidinală, problema mecanismelor de defensă, importanţa identificării, a proiecţiei, problematica relaţiei obiectale şi a rolului ei în viaţa individului, toate privite din punctul de vedere al lui Freud, precum şi a celor care i-au urmat acestuia şi au îmbogăţit psihanaliza prin contribuţiile personale.

Cartea nu are pretenţia de a fi epuizat tematica psihanalizei, este deschisă oricăror completări şi sugestii, şi va fi, probabil îmbunătăţită în timp.

Ea este scrisă, însă, din dorinţa de a aduce o contribuţie la dezvoltarea mişcării psihanalitice în România şi pentru a da celor dornici de a înţelege, o viziune asupra ansamblului fenomenului care a suportat

numeroase avataruri, cuprinse între vogă şi satanizare.

Autorul

CURSUL I
BIOGRAFIA LUI S. FREUD

S. Freud s-a născut în 6 mai 1856, la orele 18, 30, la Freiberg (Moravia). Moartea lui a survenit în 23 septembrie 1939, la Londra.

Tatăl lui Freud, Jacob Freud, se ocupa cu negoţul de lână. La vârsta de 40 ani, în 1855, el se căsătoreşte cu Amalia Nathanson, cu 20 ani mai tânără decât el. În momentul celei de-a doua căsătorii, tatăl lui Freud mai avea 2 băieţi dintr-o primă căsătorie. Asemenea detalii legate de familia lui Freud au un mare interes, datorită importanţei pe care Freud o acorda „constelaţiei familiale" şi mai ales filiaţiei şi interacţiunilor oedipiene. Cea de-a doua căsătorie a tatălui lui Freud coincide cu naşterea primului copil al fiului său Philippe. Din cea de-a doua copilărie a lui Jacob, se vor naşte Sigmund (1856) (prenumele iniţial era Sigismund), Julius (1857) şi Ana (1858). Din această ţesătură neobişnuită de relaţii, se ajunge la o situaţie paradoxală: tatăl lui Freud era bunic la naşterea celui de-al treilea băiat al său, care astfel, venea pe lume în calitate de unchi al unui nepot mai în vârstă cu un an decât el.

În 1858, afacerea lui Jacob Freud intră în criză şi îl duce aproape la ruină, drept pentru care familia pleacă în Saxonia, în iunie, împreună cu cei doi băieţi din prima căsătorie, Emmanuel şi Philippe. Sigmund, împreună cu mama sa şi cu sora sa Anna ajung la Leipzig în octombrie 1859, pentru ca în anul următor familia să se reîntregească la Viena. Aici, Sigmund petrece o copilărie destul de banală, ocupată în mare parte cu studiul.

În 1865, intră la Gymnasium, fiind timp de 7 ani cel dintâi din clasă, absolvindu-l cu summa cum laudae. Universitatea a însemnat pentru el prima luare de contact cu problemele cu care se confrunta populaţia evreiască, „rasa" sa, refuzând cu mândrie să se simtă inferior celorlalţi şi să accepte starea permanentă de ruşine pe care ar fi trebuit să o manifeste ca şi evreu.

Freud era extrem de dotat pentru limbi străine, cunoscând la perfecţie germana, foarte bine latina şi greaca, apoi învăţând temeinic engleza şi franceză. De la vârsta de 9 ani cunoştea limba latină variantele dialectale austro-germane, iar apoi a studiat şi italiana franceza şi spaniola. Studiase, bineînţeles şi a aprofundat în continuare ebraica.

Freud studiază medicina, care, însă, după spusele sale, nu-i trezea un interes deosebit. Modelele sale de viaţă erau Hannibal, Napoleon, Massena, Cromwell, ca şi Shakespeare şi Goethe, care i-au trezit dorinţa de a înfăptui lucruri grandioase în viaţă. În 1881, devine medic. Din 1876 până în 1882 lucrează în Laboratorul de Histologie a sistemului nervos al lui Ernest Brücke. Încearcă diferite domenii ale medicinei, în căutarea unuia care să i se potrivească perfect, trecând în acest scop, ca intern, pe la mai multe servicii spitaliceşti. În cele din urmă, devine asistent în cel al psihiatrului Meynert, în 1883. Ar fi vrut să devină neurolog sau fiziolog al sistemului nervos. Din 1883 până în 1885, Freud face cercetări pe măduva spinării, studiind legăturile neuronale şi modul în care celulele nervoase funcţionează ca un tot. Îşi abandonează însă cercetările, îndreptându-şi apoi atenţia către alte domenii. Problema a fost reluată şi consacrată în 1891 de către Waldeyer, cercetarea iniţială a lui Freud fiind ignorată.

Freud trece din nou pe lângă celebritate, în urma cercetărilor pe care le face asupra cocainei. El îi descoperă calităţile deosebite de analgezic, în 1884, considerând că poate fi folosit în chirurgie şi în eliminarea efectelor negative generate de renunţarea la morfină. Pleacă însă să o vadă pe logodnica sa înainte de a-şi finaliza cercetările, pe care le concretizează doar într-un articol, pentru ca, la întoarcere, să constate că acestea au fost finalizate de Koller, care aflase despre cocaină de la Freud şi care a realizat testele finale şi consacrarea cocainei ca anestezic local în microchirurgie şi mai ales în operaţiile pe ochi.

În 1886, Freud îşi deschide un cabinet particular de

consultaţii la Viena. În 1882, o cunoaşte pe Martha Bernays, care prin bunicul ei se înrudea cu Heinrich Heine. În 1886, se căsătoreşte cu aceasta, având 5 copii: Mathilde (1887), Johann Martin (1889), Oliver (1891), Sophie (1893) şi Anna (1895).

În 1878, Freud îl întâlneşte pe Joseph Breuer, medic vienez celebru, de care se simte în curând foarte ataşat. În 1882, ia cunoştinţă cu cazul Annei O. (Bertha Pappenheim), pe care Breuer o trata prin hipnoză cathartică. I se trezeşte interesul pentru psihopatologie. În perioada respectivă, terapeutica se baza pe electroterapie, hipnoză şi sugestie.

Din octombrie 1885 până în februarie 1886, Freud face un stagiu la Clinica Salpêtrière, pe lângă profesorul Charcot. În cursul anului 1887, îl întâlneşte pe Fliess. Fiind interesat de sugestie ca metodă terapeutică, merge la Nancy, să lucreze cu Bernheim. În urma tuturor acestor asimilări teoretice şi practice, începând din 1890, începe să utilizeze *metoda cathartică*.

Colaborarea cu Breuer va dura până în 1894. Vor publica împreună „*Mecanismele psihice ale fenomenelor isterice*”, apoi, în 1895, sub titlul „*Studii asupra isteriei*”, vor publica ansamblul lucrărilor lor, Din 1892 până în 1897, Freud perfecţionează *metoda asociaţiilor libere*. Dar abia în 1897, după moartea tatălui său, (octombrie 1896), „evenimentul cel mai important din viaţa unui bărbat”, îşi realizează Freud *autoanaliza*. Conform lui Jones, cuvântul *psihanaliză* a fost folosit pentru prima dată în 1896.

Din acel moment, biografia lui Freud devine biografia cărţilor sale, a întâlnirilor şi despărţirilor sale furtunoase, a dezvoltări unei teorii şi a unei practici puse în slujba creării de asociaţii şi instituţii menite să propage noua disciplină.

Câteva evenimente personale mai marcante din această perioadă de dezvoltare a lui Freud şi a doctrinei sale:

1914: războiul are consecinţe financiare

dezastruoase pentru Freud, ai cărui fii sunt mobilizaţi;

1920: moare fiica sa Sophie;

1923: este prima oară operat pentru cancerul maxilar;

1930: decesul mamei sale, la 95 ani. Se părea că mama lui Freud trăise în tot acest timp alături de el, parcă pentru a nu-l lăsa să-şi rezolve problemele legate de complexul oedipian şi să-şi desăvârşească autoanaliza;

1938: Freud pleacă la Londra, pentru a se proteja împotriva invaziei germane în Austria şi pentru a scăpa de prigonirile germane împotriva evreilor;

1939: Freud moare la Londra, la 83 ani.

Biografie ştiinţifică:

I. Prima fază (1882 – 1897):

– *„Despre începuturile psihanalizei”* – cuprinzând „Proiect de psihologie” şi o selecţie de scrisori schimbate cu Fliess între 1887 şi 1902, cu note explicative şi schiţe de proiecte;

– *„Studii asupra isteriei”* (1895) – în colaborare cu Breuer.

Energetica freudiana era încă puternic influenţata de o practică aflată sub influenţa hipnozei şi a sugestiei.

II. A doua fază (până în 1905):

Se anunţă cu autoanaliza şi cu:

– *„Die Traumdeutung”* (interpretarea visului) (1899);

– „Despre vis” (1901);

– *„Psihopatologia vieţii cotidiene”* (1901);

Revizuiri de ordin tehnic, publicate ca articole – „Cazul Dora”.

Sunt introduse prin aceste lucrări teoria inconştientului şi aspectele primei topici.

Încep să apară adepţii lui Freud: Adler (1902), Federn şi Stekel (1903), Bleuler (1904 – intră în corespondenţă cu Freud), Jones, Hitsemann, Stäcke (1905). Sosesc la Viena Eitingon, Jung şi Binswanger (martie 1907), Abraham (decembrie 1907), Ferenczi (februarie 1908), Pfister (1909). Se creează Societatea Psihanalitică de Miercuri (1902).

Aparatul psihic este conceput în 3 zone: conştient, inconştient şi preconştient.

Se construieşte o teorie a unei relaţii simbolice între latent şi manifest.

Se pune baza tehnicii freudiene: practica asociaţiilor libere între cuvinte şi idei, analiza viselor.

Explicarea conţinutului ascuns al cuvintelor şi imaginilor după o diagramă simbolică, ce introduce inconştientul.

III. A treia fază – rol preferenţial acordat sexului şi libidoului.

– *„Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii”* (1905) – concepţie despre personalitate, în care se conturează **teoria sexualităţii**.

Conflictul între **„principiul plăcerii” şi „principiul realităţii”** explică blocajele, tehnic vorbind, **frustrarea** şi **refularea**.

„**Complexul Oedip**” evoluează şi se ancorează cu mult mai multă precizie în interacţiunile precoce ale copilului mic cu „mama-tata”.

„**Relaţiile obiectale**” – 3 – 5 ani.

Evidenţierea unui **traumatism** suferit de pacient, având bază sexuală, marcat printr-o fixaţie posibilă, dublată de o regresie.

Noţiunea de **stadii afectivo-sexuale** ale dezvoltării personalităţii.

– În 1908 – are loc prima mare reuniune

internaţională la Salzburg.

– *„Cuvântul de spirit şi raporturile sale cu inconştientul”* (1905);

– *„Delir şi vis în „Gradiva” de W. Jensen”* (1907) – culegere de texte orientate spre psihanaliză aplicată;

– *„Cinci psihanalize”* (cuprinde „Cazul Dora”, „Micul Hans”, „Omul cu şobolani”, „Omul cu lupi”, „Preşedintele Schreber”);

– *„Cinci lecţii de psihanaliză”* (1909) – teme pentru conferinţele din America, cuprinzând o imagine de ansamblu a descoperirilor sale de până atunci.

– *„Psihologie colectivă şi analiză a eului”* (1909);

– *„Despre tehnica psihanalitică”* o culegere de eseuri despre practica psihanalitică;

– *„O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci”* (1910);

IV. A patra fază

– *„Totem şi tabu”* (1913);

– *„Contribuţie la istoria mişcării psihanalitice”* (1914) (cuprinde printre altele şi *„Trei eseuri despre viaţa sentimentală”*, în care Freud îşi expune concepţia alegerii obiectelor oedipiene la bărbat; despre Oedipul femeii va scrie doar în 1931).

Locul mamei ca sursă de ataşament tinde să-l preceadă pe cel al tatălui, cel puţin pentru băieţi;

Se dezvoltă asociaţiile internaţionale de psihanaliză şi revistele (Jahrbruch der psychanalyse, 1909; Zentral Blatt für Psychoanalyse, 1910). Este, însă şi o perioadă conflictuală. Are loc ruptura de Adler, care părăseşte Societatea din Viena în 1909, de Stekel, în 1912, de Jung, în 1913.

– *„Pentru a introduce narcisismul”* (1914);

Narcisismul priveşte ansamblul pulsiunilor orientate spre sine. Freud distinge un **narcisism primar** – autoataşament iniţial al subiectului şi un **narcisism**

secundar – apărut tardiv, în jurul eului, în cadrul pulsiunilor total sau parţial desexualizate.

„*Metapsihologie*” (1917);

„*Introducere în psihanaliză*” – pe baza conferinţelor şi cursurilor dintre 1916 – 1917, îşi formează un nou punct de vedere;

Fantasmele, construcţiile fantasmate ale imaginarului îl fac pe Freud să înţeleagă că multe dintre „traumatisme” au fost inventate, fantasmate de către subiecţi şi că aceste fantasme au un efect perturbator analog sau chiar mai puternic decât constrângerile realului.

Toate aceste aspecte constituie **prima topică freudiană**.

V. A cincea fază

Perioada 1914 – 1918 pare dominată de tristeţe şi pesimism. Freud îşi pierduse pacienţii şi banii austrieci din cauza devalorizării, fiii săi sunt pe front, ameninţaţi în permanenţă de moarte. Face în această perioadă psihanaliza lui Ferenczi, prietenul său preferat din această perioadă.

– „*Eseuri de psihanaliză aplicată*” (culegere de articole) – Exemplu: „Stranietatea” (1919)

– „*Nevroză, psihoză şi perversiune*” (1919);

– Apare cea de-a doua topică, prin introducerea **instinctului de moarte** şi prin conceperea **celor 3 instanţe ale personalităţii, împărţite în sine-eu-supraeu**. Aceste teoretizări duc la noi rupturi, Nici Rank, nici Ferenczi neputând accepta pulsiunea morţii. Nici Jones, Shilder, Balint, mai târziu Winnicott şi Spitz nu vor fi cu totul de acord, fără a părăsi domeniul. Abraham, în schimb, devine un teoretician al instinctului morţii.

– „*Dincolo de principiul plăcerii*” (1920);

– „*Eul şi sinele*” (1923);

– „*Psihologia colectivă şi analiza Eului*” (1921);

– *„Consideraţii actuale asupra războiului şi a morţii”* (1915); Toate acestea vor fi reunite în *„Eseuri de psihanaliză”*.

1920 – 1930 – Freud se consacră mai ales psihanalizelor didactice. Îl părăsesc Rank şi Ferenczi.

– *„Inhibiţie, simptom şi angoasă”* (1925);

– *„Continuare la prelegerile introductive în psihanaliză”* (1932);

– *„Compendiu de psihanaliză”* (1938);

– *„Analiză terminabilă, analiză interminabilă”* (1937);

Deschidere către social:

– *„Viitorul unei iluzii”* (1927);

– *„Disconfort în cultură”* (1930).

VI. A şasea fază

Faza deschidă de a doua topică freudiană. Această fază va orienta spre „Ego-psychology” sau psihologie psihanalitică sau *psihanaliza eului*. Aceasta va cunoaşte o mare dezvoltare în America, unde au emigrat cei mai mulţi psihanalişti europeni, care fugeau din faţa nazismului. Freud a depus în această ultimă perioadă eforturi pentru a delimita mai bine locul eului.

CURSUL II
CONSTATĂRI ŞI OBSERVAŢII INIŢIALE

Concepţia potrivit căreia, la nivel inconştient, conflictul (manifestare psihică interpretată d.p.d.v. dinamic) nu se petrece numai între afecte, ci şi între idei şi că aceasta contribuie la fundamentarea principiului funcţional inconştient de ***neplăcere***, a condus la opinia (Herbart) că viaţa mentală dispune de toate componentele necesare pentru ca tendinţa reglatorie să fie spre echilibru.

A. Alături de vis – calea cea mai importantă de cunoaştere a inconştientului – sunt analizate, în „Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene" (1904) ale lui S. Freud ***„lapsusurile"*** (greşeli, distorsiuni involuntare-acte manque), mostră de autentic inconştient. Aici se asertează intervenţia perturbatoare (eventual) pe care inconştientul supradinamic, o exersează asupra vieţii conştiente – vigile (nu numai somn). Acestea – *lapsus linguae, lapsus calami* (scris, lectură), precum şi iluziile auditive, „amneziile", actele involuntare-greşite, comise „din nebăgare de seamă" (parapraxii), nu mai pot fi explicate exclusiv prin surmenaj, surescitare, erori accidentale funcţionale. Ele, în mod evident, au un sens şi un scop propriu, au determinări psihice specifice, şi numai ***profită*** de

B. numeroasele împrejurări fiziologice şi conjuncturale, pentru a se manifesta ca atare. În aceste condiţii, ele pot exprima aproximativ exact contrariul a ceea ce am dorit să spunem, sau am dorit să disimulăm în respectivele împrejurări. Lapsusurile lasă să treacă, prin mascaje şi prin cenzuri, ceea ce corespunde unei autentice tendinţe a adâncurilor şi intimităţii noastre. Psihodinamica conflictuală, în asemenea împrejurări, este realizată între dorinţa de-a spune ceva, şi care este ***reprimată***, de o tendinţă actuală a conştiinţei, care se opune. Intenţiile antagonice prezente în conflict sunt: una ***latentă***-

inconştientă, de ordin afectiv, personal, intim şi una ***manifestă***-conştientă, reprezentând de regulă o normă socială (reflectată de conştiinţă).

Funcţionarea acestui sistem psihodinamic permite:

a. O satisfacere directă (de ex: când ne ia gura pe dinainte)

b. O satisfacere parţială realizată prin mecanisme substitutive sau de deformare a unui cuvânt (***condensarea***).

C. Amneziile selective şi momentane sunt tributare unui *obstacol asociativ* (memoria refuză evocări penibile; un asemenea mecanism îl poate constitui ***deplasarea*** – mecanism inconştient). Fenomenologic, S. Freud vorbeşte în asemenea cazuri de o *contravoinţă* coexistentă cu derularea curentă a voinţei. Practic, numai aşa se explică ***semnificaţia simbolică*** a acestor obiectivări de conduită. Actele involuntare (de spargere, deteriorare) pot fi, de asemenea, analizate din punctul de vedere al deplasării

D.

afectelor (parapraxiile) implicate în eşafodajul de realizare şi explicativ al actelor comportamentale.

E. Actele „manque" sunt considerate deficienţe ale funcţionării aparatului ideo-motor, din care rezultă compromisuri între conştient şi inconştient. Psihanalitic, acestea înseamnă de fapt, acte sau rezultate ale unor acte care nu sunt concret obţinute (sau vizate), dar sunt înlocuite prin altele. Notăm că aici se au în vedere rateurile din vorbire, din memorie (evocare), din acţiuni, adică din conduitele uzuale pe care, în mod habitual, subiectul este capabil să le reuşească. Conştient, subiectul tinde să atribuie eşecul respectiv neatenţiei sale sau hazardului. Aceste acte, ca şi simptomul, de altfel, sunt formaţiuni de compromis realizate între intenţia conştientă şi o tendinţă inconştientă de refulare, şi care nu explică exhaustiv aspectele distructive.

F. În lucrarea „Glumele şi relaţiile lor cu

inconştientul” (1905), S. Freud analizează potenţările cu efect adaptativ la nivel psihosocial (pozitiv) al „mots d’esprit” = *„Vorbe de duh” (glume)*. Efectul lor este vizat expres de subiecţi, deoarece ele procură plăcere şi care practic se poate obţine obţine prin conjugarea a doi factori:

1. Tehnica lor specială. Cea mai comună este ***condensarea*** (similară cu cea din vis şi din lapsus) sau ***deplasarea*** sensurilor de la esenţial la trivial, precum şi asociaţiile sau

2. conexiunile sui-generis între idei (trăsăturile ilogice ale gândirii), care pot genera efecte sui-generis.

3. Tendinţa sau intenţia glumei. Ele sunt, de regulă, orientări preferenţiale tematizate – izvoarele lor fundamentale fiind erotica şi agresiunea.

În „mots d’esprit” se manifestă fie tendinţe ascunse, reprimate, de ordin erotic sau agresiv, care sunt total inconştiente, fie tendinţe care, deşi sunt conştiente, sunt interzise sau cenzurate prin convenţii sociale, sau cenzori exteriori (ideologico-administrativi). Prin glume se desfid legile, chiar şi regulile logice, şi de aceea ele au efecte cathartice. Psihogeneza lor ţine de dinamici fixate istorico-biografic, adică de ***plăcerea*** copilului mic de-a se juca şi cu cuvintele, aşa cum se joacă cu obiectele, aşa după cum ştim într-un mod liber, necondiţionat şi agreabil.

Glumele sunt manifestări de conduită implicată într-o funcţie socială, deoarece ele presupun o audienţă. Sensul lor este de-a obţine plăcerea (în timp ce funcţia viselor este de-a evita neplăcerea).

Comicul, însă, reprezintă un meşteşug însuşit, constituind o particularitate stilistică însuşită şi individualizată de prezentare şi exprimare psihosocială, ce nu are conexiune directă cu inconştientul. ***Umorul*** este, ca şi visul, o defensă împotriva neplăcerii (ex. – haz de necaz), sub aspect economic, adică d.p.d.v. metapsihic. Analizate din perspectiva principiului economic al sistemului psihic uman, ***gluma*** economiseşte o cheltuială de inhibiţie,

comicul economiseşte o cheltuială de efort mental, iar ***umorul*** economiseşte o cheltuială în simţire, sensibilitate personală (obţinerea satisfacţiei). Prin toate aceste trei modalităţi se realizează o translaţie (regresie) în starea de copil, în care ştim ca toată lumea, că nu sesizam ***comicul***, eram incapabili de-a glumi şi nu aveam nevoie de ***umor*** pentru a fi fericiţi.

Toate acestea de mai sus, alături de vis, constituie mostre de autentic inconştient, o realitate care se manifestă în conduita umană. Ce este acest inconştient? Ce conţine? Dar mai ales, prin intermediul cărei abordări conceptuale, sondarea şi explicarea sa, poate fi valabilă din pnctul de vedere metodologic şi al exigenţelor ştiinţifice, în special al celor din perioada căreia îi era contmporan S. Freud?

Oare ar fi trebuit să fie abandonate numeroasele constatări de acest gen?; ar fi trebuit să se manifeste o mulţumire suficientă raportabilă la ceea ce putea oferi ştiinţa psihomedicală a acelor vremuri?; sau s-ar fi impus descoperirea unor noi corpuri ştiinţifice? Sau ce anume?…

După cum vom vedea, opţiunea lui S. Freud a fost surprinzătoare şi pentru multe somităţi academico-ştiinţifice, chiar şocantă.

Dar, însă cu un consens unanim, ea precum şi modul său de afirmare şi concretizare, şi astăzi este considerată indispensabilă pentru ştiinţele psiho-umane.

CURSUL III
METAPSIHOLOGIA

Cu termenul „metapsihologie”, noi vom putea aborda nucleul central al psihanalizei, în ceea ce ea reprezintă sub aspect esenţial. Acest concept ne apare în primul rând ca un neologism necesar din punct de vedere epistemic, desemnându-se prin el, suprastructura de ordin teoretic a psihanalizei, provenind din valorificarea datelor concrete, furnizate de experienţa clinică. Aceste date concrete provenite din valorificarea experienţelor înregistrate în

cabinetele de psihoterapie, la rândul lor, constituie fundamentul acestei discipline, iar organizarea lor conform criteriilor pragmatice a evoluat convergent în direcţia afirmării unei ambiţii personale a lui S. Freud de a edifica o „ştiinţă a inconştientului”. Efortul lui S. Freud de a defini just termenul „metapsihologie” a oscilat între tentativa realizării unui portret descriptiv al psihanalizei şi intenţia construirii unui instrument epistemic, cu rol de „tehnică de sondaj” sau de „busolă” care să permită orientarea în această „ţară necunoscută” (terra incognita), care este inconştientul uman. De aceea, conceptul „metapsihologie” apare la Freud ca fiind echivalent cu cuvântul „psihanaliză”, aşa după cum reiese din scrierile sale din 1896: „Ereditate şi etiologia nevrozelor” sau „Noi remarci privind psihonevrozele de apărare”.

În cele ce urmează, noi vom avea în vedere următoarele:

a) Metapsihologia reprezintă partea teoretică a psihanalizei ca eşafodaj de care depind aspectele manifestărilor inconştientului, pe care ea le exprimă, precum şi funcţiile pe care le pot îndeplini acestea în cadrul comportamentelor şi conduitelor umane. De aceea, ea se delimitează net de dublajul său conceptual involuntar, denumit „metafizică” (conform unor iniţiale preferinţe epistemice ale lumii ştiinţifice din acea perioadă) şi-şi conturează specificul ţinând de funcţia sa denumită de Freud „metoda intra-psihanalitică”, care a ridicat actualmente psihanaliza la statutul de „psihologie a profunzimilor”. Din acest motiv, ea se mai defineşte şi azi ca „psihologie abisală”.

Din această perspectivă, analizând opera lui S. Freud, se constată că psihanaliza defineşte:

a) un procedeu de investigare a unor procese psihice foarte greu accesibile oricăror abordări psihologice, metapsihologia fiind deci o teorie a proceselor psihice inconştiente**;**

b) este şi un mod de tratament al tulburărilor

adaptative ale individului uman (nevrotice).

Metapsihologia se întemeiază pe valorificarea datelor (material) de experienţă clinică achiziţionată din acest teren al investigaţiilor tulburărilor nevrotice considerate în general.

c) un ansamblu de concepte (*Einsichten)* psihologice acumulate şi uzitate denotativ în direcţia constituirii unei noi discipline ştiinţifice, metapsihologia fiind, deci, un corp de reguli necesar de a fi respectate în acest sens pentru ca psihanaliza, aşa cum şi-a propus Freud, să devină una din ştiinţele naturii (considerată kantian ca diferită de ştiinţele fizico-matematice).

Prin urmare, metapsihologia va fi considerată *partea fundamentală* a acestei „ştiinţe ale naturii" asupra proceselor inconştiente înregistrate şi fundamentate pe datele de experienţă clinică. După cum se vede, univocitatea definirii, adică unitatea sa explicită de sens, este relativă şi, de aceea, metapsihologia, echivalând în expresiile unor corifei ai psihologiei contemporane cu psihanaliza, cunoaşte astăzi o interpretare polisemică, desemnând un ansamblu de semnificaţii valide şi tolerate, care însă se cer a fi puse într-o ordine definitivată.

O ilustrare sinoptică şi de perspectivă globală a definirilor explicite ale operei freudiene, considerăm că va servi ca punct de plecare util, ghidându-ne după un criteriu de ordin istoric.

Astfel, în abordarea operei lui S. Freud:

1) Psihologia care vizează manifestări situate în spatele (arrièreplanul) fenomenelor conştiente, care – aşa cum relevă istoria psihologiei – în acea perioadă, erau singurele fenomene ce constituiau obiectul psihologiei, considerate ca fiind ştiinţifică, adică obiectivă – 1898 (S. Freud – Scrisoare către N. Fliess, în „La naissance de la psychanalyse", pg.128).

2) Psihologia inconştientului – 1904 („Psychopathologie de la vie quotidienne", pg.288);

3) Un mod de a concepe şi a eficientiza cercetările

psihanalitice (1915): „Eu propun să vorbim de o prezentare metapsihologică, atunci când vom reuşi să expunem procesele psihice în

4)

conformitate cu principii economice, topice şi dinamice" (S. Freud – L'inconscient, sect. IV, p.280 – 281);

5) Clarificarea şi aprofundarea ipotezelor teoretice ce pot fi puse la fundamentarea axiomaticii necesare unui sistem psihanalitic ştiinţific – 1915;

6) o prezentare particulară a factorului economic (catexe şi anticatexe), în corelaţie cu dimensiunile topice şi dinamice ale psihicului – 1920 (S. Freud);

7) Un mod de concepţie în care toate procesele psihice inventariate de psihologie să fie apreciate după 3 coordonate: dinamic, topic şi economic, aceasta reprezentând ţelul cel mai înalt, şi astfel, inaccesibil al psihologiei – 1925 (S. Freud – Autoprésentation – sect. V, p.85);

8) Pentru Om – fără tendinţa la teoretizare sau către demersurile speculative – metapsihologia reprezintă apogeul explicativ, deasupra căruia efortul psihologic nu are sens să avanseze fără presupunerea riscului de a conţine unele elemente fantasmatice ale specialiştilor săi – 1937 (S. Freud – „Analyse finie et analyse infinie", sect. III, p.69);

9) În baza celor de mai sus, rezultă că pentru Freud, metapsihologia constituie o denominaţiune pentru fundamentarea psihanalizei ca teorie, şi o diferenţiere pentru proiectul său paralel de preocupare ştiinţifică legat de inconştientul persoanei, apoi un mod de concepţie aflat în curs de edificare, referitoare la inconştientul uman, cu scopul de a realiza o sinteză sau un plus de clarificare a preocupărilor sale, vizând de fapt un element de reformă majoră a psihologiei

10)

practicată în acele vremuri. Un bilanţ al gândirii sale în care sunt subliniate atât valorile perene, cât şi limitele

peste care el nu a putut trece, precum şi un „moment al adevărului” – dezvăluit în cadrul curei psihanalitice în care – aşa cum se cunoaşte – apare un dualism pulsional, iar demersurile curativo-terapeutice sunt „personalizate” constituie un efort şi un ţel al preocupărilor actuale ale specialistului.

Metapsihologia ca *disciplină didactică* nu beneficiază de o definire globală, dar astăzi nu mai este considerată o trebuinţă constituţională şi o declaraţie de identitate epistemică a lui S. Freud exclusiv. Mai exact, se plasează la polul opus al curentului denumit „psihanaliză sălbatică” (pansexualizată), al cărui promotor a fost D. Grodeck.

Astăzi, în primul rând, nu mai este reductibilă la opera lui S. Freud, ci beneficiază de un obiect (procesele inconştiente) de o metodă (o extensie în arrière-planul manifestărilor conştiente a modalităţilor de investigare psihologică). Prefixul „meta” desemnează totodată „alături de conştient” şi „alături de psihologie”, ca modalitate de abordare conceptuală, metodologică şi tehnică a manifestărilor psihice umane. Ea rămâne în primul rând o fundamentare a teoriei psihanalitice, orientată în special asupra aspectelor abisale, de profunzime sau de fond (ground) ale realităţilor psihologice. Fără metapsihologie, psihanaliza – ca şi clinică şi terapie – va rămâne în aer, neancorată de o realitate obiectivă şi un sistem comprehensiv acceptabil. Pe de altă parte, psihanaliza se defineşte (autodefineşte) ca un mod de reprezentare a aparatului psihic.

Acest termen, aparat psihic, este apreciat ca o ficţiune, mai exact o convenţie sau un concept denotativ al psihismului, asemenea conceptului de sistem psihic uman, uzitat în psihologia contemporană. Specificul său constă în aceea că pune toate manifestările psihice prin referire la 3 factori: **topic**, sau localizări (arii), din fizică; **dinamic** (ca forţe care se compun sau se manifestă în conflict) şi **economic** (cantităţi subsumate energiilor puse în joc prin procesele psihice).

Unii critici ai psihanalizei precizează că, în raport cu

aspectele pragmatice diverse, metapsihologia se prezintă adesea asertiv ca o credinţă sau ca o invocaţie, furnizând un predilect teren de teoretizări, de „fantazări” sau, mai precis, un domeniu pretabil demersurilor speculative. Această optică menţionează metapsihologia ca domeniul categorial al resurselor, care, deşi nu sunt extrem de detaliate, constituie baza de utilizare a unui excelent instrument hermeneutic necesar în descifrările pertinente ale enigmelor sau paradoxurilor cu care se întâlneşte demersul psihologic de tipul „reîntoarcerii la origini” sau a „apelului la resurse”. Din această perspectivă critică, „ficţiunea” metapsihologică o reprezintă noţiunea de aparat psihic, „convenţia” metapsihologică o constituie noţiunea de pulsiune ca echivalent psihologic al instinctului biologic, „coordonatele” metapsihologice le reprezintă dimensiunile: topic, economic şi dinamic ale manifestărilor aparatului psihic, iar „principiile explicative” ale metapsihologiei sunt legate de elementele centrale ale ambiţiei promotorului ei, de a fi considerată o disciplină ştiinţifică a naturii şi care conţine accepţiile date de psihanaliză noţiunii de proces inconştient, primar, secundar, legea forţelor, transformare, prin care se explică plauzibil şi se demonstrează fenomenele psihice umane.

După cum reiese de mai sus, abordarea psihanalizei în afara raportării sale metapsihologice nu este nici simplă şi nici facilă, şi de aceea se propune o abordare a acestui subiect pe momente sau paşi logici de analiză a conţinutului operelor freudiene.

Un prim moment referitor la abordarea metapsihologică se află în capitolul al doilea, referitor la procesele inconştiente, din cartea sa „Interpretarea viselor” şi în lucrarea intitulată „Schiţă a unei psihologii ştiinţifice” (nepublicată de Freud).

Al doilea model este modelul libidinal prezentat de Freud în „Trois essais sur la theorie sexuelle” – 1905, constând în formularea principiilor devenirii psihice. Plăcere, neplăcere, al realităţii, al inerţiei – şi „Nirvāṇa”).

Al treilea moment cardinal este cuprins în scrierea

freudiană „Pour introduire le narcissisme”-1914, iar momentul următor, al patrulea, impune relecturarea lucrărilor „Au de la du principe de plaisir”1920, „Le moi et le ça”1923; „L’inhibition, symptôme et angoisse” – 1926, „Le probleme économique du masochisme” – 1924.

Ultimul moment – V – se plasează în conţinutul lucrărilor „Le clivage du moi dans le processus de défense” – 1937, „Abrégé de psychanalyse” – 1938, un adevărat testament metapsihologic.

Schema recapitulativă a evoluţiei metapsihologiei freudiene – valabilă esenţialmente şi astăzi, este:

ABORDARE		
TOPICĂ	**ECONOMICĂ**	**DINAMICĂ**
Prima topică: conştient, subconştient, inconştient-1900.	Protometapsihologia	Defensa
Principiul plăcere/neplăcere 1911.	Modelul libidinal-pulsional	Primul dualism pulsional-1911. Pulsiuni de autoconservare, ale eului, sexuale-refularea – 1915.
Revizuirea teoriei egoului şi al eului ideal-1914	Modelul narcisic.	Identificarea. Relaţia obiectală.

A doua topică freudiană: Eu, Sine, Supraeu-1923	Paradigma pulsională a morţii (cu privire la principiul plăcerii) – 1920	Al doilea dualism pulsional-1920 – al vieţii/morţii/ Eros/Thanatos
„Clivajul eului”1937	Paradigma persoanei-subiect.	A doua teorie a angoasei-1926.

Referinţe bibliografice:

Freud, S.

– „L’hérédité et l’étiologie de défense”, en „Névroses, psychoses et perversion”, P.U.F., Paris, 1973.

– „Nouvelles remarques sur les psychonévroses de défense”, en „Névroses, psychoses et perversion”, P.U.F., Paris, 1973

– „Naissance de la psychanalyse”, P.U.F., Paris, 1956;

– „L’inconscient”, en „Métapsychologie”, Paris, Gallimard, 1952

– „Analyse terminée et analyse interminable”.

– „La Science des reves”, P.U.F., Paris, 1950.

– „Trois essais sur la theorie de la sexualité”, Gallimard, Paris, 1962

– „Pour introduire le narcissisme”, en „La vie sexuelle”, P.U.F., Paris, 1969.

– „Le moi et le ça” en „Essais de psychanalyse”, Payot, Paris, 1981;

– „Le probleme économique du masochisme”, en „Névroses, psychoses et perversion”, P.U.F., Paris, 1973

– „Abrégé de psychanalyse”, P.U.F., Paris, 1955

– „Inhibition, symptome et angoisse”, P.U.F., Paris, 1965

CURSUL IV

APARATUL PSIHIC ŞI MANIFESTĂRILE SALE – TRAVALIUL PSIHIC

– Ceea ce în psihologia contemporană se defineşte prin expresia „sistemul psihic uman”, Freud a definit cu noţiunea de „***aparat psihic***”, fiind tributar sistemelor conceptuale asociaţionist-gestaltiste mecaniciste, ce corespundeau spiritului vremurilor sale. Cert este că acestui concept denotativ al psihicului, autorul vienez îi prevedea existenţa unor căi de stimulare-recepţie, a unui centru de comandă şi control, a unor modalităţi rezolutive şi efectorii pentru conduita şi comportamentul uman. Accentul era pus mai puţin pe aspectele strict structurale, şi mai mult pe aspectele funcţionale abordate prin mecanisme psihodinamice conştiente şi inconştiente. Ansamblul acestor manifestări a purtat denominarea generică de „travaliul psihic” şi au fost explicitate printr-o serie de abordări: libidinale, pulsionale, tensionale, procese primare şi secundare specifice manifestărilor inconştiente.

A. TRAVALIUL VISULUI

Dezvoltarea psihică, arată Freud, este deseori contradictorie, chiar aleatorie, în sensul că înregistrează momente de organizare şi dezorganizare, în aparenţă o multitudine de manifestări fără noimă, având o aparenţă de haos, fapt care se constată în fenomene cum ar fi fuga ideilor, dar în special visul. Rezultă că psihismul posedă şi dispoziţii spre reorganizare, restructurare sau recombinare a conţinuturilor sale informaţionale şi tensionale (emoţionale). Aceasta deoarece organizările logice şi schematice tind să se fixeze invariabil, şi de aceea, pentru renivelarea lor, este nevoie să fie reamenajate, restructurate, din necesităţi economice şi dinamice, instalate la diverse nivele (topice). Cartea sa „Interpretarea viselor” reprezintă opera majoră a lui S. Freud şi menţiunea autorului că evidenţiază „descoperirea a ceea ce este evident”, interpretarea viselor reprezentând „via regia” care duce la inconştient. Freud adoptă o poziţie de analiză psihologică a visului, manifestare ce este specifică unei condiţii fiziologice, şi anume somnului. Prin somn, ne detaşăm de lumea exterioară, iar această

detaşare conduce la modificări în desfăşurarea vieţii psihice. Această detaşare (decuplare) este, în fapt, considerată ca o regresie, fiind totodată o emancipare de exigenţele sociale şi ale conştiinţei morale. Dacă somnul este o condiţie a visului, atunci visul este un factor de asigurare, un paznic al somnului. Dacă tensiunile proprii tendinţelor nesatisfăcute sunt prea mari, ele tulbură somnul. Pe calea activităţii onirice, se reduc o parte din tendinţele supratensionate dinamic, şi anume acelea care se referă la erotism, pulsiunile de autoconservare (foame, sete) sau ura nebeneficiind de posibilităţi satisfăcătoare fictive. Visul are un caracter predominant eidetic, desfăşurându-se de regulă „vizual" (de aici etimologia românească a cuvântului „vis") şi numai în cazul unor tensionări accentuate angajează vorbirea sau motricitatea.

– El se desfăşoară în condiţiile somnului paradoxal (cu REM) şi se produce deoarece prin el se reduce o tensiune sau se procură („parenţa") o plăcere. În vis se abolesc cenzurile, interdicţiile şi conflictele cu exteriorul. De asemenea, visele se desfăşoară cu o viteză extraordinară, derularea afectivă se petrece liber, baleind experienţa de la un pol la altul, ocazie cu care se generează o nouă experiere, petrecându-se un fenomen de catharsis emoţional şi informaţional. În vis, experienţa este baleiată şi se tinde la inversarea semnificaţiilor în raport cu sursele de stimulare. Sursele slabe în vis apar ca puternice şi invers.

Visele depind de preocupările tenace din starea de veghe şi de sistemele de preocupări deschise (de exemplu: situaţia unui examen ce urmează să fie susţinut va tinde să se completeze pe linia vectorului motivat dominant). De aceea, visele mărturisesc despre autenticitatea unor dorinţe (care pot fi şi cauza unor nevroze), precum şi despre unele disfuncţii organice.

Ceea ce „veghem" în vis reprezintă de cele mai multe ori o travestire mai mult sau mai puţin completă. „Conţinutul manifest" al visului reprezintă o deghizare a psihicului nostru pentru a ne proteja de contactul cu

adevărata faţă a dorinţelor noastre reprobabile, şi din acest motiv refulate. „Conţinutul manifest” al visului este prezenţa imaginară, mai mult sau mai puţin deghizată, a realităţii unei dorinţe, iar „conţinutul latent” ar fi antisocial, imoral, egoist şi intens afectiv. Descifrarea conţinutului latent, după Laplanche şi Pontalis, ar fi „o povestire în imagini a visului”, adică o organizare de gânduri, un discurs exprimând una sau mai multe dorinţe.

Cine efectuează deghizarea conţinutului latent în conţinutul manifest al visului?

– Aparatul psihic-răspunde S. Freud – fiind dotat cu o dispoziţie internă, o ordine a unor procesări, fiind conceput cu rosturi energetice (menţinând tensiunea cât mai scăzută) şi de codificare-traducere (transfer al gândurilor visului în alt mod de expresie). Concret vorbind, în trecerea de la conţinutul latent la cel manifest, travaliul visului constă într-o deformare, mai precis o transpoziţie sau refigurare (desfigurare).

Mecanismul şi elaborarea visului, după S. Freud, depinde de 4 tipuri de activităţi:

1. *Condensarea* – Integrarea stimulilor în vis nu este logică, ci analogică, realizându-se un compozit dintre resturile diurne şi liniile tensionale de articulare a acestora. Persoana visată, după anumite caracteristici fizice, seamănă cu alta, iar după atitudine, cu un copil sau cu altcineva. Reprezentarea unică se află la intersecţia mai multor lanţuri asociative de tip cauzal, de contiguitate, de similitudine sau de contrast, în timp şi spaţiu. Visul reţine doar punctele nodale. Conţinutul manifest este, în acest context, laconic, o încifrare prescurtată.

2. Deplasarea (*dislocarea****).*** În vis, detaliile minore au mare încărcătură afectivă, iar altele de fond apar ca neutre sau fără nicio cotă de impresionare subiectivă. Avem în acest caz expresia unei deplasări de la general la particular, fiind o transmutaţie de semnificaţii valorice, transpoziţie care contribuie în cea mai mare măsură la caracterul de absurditate al visului. Explicaţia oferită de S.

Freud se referă la capacitatea energiei de investiţie de a se desprinde de unele reprezentări şi de a circula, distribuindu-se liber de-a lungul căilor asociative. Imaginile aparent nesemnificative pot simboliza, de fapt, starea subiectivă personală bazală, sau stări afective esenţiale Nu numai prin simbolizare se realizează deplasarea, ci şi prin inversiune-disimulare, prin înlocuirea unui fapt prin contrariul său.

3. Dramatizarea *(Darstellung)*. Prin această activitate, deplasările se articulează într-un scenariu oniric, datorită unei necesităţi impuse de regresie (cerinţă de organizare a impresiilor la un nivel primar). Astfel, gândurile onirice sunt selectate şi

4.

transformate mai ales în imagini, reprezentări, în special vizuale. Aceste scenarii – menţionează S. Freud – au întotdeauna un rol de polarizare, în sensul exersării unei atracţii sui-generis, fapt pentru care visul seamănă cumva cu o piesă de teatru ce se supune regulilor acestei forme de „dramatizare”. Prin această tendinţă, se apreciază că scenele din vis, la modul catenar, gravitează în jurul unui pol reprezentat de un scenariu originar, modificat prin transfer asupra a ceea ce apare recent.

De altfel, şi amintirile din timpul stării de veghe polarizează psihic, exercită o atracţie sui-generis definibilă ca luare în consideraţie a figurabilităţii.

5. Elaborarea secundară *(Bearbeitung)*. Nu se reţin acele vise care nu beneficiază de o cotă de memorie – proces psihic trisistemic ce constituie piatra unghiulară a conştiinţei. Elaborarea secundă a visului este opera conştientului şi constă în „finisări” şi „retuşuri” pe care le comitem însă involuntar, în sensul de a prezenta visatul sub forma unui scenariu relativ coerent, accentul fiind concentrat pe inteligibilitate sau comprehensiune – o necesitate subsumată psihodonamic cenzurilor.

Aceste cenzuri (morală şi de pudoare), pot fi relaxate în somn, dar nu abolite, deoarece în starea de somn, eul

adormit trebuie protejat de inoportunitatea unor tendinţe, pulsiuni (de regulă infantile), care s-ar putea manifesta nude, ca atare. De aceea, prin intermediul travaliului oniric, dependent şi de cenzuri cantonate la limita dintre conştient şi inconştient), acestea vor fi travestite şi elaborate secundar, adică relativ coerent-inteligibil. Cu alte cuvinte, dacă refularea s-ar instaura şi menţine total, somnul ar fi imposibil, deoarece activitatea nictemerală nu înseamnă extincţie, reducere la un zero absolut a manifestărilor psihice.

Dacă limitarea instalării totale a refulării inconştiente şi cenzurile ar fi abolite, iarăşi nu s-ar putea dormi, deoarece somnul ar fi tulburat de prezentarea nudă, brutală, dezgolită a tendinţelor infantile – aşa cum se întâmplă în cazul coşmarurilor nocturne. Pentru reprimarea din nou acestora, însă, există cenzura, care solicită energia utilă din starea de veghe şi, de aceea, subiectul se va trezi din somn. Se constată că simbolizarea specifică deplasării şi condensării face visul neinteligibil, prin travestire, la care se mai adaugă şi efectul filtrant de cenzură – pentru a ne ascunde, camufla, pe noi de noi înşine.

Teoria psihanalitică original freudiană a primit unele ajustări şi revizuiri din partea psihanaliştilor, dizidenţilor acestora sau a neopsihanaliştilor şi unele dintre acestea au mers în direcţia reconsiderării simbolizării producţiilor onirice. Astfel, C.G. Jung atribuie simbolului o semnificaţie nu reproductivă, ci una prospectivă. Simbolul – ca expresie a demersurilor persoanei în vederea atingerii unui ideal foarte înalt, travaliu şi efort care, în absenţa posibilităţii de a obţine respectiva performanţă, rămâne doar un simbol. Oricum, visele foarte deformate se apreciază că sunt determinate de pulsiuni erotice. A. Adler consideră a în vise se surprinde expresia confruntării tendinţelor masculine cu cele feminine din fiecare dintre noi. Neopsihanaliştii au mers în direcţia interpretării neortodoxe a psihanalizei, pornind de la aprecierile lui E. Jones (The Theory of Symbolism; Ed. Baillière, London, ed.

V, p.124 – 1948). În acest sens, B.D. Lewin a susţinut că orice vis s-ar proiecta pe un ecran mental (mnezic) alb (dream screen) – uneori definit ca „amintire ecran", în general nesesizat de cel ce visează. El ar simboliza sânul matern, satisfăcând dorinţa de a dormi. În unele vise, acest ecran apare singur, realizând „o regresie la narcisismul primar" (visul alb).

Din prezentarea celor de mai sus, rezultă că visul, ca activitate psihică nictemerală[1], are două funcţii:

a) *de eliminare sau lichidare*, prin satisfacerea halucinatorie a dorinţelor înăbuşite. În această accepţie, el se prezintă ca un echivalent al mecanismului excretor, la nivel psihic.

b) de protejare şi prevenţie, îndreptată împotriva excitaţiilor legate de aceste dorinţe şi care ar tulbura somnul. În această accepţie, se consideră că simbolizarea trebuie să beneficieze şi de aşa-numita interpretare anagogică. H. Silberer apreciază că formaţiunile simbolice (parabole, rituri, mituri, vise, etc.) nu sunt rezumabile la particular – în speţă la pulsiuni erotice – ci la nivel general – la ceva cu semnificaţie morală sau spirituală, fiind o transpunere în imagini nu numai a unor conţinuturi gândite, ci şi a modului de funcţionare a intelectului. Astfel, trecerea de la funcţional la anagogic echivalează cu trecerea de la simple stări – la procese care, trebuind trăite, edifică o aspiraţie sau o tendinţă etică. În acest context, centrul de greutate în analiza şi interpretarea psihologică a visului vizează latura de permanenţă a manifestărilor mentale, care pendulează între decodări comprehensibile în multiple direcţii axiologice şi rebus (încifrare). După H. Silberer, formaţiunile pretabile hermeneuticii: parabolele, miturile, riturile şi visele, printre altele prezintă şi sensuri morale, precum şi universale, care trebuie descifrate pentru a nu proceda reducţionist sau exclusivist, aidoma psihanaliştilor sălbatici, atribuind simbolisticii visului doar un conţinut

1 nictemeral - care se asociază alternanţei zi-noapte

particular, în speţă sexual. Acest autor se bazează pe studiul stărilor hipnagogice (de trecere de la veghe la somn) şi al viselor, menţionând că transpunerea în imagini nu vizează conţinuturile gândirii şi a laturii de permanenţă a intelectului (înţelegerea), ci doar a modului de funcţionare al acesteia, care vizează şi domeniile înalt spirituale. Aici, afectele, tendinţele, intenţiile, complexele personale sunt „traduse" prin simboluri (eventual personificate), iar în simboluri există propensiunea de a trece de la fizic-material, către funcţional-abstract, tendinţă ce este concomitentă cu o generalizare a specificului acestui activism spre „tipul psihic al evenimentului trăit".

Din cele de mai sus, în conformitate cu specificul psihodinamic şi developmental al subiectului ce visează, vom conchide, în consens cu S. Freud:

1) Visul utilizează impresii datând, în principal, din zilele precedente, care imprimă particularitea psihodinamică de „ultimă oră";

2) Visul crează inversări de sensuri şi semnificaţii, în sensul că sunt selectate nu aspectele esenţiale, ce sunt redate figural cu elemente de detaliu, accesorii banale, sau pe cele ce au această aparenţă;

3) Visul dispune impresiile infantile în acea zonă de utilizare operativ-psihologică care vizează domeniile pe care le crede anodine sau „uitate" de multă vreme.

B. TRAVALIUL ACTELOR MENTALE

În cele ce urmează, ne vom referi la actele intelectuale, care califică manifestări ale memoriei, imaginaţiei şi gândirii. Acestea sunt procese psihice superioare, definite uneori tale quale ca manifestări ale raţiunii sau intelectului, datorită faptului că manifestarea lor este funcţional convergentă, având doar predominări de tip mnezic, combinatorico-imaginativ, inteligent. În realizarea lor, este însă nevoie de un substrat energetic care este inconştient şi care este un suport energetic al intelectului. El este de sorginte emoţională, cu o

psihodinamică sub şi inconştientă, activată secundar perceperii unei situaţii problematice sau unor împrejurări de viaţă în care se află subiectul. Psihanaliza evidenţiază aspectele inconştiente ale condiţionărilor impuse de acest suport energetic al actelor mentale superioare, în principal gândirea.

Gândirea, spre deosebire de procesele primare, care vizează uneori halucinatoriu o identitate prin percepţie, va căuta prin intermediul proceselor secundare (memorie, gândire, imaginaţie) să ajungă a stabili o identitate prin intermediul cuvintelor şi conceptelor. În acest travaliu al adevărului, realmente totodată subiectiv şi obiectiv, persoana identifică faptul că dispune de capacităţi reglate o dată pentru totdeauna, a căror eficacitate corelează cu plăcerea, chiar fascinaţia pentru mişcări intelectuale, care metaforic, s-ar putea denumi „fabrica de gânduri", ce-i va permite succesul adaptativ. În acest edificiu, se au în vedere 3 elemente definitorii:

a) un mecanism, „adică aparatul psihic" în general, aşa cum este prezentat de S. Freud în „Esquisse", din lucrarea sa „Interpretarea viselor";

b) un procedeu tehnic – adică o asociaţie, o legătură (Bindung), care va permite energiei psihice (libido nonconştient) de a se afla legată (solidară) cu anumite conţinuturi conceptuale sau verbale;

c)

d) o manieră de a trata cuantumul de excitaţie care constituie în fapt energie vitală nediferenţiată, ce se manifestă la nivelul conduitelor intelectuale.

Analizând ideile subite – involuntare care intervin fără nicio formă de preparare prealabilă în câmpul actual al conştiinţei, S. Freud conchide că toate procesele psihice dispun de componente operaţionale cantonate inconştient, iar efectul, produsul funcţionării acestora este aspectul de care devenim conştienţi. Prin intermediul suportului energetic, actele mentale cantonate operaţional la nivelul inconştient nu au un domeniu net delimitat sau rezumabil

la activităţi cogitativ-abstracte şi se interferează cu „retenţii”, cu deschideri afective contingente spre somatic. Acest suport, provenind din polul pulsional inconştient al persoanei, ce are ca sens (destin) realizarea identităţilor (primar-perceptive şi secundar-intelectuale) prin intermediul unui travaliu particular de satisfacere, poate exersa şi un rol perturbator. Printre efectele perturbatorii, menţionăm: iluziile şi confuziile. Travaliul specific lor, însă, are în vedere aspecte intermediare de alt ordin (operativ). Astfel, iluzionarea, alienarea maladivă sau normală din punct de vedere al sănătăţii şi idealizarea constituie trei modalităţi ale „falsului” artifex ori ale adevărului necorelabil realităţii. Iluzionarea este o eroare care, în afara condiţionărilor dependente de câmpul stimulărilor perceptive, depinde de setul (montajul) unei credinţe (nucleare sau a egoului) ce vizează împlinirea unei dorinţe. Idealizarea este o manifestare mentală prin care calităţile şi valoarea unui obiect extern sunt în mod inconştient supraestimate, datorită investiri provenite din din dorinţe subconştiente de exaltare (jubilare) personală. Alienarea (înstrăinarea) – sau forma deliberată de autoînstrăinare vizează o relaţie de subiectivare a unei alte persoane, idealizată şi introiectată, asimilată, realizând un subiect străin în el însuşi – adică o identitate personală diferită de identitatea reală a persoanei considerate. Aceşti trei termeni, deoarece depind de travaliul ajungerii la o destinaţie specifică a unor categorii pulsionale diferite, nu se confundă şi nici nu sunt superpozabili în cadrul definirii lor concrete, cu toate că că sunt posibile constatări cum ar fi cea că idealizarea poate constitui la un moment dat o formă de iluzionare (amăgire), iar alienarea poate să aibă la temelie o formă de idealizare a unor puteri alienante (cf. Satan!). O formă particulară a travaliului actelor mentale o reprezintă sublimarea, care de multe ori este confundată cu idealizarea. Idealizarea şi sublimarea, practic, sunt răsărite din acelaşi sol, dar indică orientări spre valori net opuse din punctul de vedere al manifestărilor pulsionale inconştiente. Chiar şi pentru persoane avizate, uneori

idealizarea şi sublimarea par sinonime, probabil în funcţie de condiţiile ce permit trecerea unor baraje ridicate de cenzuri, transformarea lor în termeni sinonimi fiind dependentă de „travestiri” necesare, în faţa unor „detalii” foarte ofensante sau foarte realiste pentru persoanele în cauză. În fapt, sublimarea reproduce un proces (nu un efect, aşa cum este cazul idealizării), care modifică însăşi manifestarea pulsională. Cu alte cuvinte, sublimarea nu este o cerinţă pulsională ca atare, ci a conţinutului eidetic al amintirilor, deci sublimarea va fi o deplasare (procesul inconştient) către alte ţinte ale însăşi pulsiunii, ca o modificare iniţial a scopului său (a ţintei pulsionale), apoi a însuşi obiectului pulsional. Cu alte cuvinte, anumite pulsiuni ce vizează satisfacerea prin obiecte interzise sau negative (exemplu: sexuale) din punct de vedere axiologic şi social, se vor îndrepta înspre alte obiective „socialmente valorizate”, aflate în afara domeniului de aplicare a registrelor interdictive. Aici, de regulă, se citează derivarea scopurilor erotico-sexuale în scopuri desexualizate (culturale, sociale, artistice, etc.). Totdeauna, sublimarea depinde de formarea şi maturizarea unor instanţe ale personalităţii, neputându-se realiza decât printr-un travaliu al egoului, care se manifestă prin intermediul unor mecanisme de apărare concurenţiale cu mecanismele de degajare a egoului, fiind cantonate la nivel inconştient.

În cazul în care sublimarea, din punct de vedere psihodinamic – travaliul actelor mentale – va cunoaşte o manifestare ce va tinde spre procesele morbide, adică de la normal spre anormal, atunci efectul va fi generarea de:

– Dismnezii funcţionale;
– Idei dominante;
– Idei prevalente;
– Idei obsesive;
– Idei delirante;
– Idei, proiecte, ficţiuni autistice.

Când vor predomina în cadrul travaliului specific

morbid, asemenea manifestări se vor desfăşura sistemic, iar identificarea ce va da identitatea veridică (de sine şi a realităţii) va fi grav modificată.

În prezenta lucrare, vom face succinte referiri doar la: *uitare*, ca fenomen concurenţial memoriei în accepţia de dismnezie funcţională, care este incident atât în condiţiile normalităţii, cât şi în condiţii de boală, caz în care dispune de determinări suplimentare şi particulare.

În 1896, în „L'esquisse d'une psychologie scientifique" (lettre nr. 52 a W. Fliess), Freud expune o teorie a memoriei bazată pe „trasee mnezice" *inconştiente*, durabile, care reprezintă depozite şi ramificări ale acestora pentru experierile afective ce au marcat trecutul persoanei. Aceste trasee determină formarea de vestigii ale experienţei anterioare şi sunt cantonate în inconştient în modul unor „straturi ordonate" (asemenea unui câmp arheologic), conţinut care poate fi susceptibil de a fi remaniat, reactivat, însă numai în funcţie de împrejurările actuale.

Acest lucru se explică printr-un travaliu inconştient al memoriei şi constituie pentru subiect un potenţial de experienţe ce se poate adiţiona (asocia) cu conştientul prezent şi-l va permite un travaliu al gândirii şi exprimării comportamentale şi verbale în vederea adecvării la realitate. Uitarea este, în general, travaliul unui fenomen util, necesar şi natural, iar problematica pragmatică a psihologiei vizează doar reglajele (conştiente şi inconştiente) şi consolidările achiziţiilor informaţionale ce solicită garanţii împotriva uitării („delete"), ce nu se recomandă adaptativ. În acest context, psihanaliza se întreabă de câte feluri de „uitări" putem vorbi din punct de vedere al travaliului inconştient ca aspect psihodinamic intra-psihic.

– ***Uitările histeriforme*** – reprezintă travalii intra-psihice inconştiente legate de conţinuturi provenind de la evenimente psihotraumatice. În „Étude sur hysterie" (din „La naissance de la psychanalyse", P.U.F. Paris, 1967, p.4), S. Freud menţionează: „trauma psihică şi apoi amintirea ei

va ajunge să constituie un corp străin, care se va păstra fără să ne dăm seama (să fim conştienţi) vreme îndelungată, când va tinde să erupă şi să joace un rol activ printr-un travaliu inconştient". Prin catharsis-ul prilejuit de terapeutic, fiecare simptom isteric, ca formaţiune de compromis rezultată din acest travaliu inconştient, va dispărea imediat şi fără a mai reveni când se va reuşi punerea în lumină (insight) a amintirii incidentelor ce au declanşat evenimentul traumatic. În esenţă, această dismnezie se prezintă ca atare, deşi teoria vestigiilor „urmelor" şi a traseelor mnezice a suportat diverse reconsiderări din partea chiar a autorului.

– ***Uitarea perioadei infantile***. Se consideră un fapt natural amnezia, în sensul lipsei amintirilor din primii ani de viaţă. Freud postulează, relativ la această enigmă inexplicabilă prin teorii referitoare la memorie, că „dacă uitarea, fenomen necesar, util şi natural, nu reprezintă un deficit psihic, atunci rezultă că există un travaliu intra-psihic inconştient ce ar putea explica această amnezie, similar cu cel ce explică şi clarifică amnezia particulară ce stă la baza tuturor simptomelor nevrotice" (Psychopathologie de la vie quotidienne, p.54). Schema faptului de a nu mai ţine minte copilăria este perfect superpozabilă „uitării ordinare", cu reapariţia unor substituiri, care pot fi tematizate ca orientare, adică simptomatice. Cert este că, aceste remanieri, reapariţii, deghizate uneori, ale unor informaţii din perioada infantilă, se va petrece în perioadele ulterioare, pe un fond de indiferenţă subiectivă. Par doar simple clişee – elemente automatice neutre, simple gesturi. Asemenea resuscitări goale, vide ca trăire afectivă, sunt denumite iniţial de S. Freud „senzaţii intelectuale", iar apoi „amintiri ecran", pe care se aplică, se proiectează, se atribuie, asociază anumite trăiri subiective provenite din experieri mult departajate temporar. Aceste trăiri folosesc spre a umple – informa, şi a întipări recipientele vide ale amintirilor-ecran. Dar conţinutul emoţional-subiectiv al acestora – unde se afla şi cum s-ar manifesta? Răspunsul

lui Freud este: „Acesta este efectul refulării «après coup» proces fundamental inconştient” şi axul programatic al tuturor modalităţilor de travaliu psihic în prezenţa unor manifestări simptomatice.

– ***Uitarea viselor.*** Omul visează enorm, dar nu reţine decât acele vise care beneficiază de o cotă de memorie (proces psihic trifazic considerat piatra unghiulară a conştiinţei). Dar pe ce bază se impune această „alocare de memorie”, în vederea reamintirii a celor ce am visat, deoarece nimic nu este şi nu poate fi arbitrar? Răspunsul este legat de travaliul viselor, realizat „cooperativ” de trei tipuri de manifestări psihodinamice:

– Inconştientul;

– Cenzurile;

– Rejecţiile impuse de o formă a gândirii onirice, care se desfăşoară conform unei supape reglatorii privind înregistrarea *relaţiilor necesare* (cauzale) şi *categoriale* (de incluziune), a unor conţinuturi psihice aflate într-o dinamică mai mult sau mai puţin continuă şi aparentă, în curs de restructurare.

Travaliul inconştient, în acest caz, atestă că uitarea viselor nu reprezintă un deficit psihic ce nu ar permite reţinerea acestor conţinuturi, ci un proces psihodinamic inconştient dintre dorinţe şi refulare.

– ***Uitarea din viaţa cotidiană****.* Deşi analiza acestor manifestări a fost începută de S. Freud de la studiul afaziilor, în cartea sa „Psychopathologie de la vie cotidienne” (1901) se referă la dismneziile selective şi la lapsusuri. Acestea nu se referă la memorie în ansamblu, ca proces psihic trifazic, ci la componente (fie memorizarea, fie păstrarea de lungă sau scurtă durată, fie în special la evocare ca recunoaştere sau mai ales reproducere). Ele se specifică prin aceea că:

– Se integrează în efortul în principal mobilizat conştient;

– Sunt selective;

– Sunt tranzitorii (nu sunt amnezii definitive) şi

reversibile.

Travaliul subiacent se subsumează situaţiei prezente a subiectului, semnificaţiei împrejurărilor actuale pentru el şi se manifestă ca dereglare sau detensionare (proces inconştient) în privinţa alocărilor de energie psihonervoasă, al atenţiei şi în calitate de vector (făgaş) care se abate de la o ţintă vizată ca împlinire a unor dorinţe. Acest travaliu este inconştient, fiind axat pe o proprietate a psihodinamicii umane în genere, care constă în a „dezlega" (disocia) şi a îndepărta în permanenţă neplăcerea, din orice situaţie problematică de viaţă, până în momentul soluţionării sale. Uneori se manifestă paradoxal, în sensul că această disociere, în loc să aibă un caracter reglator şi facilitator pentru adaptare, dobândeşte un efect invers, manifestat ca un tip de refulare inconştientă „après coup", ce se consolidează direct proporţional cu amploarea demersurilor conştiente de a o surmonta.

a) TRAVALIUL ACTELOR COMPORTAMENTALE RATATE ŞI DETERMINISMUL PSIHIC

Ideea că actele greşite sunt realizate din „nebăgare de seamă" este empiric admisă ca o banalitate. Acestea dispun de un travaliu inconştient similar lapsusurilor (linguae sau calami), aşa cum se manifestă ele în alegerea corectă a unor nume sau numere, în organizarea unui mesaj adecvat. Mecanismele psihologice care intervin se desfăşoară pe fondul unui activism (tonificare) generală care nu ajunge la un nivel specific conştiinţei relaxate – care, psihodinamic, va fi subordonată activismului supratensionat inconştient, pe linia principiului său funcţional major – principiul plăcerii. În acest caz, mecanismul căruia îi corespunde va fi analog travaliului psihic din formarea viselor. Impresia de absurditate implicată în săvârşirea actelor ratate l-a determinat pe S. Freud să constate prezenţa aceluiaşi tip de travaliu psihic inconştient în determinarea manifestărilor inconştiente (onirice) şi a manifestărilor cotidiene, vigile (actele ratate), precum şi în simptome, cu o cotă variabilă de aspecte

maladive. Aceasta a permis autorului vienez să sublinieze prezenţa unui determinism psihic inconştient în toate tipurile de manifestări ale conduitei umane. Explicarea lor este complexă, vizând concepte ca: „lanţuri asociative perturbatoare ale manifestărilor funcţionale inconştiente continue”, „complexe emoţionale care intervin între intenţie şi comportamentul supus reglementărilor situaţional externe”, „bucăţi flotante de nebunie”, „nelinişti străine” şi „familiarităţi periculoase, străine mediului prezent”, etc., ce se manifestă în câmpul conştiinţei – centrul de comandă şi control al comportamentelor şi conduitei, precum umbra unor lucruri absente, dar cerute cu necesitate de linia adaptativă optimală curentă. Efectul, însă este invers, paradoxal în diverse grade, concretizându-se fie în comportamente automatice, fie în comportamente repetitive, stereotip, fie în comportamente deplasate în raport cu coordonatele realităţii, fiind deopotrivă prezente în manifestările nocturne şi diurne, în condiţii normale şi anormale (maladive) ale persoanei, având de fiecare dată caracteristici distincte, dar diferenţiabile de către psihologul analist.

b) TRAVALIUL SIMPTOMULUI

(prezentare succintă)

Ce este un simptom? Absolut toţi indicii psihologici conformabili cerinţelor unei valorificări psihodiagnostice nu pot fi consideraţi simptome. Dintre aceştia doar indicii cu semnificaţie vizând o boală, de asemenea, nu pot fi consideraţi simptome.

Psihanaliza uzitează sub numele de simptom – acea manifestare care modifică o manieră habituală a unei funcţiuni sau creează un nou tip de funcţionare psihică sau organică. Ipoteza fundamentală este faptul că simptomul nu este o cauză cu un semn legat de o satisfacţie ce nu a mai putut avea loc, ci el provine dintr-o „moţiune pulsională care a fost compromisă (sau anulată) prin refulare”. Finalmente, pentru această moţiune va rezulta un alt mod de exprimare, deci putem vorbi de un substitut

al satisfacţiei vizate, dar care nu mai poate fi recunoscută, deoarece aici caracteristicile ei vor fi amalgamate (condensate), deplasate, diminuate, inhibate, metamorfozate într-un fel în care nu mai este posibilă recunoaşterea propriu-zisă a unei satisfacţii vizate primar. Mai degrabă o insatisfacţie sau o notă subiectiv-ontică de suferinţă. Una dintre caracteristicile simptomului ca „formaţiune de compromis" este faptul că refularea împiedică nu doar o satisfacţia, ci şi o descărcare energetică spre exterior (mediu cu rol de reechilibrare adaptativă). Freud, în „Introduction à la psychanalyse" (cap.23, p".), menţionează că simptomul poate să epuizeze demersul pulsional prin capacitatea de a modifica unele funcţionări corporale, fără a fi autorizat a se manifesta asupra obiectelor lumii exterioare, fiind interzis pentru a se converti în acţiune. Fiind o victorie a refulării, el se manifestă din inconştient într-un mod autonom, fiind comparabil cu un „implant" sau „corp străin, antrenând permanent fenomene de excitare sau de reacţie în sistemul tisular-organic, unde este implantat (fixat)". Conştient, individul se adaptează la simptom (cum ar fi „belle indifference des hysteriques"), adaptare însă, care vizează obţinerea unui „beneficiu secundar", care este un „ecou", un substitut înlocuitor al unei satisfacţii sucombate, compromise de refulare.

Loc al satisfacţiilor substitutive şi de refulare, expresia unei nevoi de satisfacţie şi de puniţie, simptomul – menţionează Freud („Inhibition, symptome, angoisse"1926, p.99) – va apărea ca o frontieră postumă aparţinând de fapt a doua patrii precum teritoriul dintre graniţe.

În „Malaise dans la civilisation" (1930, p.103), el expune tranşant că simptomul este o dorinţă sexuală neîmplinită, satisfacţie nonexorcizată. Travaliul dependent de această situaţie conduce surprinzător la descoperirea că simptomele tăinuiesc o doză de culpabilitate inconştientă (fapt de metamorfoză elaborată psihic), iar simptomele perseverative sau tenace ascund

(metamorfozează) în continuare această culpabilitate, ca o puniţie sau conduită de penalizare.

„Când o pulsiune sexuală, vizând satisfacţie, sucombă în refulare, elementele libidinale se transformă în simptome, iar elementele sale agresive, în sentimente de culpabilitate” (op. cit.p.99).

c) TRAVALIUL DOLIULUI (prezentare succintă)

În psihanaliză, conceptul de „doliu” desemnează o experiere subiectivă specifică unei note componente a nefericirii, condiţie ontică discretă şi variabilă de la tristeţe la melancolie, caracterizând categorial, numai umanul. Se desemnează, de asemenea, o stare de identificare a unei pierderi totale, definitive, sau parţial-vremelnică, dar ireversibilă sau fără prefigurarea unei reveniri, de regulă a unei fiinţe dragi. Ea se poate însoţi de stări subiective de neajutorare, de regret, durere, putând antrena reacţii depresive, fapt care va necesita un travaliu intra-psihic distinct, numit de S. Freud – travaliul doliului.

Faţă de aceste stări penibile, psihicul prin disponibilităţile sale autoreglatorii, are în mod spontan, tendinţa de a se departaja, protejându-se printr-un printr-un travaliu de dezlegare-desolidarizare-detaşare, care va avea însă o persistenţă, o durată în timp. Sensul său subiectiv este dat de nevoia subiectului de „a uita”, soluţionare care nu se poate comanda şi obţine în mod conştient, detaşarea continuând să se realizeze într-o cadenţă proprie uneori insesizabil, dar pe un fond subiectiv de neplăcere. Amintirile pozitive legate de ce a fost pierdut, persistă în câmpul actual al conştiinţei şi generează stări de „displaisir”, în general datorită unei legături, asociaţii psihodinamic-intrapsihice, cantonate la nivel inconştient, ce continuă să se manifeste „inerţios”. În mod progresiv, prin aceste necesare aspecte psihodinamice, „amintirile ce se sustrag uitării ca aspect esenţial al refulării, conservă calităţile de simţământ subiectiv şi doar încetul cu încetul vor pierde progresiv, capacitatea de a suscita trăiri afective, cât şi conativ-cognitive, finalizând prin a fi similare cu alte urme mnezice

fără relevanţă subiectivă" – S. Freud – „Deuil et melancolie" (în „Metapsichologie", Paris, Gallimard, 1968, p.390).

După 20 ani de practică de cabinet, autorul va păstra consideraţiile de mai sus, menţionând că, în mod uzual, remediul în travaliul doliului este timpul – esenţa acestui mecanism psihologic constând în aceea că libidoul investit pe un obiect (partener de uniune) este, de fapt, în mod inconştient, suprainvestit – suplimentul faţă de investiţia real necesară fiind, în cazul despărţirii de obiect, în situaţia de a solicita de la acest nivel profund, o satisfacere care, însă, nu poate avea loc (în absenţa obiectului) decât într-un mod psihodinamic narcisic. Subiectul, însă, va identifica şi va savura plăcerea specifică obiectului actualmente pierdut şi absent, adică o plăcere autistică derealizată – aparţinând ficţiunilor halucinatorii. Această împlinire halucinatorie actuală a dorinţei de a fi împreună cu altul care nu mai este, reprezintă axul psihodinamic al travaliului doliului, care în raport cu realitatea, devine suferinţă faţă de amintiri ale unor satisfacţii anterioare, ce-şi refuză statutul de trecut sau cel de a fi evocări apte a fi dizolvabile în masa uitării. Ele se vor consolida în fiecare lamentare, vor obosi subiectul prin monotonia realizată de substituirea obiectului (partener dualist) pierdut, în echivalentul său narcisic. Aneantizarea acestui obiect, ca tendinţă, este specifică doliului grav, fiind susceptibil de a fi concretizabil prin autosuprimare (suicid), dacă eliminarea sa echivalează cu eliminarea echivalentului său narcisic (a egoului subiectului devenit obiect de investire inconştientă cu libidoul aferent). În situaţii normale, „travaliului doliului" este inclus în momentele de tristeţe care rezonează, actualizând – precum un „analogon mnezico-istoric" parţial – situaţia când după separare (înţărcare), ca formă istorico-primară de pierdere a relaţiei continue şi fuzionante (nedecentrare) cu obiectul (mama), copilul trebuia să realizeze succesiv alte relaţii cu alţi parteneri, fapt ce includea şi momente de gravă nostalgie în raport cu mama.

D.W. Winnicott menţionează că travaliul doliului are un rol pozitiv în dezvoltarea personalităţii. Autorul menţionează: „Acceptarea realităţii şi a alterităţii cere un travaliu al doliului niciodată desăvârşit: – în primul rând, pentru doliul legat de imaginar, tărâmul iluziei, pentru că nicio fiinţă umană n-a fost vreodată total eliberată de conflictele pe care le trezeşte în ea, punerea în legătură a realităţii interioare cu cele exterioare, şi prin care se operează schimburi constante; – în al doilea rând pentru a ajunge de la ceea ce este conceput în mod subiectiv la ceea ce este perceput în mod obiectiv – în ideea de a edifica o reconstrucţie – obiectivarea realităţilor şi a raporturilor dintre ele. Nicio fiinţă umană nu a scăpat de tensiunea pe care o induce confruntarea realităţii interioare cu cea exterioară tensiune (doliu s.n.), care poate fi îmblânzită graţie existenţei unui domeniu intermediar al experierilor”. (spaţiile tranziţionale)

Din acestea, rezultă că tristeţea reprezintă o manifestare general-umană, o condiţie ontică a persoanei, care – când nu intervine entropic – condiţionează permanent, precum o combustie, procesul realizării şi împlinirii personalităţii – al cărui indice de unicitate, îl reprezintă în principal, componenta creativă a conduitei sale adaptative. Dar, deşi este continuă, ca o permanenţă subiectivă de fundal, tristeţea ca expresie a travaliului doliului, cunoaşte momente de intensitate variabilă şi este discretă, adică se manifestă cu răstimpuri, în mod discontinuu. Când caracterul discontinuu al acestui travaliu nu este complet realizabil, atunci el are o continuitate entropică pentru persoană şi atunci sensul vieţii şi al lumii pentru respectivul subiect nu mai este identificabil, ajungându-se la modalităţi melancoliforme greu reductibile, care în anumite situaţii, predispun la suicid.

d) TRAVALIUL UMORULUI, AL TRĂSĂTURILOR ŞI AL VORBELOR DE DUH (SPIRIT)

Producerea, realizarea expresiilor verbale privilegiate în context psihosocial, al vorbelor de duh,

Freud o menţionează că acestea dispun de „un travaliu cel puţin inconştient adică exprimându-ne mult mai exact, cu un substrat cert inconştient” deoarece ele funcţionează după o „tehnică particulară” şi că este similar, ca specific, cu acelaşi tip formal de travaliu, pe care-l întâlnim în travaliul oniric. Există, în general, o multitudine de mijloace pentru a forma cuvinte compozite, de a le condensa sau de a interveni asupra lor, la a le modifica, spre a dobândi un dublu sens, a le face echivoce, a le metaforiza, etc.

Deplasarea este un alt procedeu major prezent în tehnica glumei şi a vorbelor de spirit („de duh”), în care apare un „contratimp” ce generează un efect comic, şi în care accentul cade pe un alt sens „istoric”, uneori un „contrasens” al elaborării mesajului.

Freud menţionează că glumele permit satisfacerea unor pulsiuni erotice sau ostile, care sunt barate de un obstacol în calea manifestării lor. Ele depăşesc sui-generis obstacolul respectiv, vizând obţinerea satisfacţiei pe care, prezenţa obstacolului, ar face-o inaccesibilă. Glumele eludează restricţiile şi restituie plăcerea solicitată de activarea unor surse pulsionale care nu se lasă reduse prin intermediul refulării, exersate de inconştient. Apare în acest caz chiar o plăcere narcisică în a practica jocul cuvintelor şi al sensurilor, pentru a depăşi interdicţiile, cenzurile, obstacolele, recognoscibilă printr-o minimalizare a inhibiţiilor activismului general (travaliului inconştient) fiind orientat înspre procurarea satisfacţiilor pulsionale inconştiente.

Acest travaliu narcisic al vorbelor de duh se evidenţiază mai ales în umor, care poate fi o componentă a unor trăsături de personalitate, a sociabilităţii ca bază a interacţiunii psihosociale, ce constă, prin sensul travaliului psihic subiacent, în demersul de a realiza un ecart optimal între realitate şi nivelul de supremaţie al principiului plăcerii, (care guvernează activitatea inconştientă) fiind prezent în conduitele relaţionale integrativ-adaptative. S. Freud menţionează că aceasta subliniază caracterul

defensiv al acestui travaliu psihic inconştient şi specifică faptul că, atunci când egoul (cu psihodinamica sa narcisică) nu se manifestă adecvat şi duce fie la situaţii de abandon al coordonatelor realităţii, fie la beneficii secundare specifice traumatizării egoului (lezării), va determina nevroză, „beţie de cuvinte", elemente de extaz dezadaptativ. În acest caz de traumatism al egoului cu modificările psihodinamice subiacente, apar forme de frustraţie neconturată (nedelimitată, sub şi inconştientă), difuză în care se realizează, de fapt, un mod particular şi paradoxal de suprainvestire a unui psihodinamism specific travaliului doliului, aşa cum de exemplu poate fi sesizat în stările de surescitare şi hipomaniacale. Din acest punct de vedere, se poate afirma că acest travaliu poate fi compensatoriu şi complementar travaliului doliului, deoarece alături de sexualitate, travaliul trăsăturilor şi vorbelor de duh, al umorului, este un un travaliu generativ de plăcere, în vreme ce toate celelalte travalii – al visului, al actelor mentale şi comportamentale, al simptomului şi al actelor ratate au ca ţintă funcţională predominantă – tendinţa de a evita neplăcerea ca un principiu general de manifestare, în cadrul demersurilor reglator adaptative ale persoanei.

– **ACT RATAT** Aparent, un accident sau o greşeală, cauzate, de fapt, de procese psihice inconştiente., indicând, în felul acesta, adevăratele sentimente şi convingeri ale unei persoane.

– **CONŢINUTUL MANIFEST**

– ELABORARE A SECUNDARĂ

Partea visului pe care persoana şi-o aminteşte sau şi-o poate aminti la trezire.

Proces inconştient care umple lacunele din conţinutul manifest al visului şi produce un întreg coerent. Poate fi omisă în anumite situaţii.

– **IDEILE** Adevăratele Impulsuri, credinţe, emoţii.

LATENTE ALE VISULUI

– RESTURI DIURNE

– TRAVALIUL VISULUI

conflicte, amintiri inconştiente, care sunt ascunse în spatele conţinutului manifest al visului; de obicei, se leagă de rămăşiţele complexului oedipian.

Amintirile unor evenimente de pe parcursul zilei precedente, care se regăsesc în vis, deoarece sunt legate într-un fel de importante momente precedente.

Proces inconştient care transformă conţinuturile latente ale visului în conţinut manifest, folosind diferite metode de condensare şi deplasare.

Referinţe bibliografice:

Freud, S.

– „La Science des rives”, P.U.F., Paris, 1950.

– „Inhibition, symptome et angoisse”, P.U.F., Paris, 1965

– „La naissance de la psychanalyse”, P.U.F., Paris, 1956;

– „Métapsychologie”, Paris, Gallimard, 1968;

– „Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene”, EDP, Bucureşti, 1992.

– „Études sur l hystérie”, en coll. Avec J. Breuer, Paris, P.U.F., 1956

– „Malaise dans la civilisation”, Denoël et Steele, 1932

– „Le mot d’esprit et ses rapports avec l’inconscient”, Paris, Gallimard, 1953.

„Objets transitionnels et phénomènes transitionnels” de la pediatrie à la psychanalyse, Paris, Payot, 1969.

CURSUL V

PROBLEMATICA INCONŞTIENTULUI

Ideea de inconştient a apărut în romantismul timpuriu, acesta fiind menţionat expres încă din 1869 de Ed. Von Hartman. Apoi Samuel Wilkins, Th. Lips, W. James, W. Wundt au ajuns la ideea că inconştientul este un compartiment al S.P.U., ce se dezvoltă în interacţiune

reciprocă cu compartimentul conştient (asociaţionism multifagural). Prin el se desemna:

– Un ansamblu de stări, procese psihofiziologice şi psihice care momentan nu sunt conştiente (nu se conştientizează).

– Psihismul bazal (aconştient), de profunzime, care nu încetează a fi psihogen sau pregnant psihic, ca ipostază a existenţei umane, aconştient, deci, ca atare.

Inconştientul este saturat afectiv, este dinamic, se poate manifesta atât în condiţii onirice, cât şi în starea de trezie. Acesta dispune de mecanisme şi legi funcţionale încă insuficient elucidate de psihologia ştiinţifico-academică. Până în prezent, dispunem de mai multă claritate în studiul conştiinţei decât în studiul inconştientului.

Inconştientul este considerat un sistem deschis spre sine, dar parţial închis în raport cu lumea, rezistând la investigaţia conştientă, uzuală. De aceea este descris ca iraţional, liber şi revendicativ în raport cu legile de organizare ale funcţionării conştiinţei. După H. Ey**,** „în centrul fenomenului inconştient se află structura sa proiectiv simbolică, funcţia de ocultaţie (mascaj, travestire) şi funcţia de negare”. Procesele inconştiente se petrec în afara timpului, au puţină raportare la realitate şi se dezvoltă paralel, ca o dublură sau acompaniament ale vieţii conştiente. Din punct de vedere economic, după F. Basin, nivelul inconştient presupune o tensiune sau forţă care se supune principiului „tot sau nimic”, de unde rezultă, pe lângă iraţionalitatea manifestărilor inconştiente, şi spontaneitatea lor, sau chiar impulsivitatea. Menţionăm că dezorganizarea, iraţionalitatea şi impulsivitatea sunt caracteristici considerate în raport cu reperele conforme structurărilor conştiente şi nu în genere. Structurile inconştiente sunt dinamice, dar nu sunt de loc plastice (sunt rigide). De aceea ideile sau relaţiile cu fixare inconştientă sunt neobişnuit de stabile şi rigide, fiind şi denominate de multe ori ca fixaţii.

C.G. Jung a susţinut că alături de inconştientul individual există şi un inconştient transindividual, socio-colectiv compus din modelele culturale de bază, ale comunităţii etnice. De asemenea, tot aici, în inconştientul colectiv, sunt fixate modalităţi stilistice ale culturii credinţelor şi spiritualităţii locale şi de la acest nivel, împreună îndeplinesc funcţii noologice, psihogenerative, care pot determina germinaţii creative la nivel personal.

– Dwelshauvers face următoarea clasificare, din perspectiva înregistrărilor formelor de manifestare ale inconştientului:

– *Inconştient ereditar* – predominant instinctiv şi energetic.

– *Inconştient psihofiziologic*, incluzând manifestările asociate funcţiilor meta-bolice coordonate cerebral, dar fără priză de realizare conştientă;

– *Inconştient mnezic* (rezervorul potenţial, inactiv sau inactivabil al experienţei anterioare, mai mult sau mai puţin semnificative pentru momentul actual al persoanei).

– *Inconştient afectiv* – dinamica fondului timic şi de suport energetic al desfăşurărilor operaţional-adaptative al proceselor psihice;

– *Inconştient „raţional”* – generator de sinteze mentale şi responsabil de existenţa, ca atare, a desfăşurării algoritmilor mentali şi al procedurilor intuitive, de fantazare, plăsmuire închipuire, precum şi al unor segmente de conduită euristică sa creatoare.

– *Automatismele*, reprezentând stabilizări post conştiente ale unor manifestări derulate actual, ce au o cantonare subconştientă, fiind o rezervă pentru utilizările acomodative, mai mult sau mai puţin reuşite, pentru dinamica din conduitele conştient adaptative.

– Bellak distinge:

– Inconştient fiziologic (interesând psihosomatica);

– Inconştient structural sau latent (automatic);

– Inconştient dinamic (afectiv);

După F. Basin – fenomenele psihice nonconştiente

sunt strâns legate şi de gestionarea şi manipularea în procesarea informaţională – ele fiind legate de formarea şi utilizarea montajelor (seturilor) apetitive sau repulsive în plan epistemic şi pragmatic. Acestea sunt intermediari în recepţia şi transformarea informaţiei în factor de reglaj (feedback şi feedfor asociată informaţiei de comandă şi control). Pentru psihologie, acestea împreună cu procesele de declanşare şi utilizare a atitudinilor, reprezintă doi dintre factorii principali ai inconştientului, asigurând o sinergie în acţiunea unitară de ordin adaptativ, a organismului. Prin tematici subiective (Murray) sau montaje (set – Usnadze) –, se nasc noi mecanisme neconştiente de reglaj ale activităţii. Uneori, atitudinile fixate în inconştient neagă ordinea impusă de conştiinţă, determinând nu numai frustraţie, simptome şi nevroză, dar şi manifestări inexplicabile, sui-generis, şi justificabile doar prin dictonul „Degustibus non disputandum”.

Subliniem că nu întotdeauna modalităţiile inconştientului sunt în contradicţie cu factorii de conştiinţă. Există o sinergie conştient-inconştient şi o sinformaţie (sinformaţie Ed. Pamfil) cu rol predominant acomodativ.

Inconştientul rămâne un factor bazal de dinamizare a conduitelor, o forţă energizantă cu alte legi de structurare şi organizare decât conştiinţa (alt mod de prelucrare al informaţiei precum şi alte orientări ale personalităţii). Fenomenele de germinaţie în cadrul proceselor creative dovedesc modalitatea uneori autonomă de funcţionare a inconştientului, care furnizează nu numai energie compartimentului conştient, ci, uneori, şi o suplinire funcţională. Aici el împlineşte proiecte şi căutări ale dominantelor conştiente. L.S. Vîgotski motivează aceasta prin aceea că inconştientul este insensibil la contradicţie ca element necesar de ordin probator în experierea logico-experimentală. Structurile lui sunt predominant energetico-vectoriale, având o contribuţie însemnată şi în energizarea şi dinamizarea întregului S.P.U.

P.P. Neveanu susţine că, după Pavlov, inconştientul

intervine mai ales în condiţiile activităţii disociate a celor două sisteme de semnalizare (defazare). Rezultă de aici validitatea aserţiunii lui Miller, conform căreia toate procesele psihice conţin în acelaşi timp componente conştiente şi inconştiente. Proporţia lor este variabilă, o desfăşurare predominant conştientă având percepţia, iar procesele afective mai mult o desfăşurare inconştientă. În acest context, trebuie menţionată şi subliniată fluiditatea şi permeabilitatea graniţelor dintre conştient şi inconştient. Fenomenul este decelabil şi în situaţiile ce se pot încadra în forme de experiment natural şi în care se pot observa în special formele tranzitorii conştient – inconştient.

De exemplu, în starea de ebrietate se parcurg următoarele faze (după P. Popescu-Neveanu):

– Euforie – este rezultată din inducţia pozitivă, alcoolul fiind un inhibitor.

– Dereglări diverse cu uşoară logoree şi acatisie sau surexcitare.

– Ebrietatea sensibilă cu inhibarea sistemelor de control, ce conduc la manifestări impulsive iraţionale, obsesive, stări paradoxale şi ultraparadoxale.

– Faza de îngustare a conştiinţei şi a acţiunii în stare de transă şi somnului narcotic.

În acest context, după H. Ey, manifestările de grandomanie, mitomanie, anxios-obsesive reprezintă inversări de ponderi funcţionale între conştient şi inconştient în cadrul sistemului de personalitate. Dar acest experiment nu oferă date reale şi valabile despre personalitatea autentică a insului, deoarece această situaţie nu este specifică fenomenului adaptativ normal, raportabilă la unicitatea individual-umană reală. Dictonul latin integral relativ la asemenea cazuri era: „In vino veritas sed in ebrietas, stupiditas”, dar azi el se uzitează empiric parţial (pe jumătate).

Cea mai elaborată doctrină (unii susţin că şi cea mai îngustă) care abordează problematica inconştientului este psihanaliza. Pentru acest sistem este obişnuită utilizarea

conceptuală a adjectivului de inconştient înţeles ca ansamblul de conţinuturi calitative non prezente în câmpul actual conştient (termen folosit în sens descriptiv).

Termenul de inconştient mai este folosit în sens topic desemnând:

– *Sisteme*, definite în teoria aparatului psihic, constituite din conţinuturi refulate spre palierele profunde dispuse ierarhic cărora li se refuză accesul la sistemele conştiente şi preconştiente;

– B) adjectivul de inconştient este utilizat şi pentru desemnarea *punctelor de fixaţie* mai puţin pe o distincţie de referire intersistemică, persistând deci, denotările intrasistemice ale unor dispuneri stratificate ierarhic.

Referinţe bibliografice:

Freud, S. – „L'Inconscient", en „Métapsychologie", Paris, Gallimard, 1968

– La science des rèves, Paris, P.U.F., 1950;

– Le rêve et son interpretation, Paris, Gallimard, 1969;

– Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene, EDP, Bucureşti, 1992.

– „Quelques observations sur le concept de l'inconscient en psychanalyse", en „Métapsychologie", Paris, Gallimard, 1968;

– „Le mot d'esprit et ses rapports avec l'inconscient", Paris, Gallimard, 1953.

Ey, H. – „Conştiinţa", Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Jung, C.G. – Les Types psychologiques, Paris, Buchet Ehastel, 1950;

– La dialectique du moi et de l'inconscient, Paris, Gallimard, 1964

Charrier, **J.–P.** – L'inconscient et la psychalyse; Paris, P.U.F., 1968;

CURSUL VI

RAPORTUL CONŞTIENT-INCONŞTIENT ÎN DOCTRINA PSIHANALITICĂ

Doctrina psihanalitică despre raportul conştient-inconştient se fundamentează pe trei direcţii principale de abordare.

– **Punctul de vedere dinamic,** prin care fenomenele psihice sunt înfăţişate ca rezultat al unui *conflict* sau al unui *raport/compuneri de forţe*, determinându-se astfel un fel de presiune permanentă. Acestea au, în ultimă instanţă, o sorginte pulsională.

S. Freud, în „Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene" (1904) califică prin termenul *dinamic,* inconştientul care exercită şi solicită permanent o forţă contrară de interzicere a accesului la conştiinţă al unor conţinuturi psihice.

Caracterul dinamic este ilustrat în special prin noţiunea" ***formaţie de compromis***" care rezultă din confruntarea a doua laturi ale unui fenomen psihic. De asemenea, inconştientul, în accepţia sa dinamică, desemnează la S. Freud ideile latente, mai special ideile separate de conştient, infantile, ce au o fixare deosebit de intensă şi rigidă (Formaţiuni de reacţie Ű Formaţiuni de sublimare Ű Confruntare).

– **Punctul de vedere economic** este legat de ipoteza că procesele psihice constau în circulaţia şi repartiţia unei *energii* (libidinale, poate psihice) cuantificabile, numită şi energia pulsională, care este deci, cantitativ vorbind, susceptibilă de diminuare, augmentare sau de echivalenţă. Acest punct de vedere ia în consideraţie investiţiile de ordin psihoenergetic în mobilitatea lor, în variaţia intensităţii lor, în opoziţia lor (contrainvestiţie).

În lucrările sale „Interpretarea viselor", „Proiect de psihologie ştiinţifică". „Consideraţii teoretice la studiul isteriei", S. Freud notează că, sub aspect economic, se constată următoarele caracteristici:

– Există **o** *balanţă energetică* între diferitele investiţii ale subiectului (detaşarea faţă de lumea externă fiind corelativă cu accentuarea investiţiei ataşate formaţiunilor

intra-psihice). De exemplu, autorul vorbeşte de: narcisism, libidoul Egoului, libidoul obiectal, travaliul doliului ş.a.

– *Stările psihotraumatice* provocate de impacturi subiective foarte intense care, în fapt, atestă un aflux de stimulare excesivă faţă de toleranţa subiectului şi care în realitate sunt suprainvestiţii psihoenergetice.

– În cadrul curei psihanalitice, în special referitoare la cazurile rebele la psihoterapie, a fost invocată ***forţa*** unor instanţe intra-psihice (de rezistenţă). Această forţă este constituţional-umană, fiind o latură actuală a pulsiunilor.

Ipoteza economică este prezentă în teoria freudiană legată de conceptul de „aparat psihic" un „utilaj" ce are funcţia de-a menţine la nivelul cel mai scăzut energia circulantă (vezi principiul constanţei şi principiul plăcerii – principii reglatorii). Aceasta se manifestă într-un travaliu descris în mai multe feluri de

S. Freud: transformarea „energiei libere" în „energie legată", fenomenele legate de „descărcarea nervoasă", de „elaborarea psihică a stimulărilor". Această elaborare presupune, în analizarea sa, o distincţie între reprezentări şi cuantumul de afect asociat lor (sumă de excitaţii susceptibilă de-a circula pe trasee catenare de-a lungul unor lanţuri asociative).

Ipoteza economică este, în viziunea psihanalitică, aflată în raport cu alte două puncte de vedere metapsihologice majore: topic şi dinamic. Freud a definit fiecare instanţă a aparatului psihic practic printr-o modalitate specifică a circulaţiei energiei. Astfel: energia liberă vizează subsistemul inconştient; energia legată, subsistemul preconştient; energia mobilă, de suprainvestire, pentru subsistemul conştient.

Energia invocată de psihanaliză necesită, pentru referirea la sursele sale de provenienţă, distincţia între ***procesele primare*** şi ***procesele secundare***: în ***procesele primare***, energia este liberă sau mobilă orientată spre descărcarea cea mai rapidă şi cea mai

directă posibil; în ***procesele secundare***, energia este legată (asociată, fixată şi realizată), în măsura în care momentul ei de descărcare este întârziat sau controlat (prin amânare). Procesele primare şi procesele secundare şi energiile corespondente lor compun ***forţele***. Ele sunt, de regulă, organizate în cupluri opuse: forţe vii, cvisciente şi forţe de tensiune, iar energiile derivate din ele devin energii actuale şi energii potenţiale. Energiile potenţiale se pot descărca în tot felul de activităţi motrice sau intelectuale. Energiile vii sau cvisciente (actuale) permit însă o bună recepţie a excitaţiilor externe, asociaţii de idei, ş.a. Se observă că aceste două forme de energie (cviscientă şi cinetico-actuală după Breuer) sunt reciproc transformabile una în alta. Helmholtz desemnează, din acest punct de vedere, prin energie liberă, energia care este capabilă să se transforme liber în alte forme de lucru (travaille), iar energia care nu se poate transforma este psihologic „legată". „Energia liberă" caracterizează procesele inconştiente şi este primară în raport cu energia legată. (de reprezentări, fantasme şi tendinţe).

S. Freud insistă asupra termenului de ***cantitate***. Cantitatea este considerată corelatul analogic aproape identic deci cu energia, cu suma excitaţiilor, cu tonusul general. Originea acestor excitaţii „energii" – este dublă: exterioară şi interioară corpului (soma). Ele sunt caracterizate prin: a) inerţie (de stimulare) de care se leagă descărcarea excitaţiei; b) fenomenul negentropic al ei, de evitare sau fuga de starea de excitaţie a aparatului psihic. S. Freud vorbeşte, de asemenea, şi despre principiul constanţei acestora: sistemul neuronal tinde să menţină constantă energia sau „suma excitaţiilor", la nivelul intra-psihic, al „aparatului psihic".

În caracterizarea energiei înţeleasă ca sumă a excitaţiilor.

– Freud mai vorbeşte şi de bariere inhibitive, precum şi de forţarea, ruperea acestor bariere şi manifestarea lor în timp (datorită inerţiei). Din acest punct de vedere, plăcerea este descărcare (primară), iar căile de descărcare

dobândesc funcţia de-a stabili contacte umane. Neplăcerea este o dinamică manifestată în condiţii onirice şi nu are o funcţie directă în realitatea concretă imediată.

Starea de energie liberă precede starea legată. Starea legată figurează în *procesele secundar**e***, iar mişcarea sa spre descărcare fiind întârziată şi controlată, caracterizează un grad mai înalt de structurare, consolidare a aparatului psihic. Ceea ce vizează procesele *primare* este menţinerea plăcerii, descărcarea excitaţiei pe căi *motorii* sau stabilirea unei ***i**dentificări* perceptive (la nevoie halucinatorie) corespunzătoare cu amintirea unei gratificări perceptive anterioare. În *procesele secundare*, însă, apar inhibiţii masive ale energiei primare. Energia legată caracterizând procesele secundare, este legată de obiecte şi idei (cathexis). Ea este tributară unui act de investiţie şi chiar de fixaţie.

Prin *investiţie psihică*, S. Freud înţelege faptul că o anumită energie psihică se găseşte certamente ataşată la o reprezentare, un grup de reprezentări, o parte a corpului sau unui obiect, etc. Acest act este uzitat şi prin termenii: *cargo* (încărcare), *ocupar**e*** (similar cu ocuparea unui dispozitiv din punct de vedere militar sau financiar), *plasare* (a unui capital, de ex. Într-o întreprindere). În „Studii asupra isteriei” şi „Proiect de psihologie ştiinţifică”, actul investiţiei este explicat prin: 1) atingerea sumei necesare de excitaţii; 2) prin termenul de *valoare afectivă*, în sensul că afectul poate avea o semnificaţie şi un destin independent faţă de reprezentare. Această *investiţie* este ceva ce, pe de o parte, poate fi numit o sumă de excitaţii şi care poate fi crescut, scăzut, distribuit, deplasat, descărcat, iar pe de altă parte, ceva care circulă pe urmele mnezice ale unor trasee ale propagării excitaţiei.

Cuantumul de afect corespunde, în fapt, pulsiunii în măsura în care ea s-a desprins de reprezentare şi îşi găseşte o expresie adecvată calitativ, adică în procesele resimţite subiectiv, emoţional-afective. De exemplu, un eveniment de viaţă poate fi evocat cu indiferenţă, iar alte

evenimente de viaţă ale aceluiaşi individ sunt prezente, dar în acelaşi timp, insuportabil de evocat (cantitatea este fixă, dar distribuţia nu este uniformă).

Cura psihanalitică ar urmări:

– Conexiunea diferitelor reprezentări în cauză (asociaţie);

– Restabilirea relaţiei dintre amintirile evenimentelor traumatice şi afecte, favorizându-le prin descărcare pe acestea din urmă (abreacţie). Dispariţia simptomelor somatice în afecţiunile psihice (de ex. În isterie) este corelativă cu punerea în lumină a experierilor afective refulate şi care au creat simptomul. Rezultă din studiile psihologice (ale vienezului) că simptomele isterice cu expresivitate somatică s-au născut prin conversia inversă, adică a unei energii psihice în energie de inervaţie. În „Interpretarea viselor", S. Freud precizează că energia catexică se repartizează între diferite (sub) sisteme – conştient, preconştient, inconştient. Astfel, inconştientul este supus, în funcţionarea sa, principiului descărcării cantităţii de excitaţie (principiul plăcerii). Sistemul preconştient încearcă să inhibe această descărcare de energie imediată, dar totdeauna repartizează şi unele mici cantităţi de energie proceselor psihice care intervin în explorarea lumii exterioare. În acest sistem (preconştient) se menţin cele mai multe investiţii de energie în stare de repaus, iar cantitatea mai mică de energie pe care o investeşte se realizează prin mecanismul deplasării.

Investiţia provine din necesităţile unor surse interne particulare, acestea formând în ansamblul lor polul pulsional **al *personalităţii***. Investirea opusă (ca destinaţie) unei reprezentări este denumită de către S. Freud – investirea unui obiect şi pe aceasta o distinge de investirea unei engrame mnezice personale.

Astfel, investiţia devine prin acestea o *forţă motrice* care nu numai că „împinge" reprezentările investite spre conştiinţă, spre spaţiul psihologic unde dispun de mobilitate, nu numai o *forţă de coeziune* care, prin

intermediul refulării, atrage reprezentările în spaţiul abisal, ci ea devine şi o „sarcină pozitivă” atribuită obiectelor lumii externe, atribuindu-le lor un sens timetic – valoare – în sens axiologic. Investiţia devine mecanismul explicativ al sferei afectiv emoţionale de la valenţă până la sentiment. De exemplu: obiectul fobic este investit afectogen cu frică pentru a fi evitat. Investiţia oferă elemente de joncţiune complementară între manifestările de psihologie dinamică şi neurofiziologie, pentru fundamentul explicativ privind legătura dintre idee şi intenţionalitate.

Experienţa clinică evidenţiază şi azi tipuri dintr-o situaţie următoare: subiectul dispune realmente de un cuantum relativ fix de energie pe care o distribuie variabil în relaţiile sale cu obiectele şi cu sine însuşi. De exemplu**:** ***doliul*** reprezintă suprainvestirea obiectului pierdut. În acest caz, bilanţul investiţional energetic conduce la detaşare şi dezinteres faţă de lumea exterioară (ca în cazul narcisismului, libidoul egoului sau alte fantasme), ori de câte ori sunt accentuate catexele (investirile) asupra formaţiunilor intra-psihice (inconştient, preconştient, conştient).

Un alt exemplu curent legat de investiţie se referă şi la realitatea desemnată prin termenul de introversiune, introdus în psihologie de C.G. Jung, desemnând detaşarea energiei psihice din obiectele exterioare şi retragerea „absorbirea”, integrarea ei în lumea interioară a subiectului şi anume, în fantasme, declanşând varii conduite.

Ce este încă această energie? Care este natura ei? La aceste întrebări, S. Freud a dat răspunsuri ambigue, găsind explicaţii de ordin neurofiziologic, insuficiente până în ziua de azi. Gnoseologic, nu se cunoaşte nici natura procesului de excitaţie. Explicaţiile fizicaliste (mărimi definite prin efectul lor) nu sunt satisfăcătoare. Orientările neuropsihiatrice ce definesc energia prin termenul de *elan vital* nu sunt operaţionale. D. Lagache încearcă o definire din punct de vedere fenomenologic, care astăzi e cea mai

acceptabilă formulare: privit sub acest unghi, organismul îşi structurează mediul apropiat (umwelt) în funcţie de interesele sale vitale, valorizând obiectele, componentele mediului. Valorile, de fapt, se definesc în plan subiectiv prin cerinţa categorică de împlinire, prin ordinea lor firească şi prin „universalitate lor de drept". Circulaţia valorii care se operează în interiorul aparatului psihic nu are o explicaţie exhaustivă şi este mai evidentă mai degrabă în domeniul pulsiunilor sexuale decât în domeniul pulsiunilor de autoconservare.

– **Punctul de vedere topic (topografic)** reprezintă o teorie a localizărilor psihice (zone interne). Topica reprezintă o diferenţiere internă a „aparatului psihic" în subsisteme dotate cu însuşiri, caractere şi funcţiuni diferite şi dispuse într-o ordine specifică unele faţă de altele. S. Freud a adoptat această manieră de abordare, fiind sub influenţa teoriei anatomofiziologice a localizărilor cerebrale aflată în voga abordărilor ştiinţifice în domeniul medicinei din vremea sa.

A. Prima topică freudiană distinge subsistemele:

Inconştient, ***preconştient*** *şi* ***conştient***.

Comentariul succint al acestei elaborări porneşte de la următoarele constatări:

Organizarea amintirilor s-a observat că este, în genere, policentrică, adică în arhive centrate în jurul unui „nucleu de regulă patogen", fiind realizată cronologic şi cu sens ontic propriu. Asocierile între diversele reprezentări se fac după după legi psihologice specifice. H. Ey în „La Conscience" defineşte conştiinţa, comparând-o cu un defileu care nu lasă să treacă decât un singur flux fluid de amintire către domeniul eului. Între aceste subsisteme dispuse ierarhic, sunt frontiere şi cenzuri care filtrează, inhibă, controlează şi selectează trecerea dintr-un nivel în altul. Subsistemele pot fi parcurse în dublu sens, progresiv şi regresiv.

Care este originea şi conţinutul acestei tratări topice? Răspunsul se relevă din abordările succesive ale

constituţiei funcţionale a lor din perspectivă metapsihologică (psihanalitică), în conformitate cu optica doctrinară a autorului lor.

INCONŞTIENTUL

– Inconştientul are rădăcinile în biologic (punctul de vedere genetic).

– Inconştientul provine din refularea originară (primordială sau primitivă). Din acest proces se produce o fixare (asociere indisolubilă eidos-ethos bazal) şi el rezultă dintr-o contrainvestiţie. Ea reprezintă costul (economico-dinamic) permanent al aparatului psihic şi constă într-o reprimare care-i garantează inconştientului existenţă (fiziologicul a generat într-un moment primar un conţinut psihic).

Deci inconştientul este utilizat de psihanalist ca:

– *Adjectiv*, şi este folosit pentru a desemna un ansamblu de conţinuturi psihice non prezente în câmpul actual al conştiinţei;

– *Topic* – subsistem al aparatului psihic constituit din conţinuturi refulate care s-au văzut inacceptabile şi refuzate de sistemul preconştient şi conştient şi rejectate înapoi prin mecanisme de refulare (originară şi après coup). Este reprezentantul pulsiunilor şi, ca atare, acestea nu pot deveni conştiente niciodată, fiind dinamici şi facultăţi funcţionale bazale, abisale.

Conţinuturile inconştiente sunt tributare în manifestarea lor mecanismelor psihologice specifice proceselor pri***mare – condensarea*** şi ***deplasarea***. Aceste conţinuturi investite puternic de energie pulsională nu au altă posibilitate de exprimare în sistemele preconştient şi conştient decât în formaţiuni de compromis, după ce au fost supuse unei deformări impuse şi realizate de cenzură. Aceste manifestări psihice sunt, în particular, dorinţele infantile care cunosc o fixaţie în inconştient şi nu pot deveni conştiente decât odată cu surmontarea rezistenţelor.

Inconştientul în accepţia psihanalitică are

particularităţi specifice, şi anume:

– Procesele primare ce dispun de mobilitate de investiţie şi de caracteristica funcţional-constitutivă a energiei libere (nonasociativă);

– Absenţa negaţiei;

– Absenţa dubitaţiei;

– Modificarea certitudinii;

– Indiferenţă la realitate, fiind reglat prin singurul principiu funcţional fundamental Ţ plăcere-neplăcere;

– Investiţiile energetice inconştiente se prezintă sub aspect dinamic ca o forţă de atracţie ce este exersată asupra reprezentărilor sisteme supraordonate, rezistând şi depăşind prizele de conştiinţă;

– Din punct de vedere dinamic, inconştientul se prezintă în caracteristicile manifestărilor psihice de repetiţie şi de rezistenţă a conflictului (angrenaj contradictoriu sau complementar).

PRECONŞTIENTUL

Este un subsistem al aparatului psihic distinct de subsistemul inconştient. Uzitat ca adjectiv, califică operaţiunile şi conţinuturile care nu sunt prezente în câmpul actual al conştiinţei, dar care sunt diferenţiate de conţinuturile inconştiente prin aceea că ele sunt accesibile conştiinţei, în mod direct (de exemplu: actualizarea amintirilor). Metapsihologic (psihanalitic), aici găsim procesele secundare (asociative). Subconştientul (similar denotativ cu preconştientul) este delimitat printr-o cenzură faţă de inconştient.

Subsistemul preconştient separă la un pol, conţinuturile inconştiente care sunt interzise, iar la cealaltă extremitate comandă demersuri de acces ale realităţii la conştiinţă, precum şi motilitatea. Între preconştient şi conştient există o altă cenzură (secundă) diferită de prima (care evită conţinuturi inconştiente perturbatoare) şi care are rolul de a favoriza exersarea atenţiei. D.p.d.v. economic, preconştientul diferă de inconştient prin factura tipului de energie (legată) şi

corespunde prin procesele psihologice care o împlinesc (procese secundare). D.p.d.v. dinamic, recunoaştem procesele preconştiente prin caracteristica lor de manifestare comportamentală defensivă (de apărare) raportate la procesele primare profunde, interne, care presează conform unei dinamici tensionale subiective subsumate principiului plăcerii.

S. Freud afirmă că reprezentările preconştiente sunt preponderent psihologic legate de conduitele verbale şi de amploarea în reprezentarea cuvintelor. Mai general, preconştientul este funcţional implicat în activitatea mentală, însă fără a fi obiect al conştiinţei.

În cadrul curei psihanalitice, recunoaştem preconştientul prin aceea că el provoacă acele conduite marcate de *reticenţe*. Prin aplicarea regulii asociaţiei libere specific curelor terapeutice psihanalitice, se constată şi se elimină fundamentul lor, în rezistenţe.

CONŞTIENTUL

Este definit ca o calitate psihică momentană, caracterizând în principal percepţiile ca procese interne integrate şi asociate celorlalte manifestări psihice. Metapsihologic, aceasta reprezintă esenţialmente funcţia sistemului de comandă şi control al conduitei.

Din punct de vedere ***topic***, sistemul perceptiv conştient este situat la periferia aparatului psihic, receptând informaţii din lumea externă sau mediul intern şi care generează senzaţii ce se înscriu în seria plăcere-neplăcere, precum şi resuscitări mnezice. Funcţional, diferă de sistemele de trasee mnezice inconştiente şi preconştiente prin aceea că în el nu este prevăzut niciun traseu durabil al excitaţiei.

Din punct de vedere ***economic***, dispune de o energie mobilă susceptibilă de suprainvestire prin intermediul unor procese psihice generale, desfăşurate prin intermediul mecanismului atenţiei voluntare.

Din punct de vedere ***dinamic***, conştientul joacă un rol important în dinamica de manifestare a conflictului prin

evitarea conştientă a dezagreabilului, reglarea discriminativă a principiului plăcerii, etc., dar nu poate fi definit ca unul din polii cadrului de desfăşurare a conflictului defensiv.

Conştientul oferă calitatea sensibilităţii celei mai variate şi diferenţiate depinzând aici şi de relaţia cu lumea externă. Reprezintă faţa concretizată subiectiv a unei părţi a proceselor fizice ce se produc în sistemele neuronale şi care, în complexul lor ansamblu, fundamentează percepţia. Accesul la conştiinţă este legat întotdeauna de percepţie. S. Freud, în teoria ***„probei realităţii”***, stabileşte o sinonimie semnificativă între termenii a) „indice de calitate”, b) „indice de percepţie”, c) „indice de realitate”.

Dispozitivul psihologic perceptiv al conştientului conţine două nivele: unul extern, al paraexcitaţiilor, rezultate din stimulări externe, destinate reducerii mărimii excitaţiilor provenind din afară, care generează recepţie perturbantă şi unul intern (în spate), ca suprafaţă de recepţie a excitaţiilor preconştiente interne, lăuntrice, ce intervin în întâmpinarea stimulilor externi. Din punct de vedere dinamic, în principal refularea intervine aici şi este cunoscută ca un ***rejet*** intenţionat apropiat de mecanismul conştient, produs din cauze cu substrat funcţional reglatoriu.

Din perspectiva pragmatică a curei de terapie psihanalitică, problematica prizei de conştiinţă şi eficacitatea ei rămân o temă majoră de reflexie pentru sistemul metapsihologic. Trebuie apreciate importanţa şi jocul combinat al diferiţilor factori ce intervin în cura psihanalitică, cum ar fi: rememorarea şi reconstrucţia, repetiţia în transfer şi ***perlaboraţia***, interpretarea, impactul nu numai al comunicării conştiente (ci şi al unor remanieri structurale fluide ce ţin de domeniul interraportărilor inconştiente).

Cura psihanalitică este edificată pe predominanţa influenţei conştientului asupra inconştientului. Pasajul conştient-inconştient nu implică numai integrarea conţinuturilor refulate la nivel preconştient, el poate fi

completat prin întreg travaliul capabil să reducă ***rezistenţele*** care intervin între sistemul preconştient şi inconştient, care permite să se stabilească o legătură din ce în ce mai consolidată între traseele mnezice (mediate selectiv şi comprehensiv ale reflectării) şi ***verbalizarea*** lor. Termenul de ***perlaborare*** va fi cel care permite această integrare progresivă în subconştient.

Referinţe bibliografice:

Freud, S.

– „Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene”, EDP, Bucureşti, 1992.

– „La science des rèves”, Paris, P.U.F., 1950;

– „Le rêve et son interpretation”, Paris, Gallimard, 1969;

– „Métapsychologie”, Paris, Gallimard, 1968;

– „La naissance de la psychanalyse”, P.U.F., Paris, 1956;

CURSUL VII

PUNCTUL DE VEDERE TOPIC (A DOUA TOPICĂ FREUDIANĂ).

Punctul de vedere topic presupune o diferenţiere a componentelor aparatului psihic în subsisteme care au caracteristici funcţionale diferite, au o organizare şi ordine bine specificate unele în raport cu celelalte. Acest termen a fost inspirat de teoria legăturilor formulată încă din antichitate. Legăturile acestea sau asociaţiile constituiau la Aristotel rubrici cu valori logice şi retorice care aveau rolul de a constitui premisele argumentaţiei. şi Kant a utilizat filosofic termenul ***topic***. El vede în topica transcendentală determinările, prin judecată apriori, a locurilor, domeniilor de apartenenţă ce se cuvin fiecărui concept (fie numen – fie număr), necesar în privinţa reflectării adecvate adevărului ontologic.

Cea de-a doua topică freudiană a fost elaborată după 1920, ca o concepţie asupra personalităţii datorită unor cerinţe pragmatice, care necesitau luarea în consideraţie a

dificultăţilor explicative ce ţin de defense – apărările inconştiente ivite în cadrul aplicativ curativ psihanalitic. De asemenea, la baza acestei optici privind topica se află şi constatarea că inconştientul nu este format exclusiv din ceea ce a fost refulat, iar sistemele preconştient şi conştient nu pot corespunde global cu Eul-nucleul central al sistemului de personalitate. A doua topică mai este, de asemenea, şi rezultatul luării în consideraţie a treptelor de dezvoltare a personalităţii copilului (stadii developmentale), în care un rol deosebit îl joacă procesele de identificare specifice decentrării progresive ce priveşte dinamica funcţională majoră a dezvoltării eului. Aceste procese sunt responsabile de realizarea unor formaţiuni psihice unice şi de permanenţă în manifestările persoanei, cum ar fi capacitatea formării imaginii de sine, a instanţelor critice (discernământul), a structurării idealului, ş.a.

A doua topică freudiană este reprezentată de următoarele trei instanţe, care prezintă o predominare majoră a manifestării formelor psihologice inconştiente, fapt ce a condus la concluzionări lapidare, de genul că esenţa persoanei o reprezintă exclusiv Sinele (Id, le ça, Es).

Termenul este împrumutat de S. Freud de la Nietzsche prin Groddeck, desemnând la aceştia ceea ce era nonpersonal, dar necesar prin natură în fiinţa noastră. Această definire concordă cu cea furnizată de experienţa terapeutică psihologică de cabinet în care pacienţii, printr-o exprimare spontană, formulează stări dominante, mult mai puternice decât Eul, care se impun dintr-odată şi în pofida voinţei lor. Acestea ar lăsa să se înţeleagă că Eul nostru se comportă în mod pasiv, noi fiind activ trăiţi de anumite forţe necunoscute şi de nestăpânit. Acestea ar constitui de fapt sinele (ID).

Sinele (ID) face parte din inconştient, dar nu ocupă întreg inconştientul. Chiar dacă inconştientul ar coincide cu refulatul (S), se pot decela aici conţinuturile Sinelui, dar acestea nu epuizează ansamblul psihismului inconştient.

Deci, sub aspect dinamic, conflictul nevrotic s-ar decela din opoziţia în care acestea din urmă au un rol important în motivaţia defensivă (de conservare, protejare a persoanei).

Începând cu 1920 – 1923, în studiile lui S. Freud, pulsiunile Eului îşi pierd autonomia şi sunt absorbite într-o mare de inconştient, având o ***opoziţie***: pulsiunile vieţii-pulsiunile morţii (Eros şi Tanatos). Acest Id-Sine este, în fapt, tendinţă pulsională, iar ca instanţă cuprinde aceste două grupuri de pulsiuni, Eros şi Thanatos. Faţă de ambele, Eul se manifestă defensiv, negativ sau antientropic.

În noua concepţie a lui S. Freud despre pulsiuni, Id este instanţa împotriva căreia se exercită defensa şi este definit ca un pol pulsional al personalităţii (şi nu ca un simplu pol inconştient). Id-Sinele este marele rezervor de libido (energie pulsională) din care îşi extrage energia şi **Eul**, de multe ori sub formă de energie desexualizată şi sublimată.

Eul nu este despărţit de Id prin limite tranşante; în partea sa inferioară, el se amestecă cu Sinele, după cum şi ceea ce este refulat şi vine prin Eu se amestecă cu Idul. Prin aceasta se poate desprinde concluzia că Eul este abordat din punct de vedere genetic. Eul apare Idului ca ceva care a fost modificat sub influenţa directă a lumii exterioare prin medierea sistemului perceptiv conştient.

Nici **Supraeul** nu este o instanţă net autonomă, având într-o mare măsură un conţinut inconştient care plonjează în Id.

Sinele, într-o măsură mai mică decât inconştientul, este deschis către somatic (considerat ca sursă pulsională). El este mai puţin organizat structural decât Eul, fiind în opoziţie şi negaţie faţă de acesta. Idul se manifestă predominant haotic şi incoerent. În Id mişcările pulsionale sunt contradictorii, autonome unele în raport cu altele, în sensul că subzistă alături fără să se suprime sau să se sustragă (evite) una celeilalte.

Separaţia instanţelor din a doua topică este în legătură cu geneza lor, privită ca o diferenţiere progresivă şi continuă sub semnul unei ***nevoi biologice***.

SUPRAEUL (SUPER-EGO, SURMOI) este una din instanţele personalităţii în cadrul celei de-a doua teorii topice a aparatului psihic. Această instanţă are un rol critic, fiind asimilabilă unui judecător sau cenzor, în raport cu Eul.

Funcţiile Supraeului sunt: – conştiinţa morală;

– Autoobservaţia;

– Formarea idealurilor.

Exacerbarea unor funcţii ale Supraeului poate domina uneori Eul, ca în cazul melancoliei şi doliului patologic în care, personalitatea fiind clivată-subiectul se depreciază pe sine, îşi face reproşuri – pe scurt, o parte a Eului se opune alteia, îl ia drept obiect al criticii şi revoltei (culpabilitate). De asemenea, Supraeul, ca parte prinsă în conflictul psihic, apare prin funcţia sa care interzice împlinirea şi priza de conştiinţă a dorinţelor (de exemplu: cenzura în vis). Autoreproşurile din sindroamele obsesionale nu sunt necesarmente conştiente. În delirul de autoobservaţie se diferenţiază în sânul personalităţii o parte a Eului dirijată împotriva alteia. Există deci un Supraeu care ia, pentru subiectivitatea insului (pentru Eul său), o valoare de model şi funcţie de judecată critică.

Relativ la Supraeu, S. Freud vorbeşte despre un sistem bipolar: **Idealul Eului propriu-zis** şi o **instanţă critică**.

Supraeul întruchipează o lege puternică, interioară şi interzice transgresarea ei. Rezultă de aici numeroase cazuri când subiecţii resimt un sentiment de culpabilitate pentru ei inexplicabil.

Formarea Supraeului este realizată în perioada declinului complexului oedipian, când dorinţele copilului faţă de părinţii de sex opus se izbesc de interdicţii categorice. Atunci copilul, renunţând la satisfacerea acestor dorinţe, transferă investiţiile în părinţi, în

identificări cu părinţii, ajungând astfel la interiorizarea interdicţiei. După M. Klein, Glover şi R. Spitz, geneza sa este mai precoce.

Din punct de vedere al conţinutului, formarea Supraeului se realizează diferit la fete şi băieţi. La băieţi, complexul Oedip se loveşte irevocabil de ameninţarea castraţiei (complex), cu mare influenţă ulterioară în sfera manifestărilor în domeniu social-cultural. La fete, complexul Oedip este mai extins, demolarea sa este incompletă, uneori forţată. Identificarea nu este o identificare cu persoane complete, ci cu instanţe specifice-reprezentanţe parentale. Supraeul copilului se formează în strânsă corelaţie cu Supraeul părinţilor şi de aceea el devine o componentă a persoanei prin care se propagă tradiţia, judecăţile de valoare care persistă de-a lungul generaţiilor. El se îmbogăţeşte apoi prin aporturile ulterioare ale exigenţelor sociale şi culturale (moralitate, religie, educaţie).

Pentru M. Klein, formarea Supraeului are loc în perioada preoedipiană, când are loc geneza proceselor introiective, când copilul detectează prin aceste mecanisme „obiecte bune” sau „obiecte rele” (adică sensuri calitative ale lumii în raport cu sine).

R. Spitz recunoaşte *„matricea primordială”*, în baza căreia se formează Supraeul. Ea conţine trei elemente: 1) acţiunile impuse, silite (control sfincterian); 2) tentativa de stăpânire; 3) identificarea cu agresorul (opresorul).

Supraeul se formează predominant auditiv (preceptele, interdicţiile realmente pronunţate de părinţi, educatori). Se constată şi cazuri invers proporţionale între severitatea Supraeului şi severitatea preceptelor şi interdicţiilor provenind de la părinţi sau educatori. Conţinuturile Supraeului provin mai ales din ascultare, din ceea ce a fost perceput auditiv şi din lectură, adică din reprezentarea despre ceea ce trebuie ascultat sau tratat prin supunere. Cu alte cuvinte, conţinuturile Supraeului provin din reprezentări ale cuvintelor. Clinica ne prezintă cazuri în care bolnavii resimt impresii dezagreabile de

obiect răuvoitor situat intern sau voci fie neutre, fie implicate în relaţie directă cu subiecţii în cauză. Sediul de provenienţă al lor este Supraeul.

EUL este o instanţă din a doua teorie a aparatului psihic distinct de Id şi Supraeu.

Din punct de vedere topic, Eul este în relaţie de interdependenţă faţă de care se îndreaptă revendicările Idului, imperativele Supraeului şi exigenţele realităţii. Eul este un mediator între aceste forţe interesând întreaga personalitate. Rezultă că autonomia sa nu este decât relativă.

Din punct de vedere dinamic, Eul, în cadrul conflictualităţii, reprezintă polul defensiv al personalităţii. El pune în joc o serie de mecanisme de defensă ce sunt înglobate într-o percepţie a unui afect neplăcut, numit semnal de angoasă.

Din punct de vedere economic, Eul apare ca un factor de legătură al proceselor psihice. Operaţiile sale defensive de legătură şi unificare a energiei pulsionale sunt contaminate prin caracterele specifice proceselor primare având o alură compulsivă, repetitivă, derealizată.

Teoria psihanalitică înţelege, în ceea ce priveşte geneza Eului, două registre. Pe de o parte, un sistem adaptativ diferenţiat plecând de la Id în confruntarea cu realitatea exterioară (exigenţele ei), iar pe de altă parte ca un produs al identificării care va duce, în sânul personalităţii, la formarea unui obiect interior de dragoste pentru Id.

În raport cu prima teorie a aparatului psihic, Eul este mai vast decât sistemele preconştient şi conştient, prin aceea că operaţiile sale defensive sunt în mare parte inconştiente.

Fenomenologic, Eul defineşte două accepţii psihanalitice. Pe de o parte, Eul este privit ca instanţă centrală a persoanei, iar pe de altă parte (foarte distinct, Eul ca persoană în ansamblul său (termenul moi – je).

Observaţiile lui S. Freud din clinică sunt legate de

cazurile cu alterare sau dedublare a personalităţii, cazurile de conflict intra-psihic, rezistenţă manifestată de pacient. Noţiunea de Eu este prezentă constant în elaborările freudiene despre „nucleele inconştiente" ale diverselor conflicte defensive inconştiente care se manifestă în diverse moduri, procedee şi dispozitive corespunzătoare diverselor psihonevroze. Caracterul ireconciliabil al forţelor aflate în conflict angajează însuşi Eul ca partener al conflictului, în manieră defensivă, de apărare. Această acţiune se declanşează la un anumit semnal-numit de angoasă şi care este resimţit ca o neplăcere.

În definirea Eului la S. Freud (1914 – 1915) au fost antrenate trei fundamentări:

1) narcisismul;

– Procesele de identificare;

– Diferenţierea componentelor legate de formularea şi stabilirea idealului.

Narcisismul implică faptul că Eul apare ca o diferenţiere progresivă a psihicului, ca o unitate funcţională care se oferă ca obiect erotismului, întocmai ca un obiect exterior. De aici rezultă secvenţele alegerii (investiri pulsionale), cum ar fi autoerotismul, narcisismul, alegerea partenerului hetero sau homosexual.

Din punct de vedere economic, Eul poate fi considerat ca un mare rezervor de libido (energie pulsională), care se îndreaptă către obiecte şi care poate absorbi investirile plecând de la obiecte (prin intermediul valorizărilor sau valenţei). Eul nu este un simplu loc de trecere (zonă) pentru energia de investiţie, ci este un loc de stază permanentă, ţintă de tip pulsional.

Procesele de identificare atestă realitatea că ele se desfăşoară în baza unei similitudini inconştient între o persoană şi alta. Aceasta înseamnă că Eul se poate găsi adânc modificat prin identificare cu altul, devenind un replicat intrasubiectiv al unei relaţii intersubiective. Ce este frapant în această identificare este intervenţia sau desfăşurarea sa. Ea remaniază Eul în acele părţi

importante (caracter sexual), după un prototip care a fost anterior obiect de investiţie electivă. Acesta e cazul situaţiei obiectului pierdut al melancolicilor. În lucrarea sa „Introducere asupra narcisismului”, S. Freud decelează o mare opoziţie între energii: *Libido al Eului* şi *Libido Obiectal*, dar acestea, fără procesele de identificare, nu sunt suficiente. Prin intermediul lor, Libidoul narcisic poate avea pentru obiecte o serie de instanţe sau sisteme ale Eului. Ele sunt denumite de S. Freud: *Eu Ideal*, *Idealul Eului* şi *Supraeul*.

Din această perspectivă, aparatul psihic prezintă Eul ca pe un agent defensiv, Supraeul ca un sistem de interdicţii, iar Idul ca pol pulsional, toate ridicate la demnitatea (autoritatea) de instanţe psihice. Dar în cadrul instanţei Eului, vin să se regrupeze funcţii şi procese care figurau mai multor sisteme ale primei topici freudiene, şi anume: ***conştientul*** constituit din acele nuclee ale Eului, funcţiile ***preconştiente*** în cea mai mare parte şi rezistenţele ***inconştientului*** (prezente în cadrul curei şi care se comportau exact ca ceva refulat şi prin urmare nu puteau fi surmontate decât printr-un travaliu particular).

În cadrul celei de-a doua topici, Eului îi revin **funcţii** foarte diverse:

– Controlul motilităţii şi percepţiei;

– Proba realităţii;

– Anticipaţia;

– Coordonarea temporală a proceselor mentale;

– Gândirea raţională;

– Acţiunile defensive ca: nerecunoaşterea, raţionalizarea, fantazarea, defensele compulsive contra revendicărilor pulsionale, etc.

Ca o remarcă, aceste funcţii pot fi regrupate în cupluri antinomice: opoziţia între pulsiuni şi satisfacţia pulsională, între insight şi raţionalizare, între cunoaşterea obiectivă şi deformările subiective sistematice, între rezistenţă şi travaliul ridicării rezistenţelor, etc. Prin această prismă, Eul apare esenţialmente ca un mediator

care trebuie să ţină cont de exigenţe contradictorii. El este supus la o triplă servitute şi acest fapt este ameninţător prin trei categorii de pericole: 1) cele care vin din lumea externă; 2) cele ale libidoului Sinelui; 3) cele legate de severitatea Supraeului. Rolul său major este de a media între Sine şi Lume, de a face Idul docil faţă de exigenţele lumii exterioare.

Extensia noţiunii de Eu din psihanaliză în alte domenii (educaţie, religie, artă, cultură) a făcut ca în studiile psihanalitice să apară noţiuni ca: energie desexualizată, sublimată, funcţie sintetică, sfera conflictuală a Eului. Astfel, Eul este cunoscut ca un aparat de reglaj şi adaptare care îşi are trasată geneza prin procesele de maturare şi învăţare, plecând de la echipamentul senzoriomotor al nou-născutului.

Eul apare ca o diferenţiere progresivă a Sinelui, ca rezultat al influenţelor realităţii. Prin urmare, el va ajunge să facă să domnească influenţele lumii exterioare asupra tendinţelor Sinelui, va căuta întotdeauna să pună principiul realităţii în locul principiului plăcerii. Astfel, percepţia joacă pentru Eu rolul care revine pulsiunii pentru Sine, în Eu petrecându-se – după S. Freud – opoziţia între raţiune şi pasiune.

Problema energiei Eului este dificilă, incluzând din acest motiv concepte ca pulsiunile Eului şi energie desexualizată, în sensul că acestor investiţii le lipsesc imagini cu caracter sexual. În această traiectorie, S. Freud notează o certă legătură între Eu şi imaginea propriului corp (organism): „Eul este înainte de toate un Eu corporal – (imagine perceptivă) nu este numai o fiinţă de suprafaţă – el este propria lui proiecţie a unei suprafeţe”. Pe de altă parte, Eul este un resort derivat din senzaţiile corporale şi prin urmare, instanţa Eului este fondată pe o operaţie psihică ce consistă în proiecţia organismului în psihism.

Teoria narcisismului şi noţiunile corelative ale unui Libido orientat asupra Eului sau asupra obiectelor exterioare va presupune o veritabilă balanţă energetică a Eului. Un număr mare de caracteristici ale Eului permit

comparaţia sa cu un gestalt sau formă: limite relativ fixe. Amintim în acelaşi timp posibilitatea de numeroase fluctuaţii care nu pot bulversa echilibrul formei. Ea este garantată prin permanenţa unor nuclee structurale; apoi constanţa unui nivel energetic în raport cu restul psihismului; buna circulaţie energetică în interiorul Eului în contrast cu barierele energetice care constituie periferia sa; efect de atracţie şi de organizare exercitat prin Eu asupra proceselor care se desfăşoară în exteriorul propriilor limite. Acest gestalt constituie figura care polarizează şi organizează câmpul pe care se ataşează – structură pe fondul său. Aici intervin predominant procesele secundare.

Preocupările mai recente sunt reprezentate de R.B. Ewen – 1993 şi M. Zlate – 1996. În optica lor Eul constituie în general fie o instanţă a personalităţii distinctă de sistemul global de personalitate şi definită mai ales prin conceptul de ***ego***, fie echivalentă cu conceptul global de persoană. R. L'Ecuyer prezintă elementele structurărilor referitoare la „Le concept de soi"-Paris.

P.U.F. 1978.

Structuri	**Substructuri**	**Categorii**	**Exemple de itemi**
Eul material	Eul somatic	trăsăturile şi aparenţa fizică	Sunt puţin cam gras
	Eul posesiv	condiţia fizică	Sunt alergic la pisici
		aspiraţii	Mi-ar plăcea să lucrez în Informatică
		activităţi enumerate	Frecventez discoteca
		sentimente	Detest

Eul personal	Imaginea de sine	şi emoţii gusturi şi interese capacităţi şi aptitudini calităţi şi defecte	profesorul de matematică mi place să tricotez Pot înota 12 lungimi de piscină Sunt ranchiunos
	Identitatea de sine	definiri simple rol şi statut consistenţa atitudini Identitatea abstractă	Sunt o fată de 17 ani Sunt student Am impresia că nu mai ştiu cine sunt Sunt contra armelor nucleare Sunt o fată „liberă”.
Eul adaptiv	Valoarea eului	competenţă	Cunosc geografie mai bine ca toţi prietenii mei
		valoarea personală	Sunt pe deplin loial

Structuri	**Substructuri**	**Categorii**	**Exemple de itemi**
		strategia de adaptare	Când tata mă ceartă, plec la plimbare Când am o problemă, ştiu

	Activitatea eului	autonomia ambivalenţa dependenţa actualizarea stilul de viaţă	foarte bine să mă descurc Nu ştiu ce să aleg istoria sau economia O întreb pe sora mea cum să mă îmbrac Simt că devin un om echilibrat Viaţa mea este foarte organizată
Eul social	Preocupări şi activităţi sociale	receptivitatea dominarea altruismul	mi place să discut şi să fiu cu prietenii încearcă întotdeauna să-mi spună ce să fac Lucrez benevol la un spital de copii
	Referinţe la sexualitate	referinţe simple atracţie şi experienţă sexuală	Am un prieten Prietenul meu sărută bine

Eu / noi	referinţe la altul opiniile altora despre sine	Prietenul meu are un calculator Oamenii cred

n-eu		că sunt un prost

În dezvoltarea sa Eul se constituie parcurgând trei etape succesive şi anume etapa „Eului corporal”, apoi cea a „Eului social” şi în final definirea „Eului spiritual” (M. Zlate, 1996).

– Szondi prezintă fundamentul pulsional al constituirii treptate a Eului, ca fiind o dialectică realizată între introiecţie şi proiecţie şi care se poate descrie ***genic*** adică sub forma unui raport stabilit între ***conştientul*** şi ***inconştientul individual*** pe de-o parte şi ***inconştientul familial*** prezentat ca verigă de legătură distinctă de ***inconştientul colectiv*** (C.G. Jung) pe de altă parte. Conform doctrinei sale, la naştere, Eul se află plonjat într-un adualism confuz şi proiectează în exterior dorinţa sa de omnipotenţă, în două perioade, când el atinge punctul culminant al dezvoltării şi al distincţiei sale. Începând de la a treia perioadă, el îşi va pierde caracterul strict individual; va tinde puţin câte puţin spre uniformitate, iar în final, spre 80 sau 90 ani, revine la starea „obscură” a conştiinţei adualiste. Iată aceste faze sau perioade prezentate de L. Szondi:

– ***Prima perioadă*** sau ***perioada A.*** Este perioada autismului şi a egocentrismului maximal. Prima fază a acestei perioade este caracterizată prin starea de ***adualism***, prin starea primar-arhaică a uniunii dualiste (nedecentrat conform lui J. Piaget). Această perioadă durează până la debutul şcolarităţii (7 sau 8 ani);

– ***Perioada a doua*** sau ***perioada B***. În această perioadă, domină *inflaţia psihică* şi *refularea*. Ea durează de la vârsta şcolarităţii până la perioada întemeierii familiei. Profilele Eului ***Ep*** (dominat de proiecţie), ca bază a identificării, inflative sau proiective, apar la această fază. Există şi o variantă particulară de subiecţi, cu o constituţie a Eului – ***Ek*** (dominat de introiecţie), despre care vom trata mai târziu, şi în viaţa cărora perioada B şi aspectele

Eului Ep, care sunt intim legate, sau lipsesc aproape total;

– ***A treia perioadă*** este aceea ***a dresajului*** sau ***perioada C***, cu alte cuvinte perioada Eului în care individul este controlat, ţinut din scurt prin norme şi în timpul căreia domină *refularea* şi *proiecţia.* Această perioadă durează până la declinul Eului când devine din ce în ce mai extinsă şi mai marcantă.

Din aceste perioade, prin socializare realizată predominant prin activităţi organizate şi modelate profesional, se ajunge la alte două formule dinamico-funcţionale ale Eului – ***D*** ŞI ***E*** – sau în condiţii deosebite, negative, la o a treia formulă maladivă de manifestare a sa (***F*** – formulă maladivă). Prezentăm tabelul din care rezultă repartiţia istorico-individuală a structurărilor dinamico-funcţionale ale Eului:

A – Categoria pulsională infantilă sau involutivă

B – Categoria pulsională pubertară

C – Categoria pulsională medie (om obişnuit, de masă, extreme pericole pentru comunitate)

D – Categoria pericolelor pulsionale (socializare unilaterală)

E – Categoria identificărilor pulsionale prin socializare sau (eventual) sublimare

F – Categoria integrării şi dezintegrării Eului (blocat sau depăşit de exigenţele realităţii, sau de severitatea Supraeului, presiunile Sinelui = elemente maladive)

A1 – Eu contemplativ, mitic, mistic, inconştient arhaic. Proiecţie.

A2 – Eu autistic. Cosmodualism. Introproiecţie. Perioadă de îmbufnare, nemulţumire).

C – Eu de dresaj capabil de-a intra în relaţii

(raporturi cu alţii). Negarea proiecţiei.

B1 – Eul care refulează. Incapacitatea de identificare activă.

B2 – Eul inhibat – Eul antiinflativ. Negarea inflaţiei.

D – Eul narcisic „posedat”. Incapacitatea de decizie. Introinflaţie.

EK1. Eul profesional, narcisic, egoist, egocentric, reproductiv. Introiecţie.

EK2. Eul obsedat, masculin, care se detaşează. Introiecţii şi refulare.

EK3. Eul care posedă un ideal masculin, eficient, dar anxios. Inflaţie cu mecanisme de constrângere.

EK4. Eul care luptă pentru libertatea sa – fugar. Proiecţie frânată prin mecanisme de constrângere.

Ep1. Eul posedat. Inflaţie psihică cu ambitendenţă. Ep2. Eul abandonat în cuplu, pasiv, feminin. Proiecţie şi inflaţie.

Ep3 = A2D. Eul abandonat introiectant al obiectului, care a efectuat separaţia (Eul ce acceptă feminitatea).

Ep4 = B2C. Eul în fază de depersonalizare-gelos-care se întoarce împotriva lui însuşi. Negarea proiecţiei şi inflaţiei.

F1. Eu – integrarea Eului (identificare totală cu altul).

F2. Eul dezintegrat. Transformarea Eului. Pierderea Eului.

Aspectele psihodinamice abordate din această perspectivă au în vedere următoarele considerente:

– Relaţia conştient-inconştient, reflectând bipolaritatea manifestărilor sistemului psihic uman, este de importanţă fundamentală, şi îi vom prezenta unele caracteristici separat, considerând-o bazală pentru exteriorizarea simbolică a personalităţii. Menţionăm că acest raport se prezintă în forma [1996, 237, p. 245]:

1 – Relaţiilor circulare;

2 – Relaţiilor de subordonare integrativă (fie dominarea inconştientului de către conştient, fie invers, a

conştientului de către inconştient);

3 – Relaţiilor de echilibrare – premisă a realizării formulelor acomodative caracteristice manifestărilor predominante ale conştientului.

b – Relaţia dintre psihismul subiectiv (intern) şi comportament (extern) este în general modelată social mai ales sub aspectul exteriorizării expresive a persoanei, şi poate fi abordată prin referire la criterii cronologice (temporale) la criterii modale (formale) şi la criterii topice de localizare sau de profunzime (privind instanţele psihice responsabile de comanda, controlul şi reglarea comportamentului integrativ – adaptativ). În special în aceeaşi domeniu de relaţii intervine ***regresia*** ca o condiţie a manifestării proiective, putând fi şi ea temporală, topică sau formală când poate avea diverse grade şi care pot merge până la disoluţie.

c – Relaţia Eu – Lume vizează în special stabilizările relative, condiţionate socio-istoric (biografico-situaţional) şi privesc specificul manifestărilor relativ continue, relativ constante, care orientează personalitatea.

Aici se au în vedere:

– ***Specificul activităţii fantasmatice*** – cei mai mulţi specialişti în proiectivitate plasează acţiunile proiective în cadrul funcţional al imaginarului şi în legătură cu funcţia defensivă a persoanei (de conservare a Eului) ş1976, 196, p. 15 ţ. I se atestă acesteia, acceptându-i un specific de arier – plan, unele componente cantonate intim, profund, care au o manifestare ajustată sau mascată, până la nerecunoaştere (néconnaissance).

– ***Structurările tematice*** ale orientării şi ale autodeterminării persoanei, în care un loc primordial îl ocupă structurile motivaţional-afective complexe: interesele, convingerile, idealurile, weltangschaung-ul fiecărui individ. Acestea realizează aşa numitul continuum emoţional valoric al persoanei.

– ***Matricele de criterii*** prin care se realizează selectivitatea, electivitatea şi preferenţialitatea specifică persoanei, faţă de obiecte (lucruri, medii, persoane, valori etc) şi prin care îşi exprimă în mod unic distinctivitatea, specificitatea sa relativ stabilă sub aspect cantitativ şi calitativ de ordin relaţional (în situaţie, interpersonal şi integrativ grupal ş.a.).

Aceste trei nivele se intercondiţionează şi intercorelează funcţional, şi putem constata o diversitate a manifestărilor proiective, care în anumite condiţii se pot organiza şi prezenta ca o veritabilă conduită proiectivă specifică persoanei.

Instanţele lăuntrice ale personalităţii considerate din perspectiva celei de-a doua topici Freudiene sunt corelabile cu modelul subsistemelor din prima topică Freudiană (inconştient, preconştient şi conştient) şi s-ar putea reprezenta astfel:

Referinţe bibliografice:

Freud, S. – „Dincolo de principiul plăcerii”, Editura „Jurnalul literar”, 1992.

– „Le moi et le ça”, en Essais de psychanalyse, Payot, Paris, 1951

– „Psychologie collective et analyse de moi”, en Essais de psychanalyse, Payot, Paris, 1951

Klein, M. – Scrieri I – Iubire, vinovăţie, reparaţie, Ed.

Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– The Selected Melanie Klein, Penguin Books, 1986;

Laplanche, J., Pontalis, J.–B. Vocabularul psihanalizei, ed. Humanitas, 1994

CURSUL VIII

TEORIA PULSIONALĂ

Teoria psihanalitică este şi o teorie a pulsiunilor, care de fapt este o metapsihologie a instinctelor. Adică

instinctul (comportament fixat ereditar ce apare aproape identic la toţi indivizii unei specii) nu este abordat biologic, ci prin echivalentul său psihologic *TRIEB* („drive”-engl.).

Acest trieb – sau pulsiune – corespunde unui proces dinamic, cu o încărcătură energetică, un factor de motricitate (mişcare) care face ca organismul să tindă spre un scop. Pulsiunea, fiind un concept metapsihologic, conţine referirile la:

– ***Sursa pulsiunii***: o excitaţie corporală, izvorul pulsiunii este starea tensională.

– ***Scopul pulsiunii***, finalitatea travaliului direct sau indirect, ce se realizează în vederea reducerii stării tensionale şi care domneşte asupra sursei pulsionale;

– ***Obiectul pulsional*** sau elementul prin care se realizează travaliul datorită căruia pulsiunea poate atinge scopul său.

Menţiunea expresă pulsională nu este legată direct de finalitatea precisă (reproducere, alimentare, conservare, instinct social), cât de vectorizarea şi caracterul irepresibil al tendinţei.

În analiza pulsiunilor din punct de vedere psihanalitic, vom distinge deci:

– Surse pulsionale – care sunt zone erogene care furnizează cuantumul de excitaţie necesar producerii unei tensiuni pulsionale.

– Scopuri pulsionale – care pot fi specifice sau pervertite (dominare, acaparare, violenţă).

– Obiecte pulsionale – care sunt variabile, fiind condiţionate social şi istoric (nu numai actul sexual – copulaţia sau coitul).

Se constată în concepţia freudiană existenţa unor ***pulsiuni parţiale*** care sunt segmente sau componente (fie surse, fie scopuri, fie obiecte, fie elemente ale travaliului necesar reducerii tensiunii). Pe de altă parte, în aceeaşi teorie psihanalitică, avem şi pulsiuni ale Eului care, spre deosebire de primele, sunt desexualizate, sublimate. Pulsiunile parţiale se integrează progresiv în cursul

dezvoltării ontogenetice. La început, ele funcţionează haotic şi anarhic şi tind independent şi autonom spre satisfacţie (reducere tensională). Apoi se grupează şi se unesc – adică se centrează pe nivele şi formaţiuni specifice, începând cu organizarea orală şi terminând cu cea genitală. Această situaţie nu depinde numai de cuantumul energetic, ci şi de formarea şi dezvoltarea unui grup de reprezentări ideative. Ea este corelativă cu dezvoltarea cognitivă înţeleasă în sens piagetian.

Deşi psihanaliza vede reducerea tensională a tuturor pulsiunilor ca la pulsiunea sexuală (ca model referenţial), se observă că are meritul de-a fi iniţierea unei teorii dualiste.

Un prim dualism se constată între pulsiunile de autoconservare şi pulsiunile sexuale sau, cu alte cuvinte, între pulsiunile Eului şi cele sexuale. Iniţial, între aceste două pulsiuni există o relaţie primară sau de ataşament definită prin termenul ***anaclisis*** sau ***„etayage”*** (proptire, sprijin). Ulterior, secundar, pulsiunile sexuale devin autonome, independente pentru că iniţial, cele care imprimă sursa organică, vectorialitate şi obiectul satisfacţiei sunt pulsiunile de autoconservare sau vitale. Secundar, nevoia de a repeta satisfacţia („sexuală”) se va separa de nevoia de nutriţie şi va apărea comportamentul schiţat în acest sens (aşa-numitul autoerotism infantil-copilul suge degetul, etc. el nefiind capabil de un erotism propriu-zis format).

În cadrul acestui prim dualism, pulsiunea sexuală este o forţă eminamente inconştientă (agnozie), care nu se supune decât principiului plăcerii şi deci e foarte greu educabilă. Ea funcţionează exclusiv după legile proceselor primare, având o mare capacitate de perturbare a echilibrului aparatului psihic. Eul utilizează din pulsiunile de autoconservare esenţialul de energie necesar defensei sau apărării faţă de pulsiunea sexuală. Pulsiunile de autoconservare, definitorii pentru constituţia Eului, nu se pot satisface decât cu ajutorul unui obiect real şi nu în mod fantasmatic, imaginativ sau halucinatoriu şi, din acest

motiv, ele nu „pierd timpul”, fac trecerea mai rapidă de la principiul plăcerii la principiul realităţii.

Despărţirea pulsiunilor de autoconservare de cele sexuale (anaclisis-etayage), al cărei model este *înţărcarea*, sau conflictul lor ar reprezenta codul de descifrare şi înţelegere al nevrozelor de transfer. De exemplu, un anumit organ de relaţie, în special ochi, gură, mână, picior este suportul funcţional al celor două tipuri de activităţi pulsionale; dacă apare un conflict între aceste două tipuri de activităţi, respectivul organ devine sediul unui simptom nevrotic.

În cea de-a doua sa topică (1915), S. Freud introduce noţiunea de ***libido*** care ar forma, în viziunea sa, conţinutul energetic al pulsiunilor. Această energie postulată de Freud ar fi la baza transformării pulsiunii sexuale când în obiect pulsional (prin deplasare de investiţie), când în scop pulsional (cum ar fi în sublimare), când în sursă de excitaţie (diversitatea zonelor erogene înţelese întâi ca sedii corporale – Eul perceptiv – apoi ca proiecţii psihice).

La Jung, noţiunea de libido este lărgită, semnificând energia psihică în general (elan) prezentând o vectorialitate, adică vizând ceva în afara sa şi fiind recunoscută subiectiv ca apetit sau chef.

Noţiunea de libido este capitală în psihanaliză. Ea semnifică, în latină, nu numai dorinţă, ci şi invidie, pizmă. Este dificil de-a da o definiţie atotcuprinzătoare noţiunii de libido. S. Freud a utilizat două caracteristici funcţionale privind libidoul:

– *Aspectul calitativ*, prin care libidoul nu este, ca la Jung, reductibil la o energie mentală mai mult sau mai puţin nespecifică ce procură apetitul. El poate fi desexualizat, ca în investiţiile narcisice. Aceasta se întâmplă secundar şi presupune renunţarea la un scop specific sexual (plăcere propriu-zisă).

– *Aspectele cantitative*. Prin ele se permite o evaluare a proceselor şi transformărilor din domeniul excitaţiei sexuale. Producţia sa, augmentarea sau diminuarea sa,

repartiţia şi deplasarea sa, poate furniza mijloace de explicare a fenomenelor psihosexuale. Nivelul pulsional se situează la limita somatopsihică, dar desemnează doar aspectele de ordin psihic. Există o balanţă energetică (libidinală) în acest sens: un insuficient libido psihic provoacă menţinerea tensiunii pe plan somatic şi invers. Atunci când excitaţiile sexuale nu pot fi stăpânite, încât tensiunea nu-şi poate găsi o utilizare, va exista un clivaj între psihic şi somatic şi se declanşează atunci semnalul de angoasă (determinarea Eului să ia poziţie defensivă în conflict). Dacă este o insuficienţă de libido, aceasta înseamnă menţinerea unei tensiuni pe plan somatic, ceea ce va determina elaborarea psihologică a unui simptom (nevrotic).

Conceptele de *Libido al Eului* şi *Libido Obiectal* reprezintă două modalităţi de investire: către propria persoană (Libido al Eului sau investire narcisică) şi către lumea externă (Libido obiectal). Şi între acestea, există o balanţă, un echilibru în sensul că libidoul obiectal poate diminua numai dacă narcisismul (libidoul Eului) se augmentează, şi invers. Ţinând cont de sorgintea, în pulsiunea sexuală, a libidoului, se poate sugera următoarea prezentare schematică:

– **Pulsiunea sexuală**

– Pulsiunea Eului (pulsiune parţială ca interes) libido narcisic

– Pulsiunea sexuală libido obiectal.

Din cele de mai sus referitoare la teoria pulsională se pot desprinde următoarele conotaţii:

– O pulsiune se va recunoaşte ca pulsiune-forţă, probabil înnăscută, a organismului viu, dar nu numai, care va tinde să restabilească o stare anterioară marcată de echilibru stabil.

– Acest echilibru necesită sine-qua-non o abordare de tip dualist, nivelar: pulsiuni de autoconservare şi pulsiuni sexuale; pulsiuni sexuale şi pulsiuni ale Eului; pulsiuni narcisice şi pulsiuni obiectale; pulsiuni ale vieţii şi pulsiuni

ale morţii.

– Sursele pulsionale cenestezice sau noncorporale, dar predominant psihice sunt generatoare de: a) *aspiraţii şi tendinţe pulsionale*; b) nevoi, dorinţe ***(factori pulsionali***); c) forţele directive (*vectorii pulsionali sau pulsiunea propriu-zisă*).

Nivelului conştient uman îi este specifică conştiinţa perceptivă şi conştiinţa dorinţelor. Pulsiunea propriu-zisă (vector) este inconştientă.

Criteriile în analiza pulsională vor fi:

– Sursa lor condiţionată;

– Polaritatea pulsională – factorială.

– Vectorială;

– Tensiunea pulsională dependentă de contrastul constitutiv al polarităţii.

– Manifestarea pulsională interesează mai mult ***destinul pulsional***, care poate fi în trei direcţii:

– Negativ sau maladiv (morbid);

– Normal (fiziologic);

– Socializat (sublimat, profesional).

– De-a lungul vârstei, o aceeaşi pulsiune se va manifesta în mod diferit în cele două direcţii extreme: morbid sau socializat, nivelul pulsional fiind şi plastic.

– De aceea, formele de manifestare pulsională pot diferi nu numai în funcţie de vârstă, ci şi de diferenţele dintre categoriile de solicitări profesionale (sublimare-socializare).

Psihanaliza clasică vorbeşte şi de pulsiuni distructive, în care include agresivitatea. Pulsiunile de dominare şi acaparare, cât şi pulsiunile morţii sunt dobândite şi tind la reducerea completă a tensiunii pentru a restabili o stare anterioară chiar fiinţei umane – starea anorganică. Ele pot fi îndreptate spre interior (vectorializare centripetă) şi se va tinde atunci la autodistrucţie şi secundar, va fi dirijată spre exterior, manifestându-se sub forma pulsiunii de agresiune şi distrugere. Un caz specific îl reprezintă

pulsiunea de dominare-acaparare sau voinţa de a supune. Aici, o parte din această pulsiune este plasată direct în serviciul funcţiilor sexuale. Acesta este sadismul propriu-zis. O altă parte nu poate fi deplasată spre exterior şi va rămâne în organismul în care este legată libidinal. Acesta este masochismul. Caracteristicile lor sunt:

– Caracterul *repetitiv şi rigid* (se lasă greu reduse în căutarea satisfacţiei libidinale-demoniac).

– Au o importanţă mare în *elucidarea experienţelor psihanalitice care ţin de ambivalenţă, agresivitate, masochism şi sadism.*

– Pot oferi un *model explicativ al urii*, care altfel ar fi imposibil de explicat prin principiile psihologice de orice gen, în afară de modelele elucidante psihanalitice.

– Bucurându-se de autonomie, pot constitui aliaje, mixaje, *combinaţii cu alte pulsiuni*.

În „Cu privire la principiul plăcerii" (1920), Freud menţionează că pulsiunile vieţii conţin pulsiunile de autoconservare şi pulsiunile sexuale, că ele tind să conserve nu numai unitatea vitală existentă, dar şi să constituie o unitate mai integrantă sau mai înglobantă. Aceasta nu se poate realiza decât prin păstrarea şi întărirea coeziunii funcţionale ale componentelor (părţilor) substanţei vii. Sexualitatea, sub formele ei manifeste se defineşte ca un principiu de uniune. Scopul erotic este de-a stabili un grad de unitate, deci de conservare.

Referinţe bibliografice:

Freud, S". Les pulsions et leurs destin", en „Métapsychologie", Paris, Gallimard, 1968;

– „Dincolo de principiul plăcerii", Editura „Jurnalul literar", 1992.

– „Sur les transformations des pulsions, particulièrement dans l'erotisme anal", en R.F.P., 1928, 2

– „Psychologie collective et analyse de moi", en Essais de psychanalyse, Payot, Paris, 1951

Jung, C.G.

– Les Types psychologiques, Paris, Buchet-Chastel, 1950;

– La dialectique du moi et de l'inconscient, Paris, allimard, 1964

Larousse – Dicţionar de psihanaliză, Univers Enciclopedic, Buc., 1997;

Laplanche, J., Pontalis, J.–B. Vocabularul psihanalizei, ed. Humanitas, 1994

CURSUL IX
IDENTIFICAREA

Proces psihologic prin care un subiect asimilează un aspect, o proprietate, un atribut al altuia şi se transformă total sau parţial în baza acestui model. Personalitatea se construieşte şi se diferenţiază printr-o serie de identificări. (1)

Identificarea are mai multe accepţii:

– Identificarea unei persoane dintr-o serie (identificarea unui criminal), recunoaşterea unui obiect care aparţine unei clase de obiecte, identificarea numerică, recunoaşterea unei clase de fapte şi manifestări asimilabile unei alteia, etc., fiind valabilă mai mult sub aspect cognitiv.

– Actul prin care un individ devine identic cu un altul sau prin care două fiinţe devin identice în gândire, în gusturi, în atitudini, fapte, total sau parţial.

În analiza visului, S. Freud uzitează termenul pentru a sublinia o similitudine în care scenariul oniric este trăit ca şi cum ar fi petrecut în realitate. Aceste substituţii de imagini sau scenarii sunt explicate de S. Freud prin termenul de identificare. Aşa cum subliniază Lalande, aici identificarea nu are o valoare cognitivă. Aici avem un procedeu activ de înlocuire a unei identităţi parţiale sau latente printr-o identificare totală (trăire globalizantă). Aceasta este accepţia de predilecţie a utilizării termenului în psihanaliză. Identificarea în acest sens permite

fundamentarea conţinutului unor alte concepte psihologice intrate în limbajul curent: imitaţie, simpatie, empatie (contagiunea mentală = proiecţie).

M. Scheller şi H. Wallon propun o distincţie între:

– *Identificarea heteropatică şi centripetă,* în care subiectul identifică propria persoană ca şi cum ar fi altul;

– *Identificarea idiopatică sau centrifugă*, în care subiectul identifică altă persoană ca şi cum ar fi el.

Aceste două forme de identificare coexistă, devin mai pregnante într-o formulă de identificare mai complexă, cum ar fi conţinutul subiectiv al noţiunii de „noi”.

Din punctul de vedere al psihanalizei freudiene, *identificarea desemnează un mecanism psihologic prin care se constituie subiectul uman în mod evolutiv*. Această evoluţie este corelativă cu manifestările structurale legate de dinamica complexului Oedip, în special în viziunea celei de-a doua topici, în care instanţele se diferenţiază pornind de la Id (Sine), dar diferenţiate şi specializate prin identificări importante faţă de acesta (Supraeul-instanţă de judecare, acuzare; Eul-instanţă de raportare la realitate).

S. Freud a formulat o generalizare legată de complexul Oedip, în care identificările formează o structură complexă în măsura în care tatăl sau mama (părintele de sex opus) sunt de fiecare dată obiect de dragoste şi rivalitate**.** S. Freud a susţinut, mai mult sau mai puţin fundamentat în raport cu realitatea, că prezenţa unei *ambivalenţe faţă de obiect* este esenţială pentru constituirea tuturor identificărilor.

În „Analiza Eului” (1921) distinge, finalmente, trei moduri de identificare:

– Identificare primară ca formă originară de legătură afectivă cu obiectul (identificarea preoedipiană);

– Ca substitut regresiv în alegerea unui obiect abandonat sau pierdut.

– În absenţa investirii de tip sexual a altuia (obiect), subiectul se poate identifica cu acesta în măsura în care ambii au un element comun (de exemplu: dorinţa de a fi

iubiţi). Dacă în această situaţie se produce o deplasare, se va genera o identificare isterică.

În studiul hipnozei, al psihologiei grupurilor şi al pasiunilor amoroase, se decelează opusul proceselor de identificare. Identificarea constituie îmbogăţirea prin obiect a instanţelor personalităţii cu procesul invers în care obiectul este pus în locul unei instanţe (de exemplu: liderul se substituie Idealului Eului membrilor grupului). Aici există şi între membrii grupului identificări, iar procesul presupune fenomene de identificare mai înalte: identificări centripete, centrifuge şi reciproce.

În psihanaliza clasică, identificarea se distinge mai mult sau mai puţin de termenii vecini cum ar fi: *încorporarea*, *introiecţia* sau *interiorizarea*. Prin intermediul acestor noţiuni, se pune problema modalităţilor psihologice în baza cărora un subiect poate asimila pe altul şi poate asimila subiectul.

Modul în care altul poate fi asimilat în subiect este tratat sub titlul de ***identificare proiectivă***. Acest termen a fost introdus de Melanie Klein pentru a desemna un mecanism prin care se elaborează scenarii fantasmatice în care subiectul introduce propria personalitate în totalitate sau parţial în interiorul unui subiect pentru a-l poseda, controla sau distruge. În cartea sa „Psihanaliza copiilor” (1932), a introdus acest termen pentru a fundamenta prototipul unei relaţii cu un obiect resimţit ca agresiv (neplăcut). Mecanismul identificării proiective apare ca o modalitate a proiecţiei, având sensul de a rejecta (respinge) în exterior ceea ce subiectul refuză în el însuşi – proiectarea răului, şi de a interioriza ceea ce îi este conform principiului plăcerii („bon objet”).

A. Freud (1936) a utilizat termenul de *identificarea cu agresorul.* Prin acesta este definit un mecanism de defensă a Eului: subiectul confruntat cu un pericol exterior ce-l angoasează (reprezentant al unei autorităţi externe corespunzând Supraeului ca instanţă a persoanei) se identifică cu agresorul său prin imitaţie fizică sau morală (adoptarea simbolurilor de putere pe care acesta îl

reprezintă). După A. Freud, acest mecanism va fi prevalent în constituirea unui stadiu preliminar al Supraeului, agresiunea rămânând atunci dirijată în exterior şi nefiind reîntoarsă contra subiectului sub formă de autocritică. Plecând de la acest mecanism al identificării cu agresorul, apar situaţii şi conduite variate: agresiunea fizică, critica, inversarea de rol, agresatul devenind agresor.

D. Lagache situează această situaţie de identificare cu agresorul la originea formării Eului Ideal (de atotputernicie). Momentul debutului acestui mecanism, după R. Spitz, poate fi constatat în jurul vârstei de 15 luni şi se explică pe baza achiziţiilor de model nonverbal şi gestual. Din punct de vedere economic şi pulsional, acesta ar avea un rol de reglaj de tip sado-masochist.

În cadrul investigaţiei analitice, s-a pus în evidenţă un proces în care subiectul face trecerea, într-un mod fantasmatic, de la exterioritatea obiectului la interioritatea sa, mai bine zis a calităţilor şi defectelor inerente obiectului. Acest proces a fost numit ***introiecţie***, fiind în raport direct cu identificarea şi încorporarea (prototipul primar). Ferenczi a folosit şi introdus acest termen prin simetrie antinomică cu cel de proiecţie. A constatat în cadrul terapiei nevrozei o tocire a afectelor liber flotante pe întinsul cercului de interese al subiectului – şi atunci se evidenţiază o diminuare a paletei scopurilor (nu mai avem lansarea şi proiecţia în afară), toate aceste fiind pricinuite după Ferenczi de o pasiune pentru transfer (fenomen complex). Ea se explică prin opoziţia subiect-obiect corelativă cu opoziţia plăcere-neplăcere, dinamica Eu realist-Eu plăcere, cu finalitatea în aşa-numitul Eu-plăcere purificat în care toate sursele de plăcere sunt introiectate şi, în acelaşi timp, sunt proiectate în afară toate ocaziile care produc neplăcere.

Din cele relatate mai sus se relevă că aparatul psihic dispune de o dinamică specifică. Unele aspecte ale acestei dinamici sunt foarte importante pentru psihanalist, cum ar fi: **mecanismul de defensă**. Prin acesta, se definesc diverse tipuri de operaţii în care se poate decela apărarea-

defensa. Mecanismele prevalente sunt diferite, depinzând de tipul (stilul) de anvizajare (manifestare) al lor, de etapa psihogenetică aflată în discuţie, de gradul de elaborare al conflictului respectiv.

De regulă, mecanismul de defensă este în legătură cu Eul mai mult sau mai puţin organizat. De asemenea, termenul de **mecanism** ar defini ansamblul proceselor defensive caracteristice nevrozelor pentru a dezvălui destinul pulsional: refularea, replierea pe sine, ranversarea în contrariu, formaţiunea reacţională, etc. Acestea sunt corelative cu diversele stadii de organizare libidinală. A. Freud, prin studii complementare, arată că mecanismele defensive pot fi utilizate în legătură şi cu alte aspecte, cum ar fi: fantazarea, activitatea intelectuală, pasivitatea, care nu sunt în legătură cu revendicări pulsionale, dar care pot suscita dezvoltarea angoasei sau anxietăţii: emoţiile, împrejurări conjuncturale negative, exigenţele Supraeului.

După A. Freud, mecanismele defensive ar fi: *refularea, regresia, formaţiunea reacţională, replierea pe sine, izolarea, anularea retroactivă, proiecţia, introiecţia, ranversarea în contrariu*, *sublimarea*. Aceste proceduri sunt în legătură cu idealizarea şi identificarea în special cu cea a agresorului.

Cotele proiective definitorii de ordin funcţional ale Eului sunt prezentate de E. Erikson ca fiind incluse atât în cadrul manifestărilor de identificare realizat prin dinamica orientărilor majore ale Eului et şi în componenţa rezultantei emergente a acestei dinamici numită de autor „identitatea egoului”. Aceasta reprezintă „cel mai important mediator tradus în termeni psihosociali al adaptării plenare. Şi acest concept l-a făcut pe autor celebru în literatura de specialitate” (R.B. Ewen, 1993, An Introduction to Theories of Personality). Expunem alăturat (după

– Ch. Turner – 1990) modalităţile constituirii progresive ale acestor manifestări de ordin proiectiv-simbolic deoarece aşa cum afirmă Don S. Browning „în

realitate nu se vizează exclusiv raportarea dintre adulţi ci dintre un adult şi un copil, dintre o persoană care întâlneşte un alt copil din altă persoană". E. Erikson propune o hartă care cuprinde în mod subtil complexitatea ciclurilor vieţii umane care, prin identificare, edifică şi realizează persoana. În stânga matricei sunt plasate „cele 8 etape ale vieţii umane" în conformitate cu definirile uzitate curent şi inspirate de literatura psiho-terapeutică freudiană (primele 5) la care autorul a mai adăugat încă 3 etape definite conform literaturii psihoterapeutice americane al cărei promotor iniţial este Ed. Hartman cu „Egologia" sa. Pe diagonală avem dinamica dialectică, proiectiv-conflictuală a tendinţelor implicate în activitatea de identificare din care rezultă ampla participare funcţional-formativă pentru persoană a manifestărilor proiective. Pe latura din dreapta avem efectele de produs ale acestor manifestări, exprimând rezultatele concretizate ca mediatori personali ale raportărilor unice originale ale subiectului la mediu, din a căror componente se constituie „identitatea egoului". Ele încearcă să exprime sensul uneori misterios al evoluţiei umane, şi anume acela „de a găsi totdeauna cele mai bune structuri de activare şi reglare mutuală" (Don S. Browning, op. cit. 1990). De aceea prezentarea raporturilor dintre Eu cu componentele sale proiective legate de dinamica relaţiei conştient-inconştient, la nivelul sistemului psihic uman şi al sistemului de personalitate a reprezentat o permanenţă a preocupărilor majore vizate de psihologia proiectivă. Ea rezultă din prezentarea matricei de realizare a identificărilor propusă de E. Erikson:

Melanie Klein descrie şi defense primare: *clivajul obiectului, identificarea proiectivă, negarea realităţii, controlul omnipotent al partenerului (objet), etc.*

Există şi o folosire generalizată a noţiunii de defensă în raport de funcţionarea predominantă a unor operaţii specifice. De exemplu: raţionalizarea care face să intervină mecanisme intelectuale complexe, returnarea pe sine, care este o destinaţie pulsională şi sistemele operaţionale

defensive cum ar fi compulsiile, în care avem anularea retroactivă şi căutarea unor căi de degajare specifice, cum ar fi sublimarea.

Mecanismele de degajare. Noţiune introdusă în 1943 de către Edward Bibring şi D. Lagache în legătură cu rezolvarea conflictelor defensive prezente în cadrul curei. D. Lagache opune mecanismele de degajare mecanismelor de apărare. Acestea din urmă nu pot fi reduse ca o tensiune internă, conform principiului plăcerii. Primele solicită realizarea unor posibilităţi suplimentare necesare pentru a învinge în cadrul conflictului defensiv. Trebuie deci luată în considerare augmentarea unei tensiuni.

Reţinem: ***mecanismele defensive*** sunt de regulă inconştiente, au dimensiuni tensionale legate de procesele primare şi vizează realizarea identităţii de percepţie; ***mecanismele de degajare*** au scopul de-a realiza identitatea de gândire şi permit ca progresiv subiectul să se elibereze de repetiţii sau compulsii şi de identificările alienante (narcisice, masohice, anxiogene).

ar fi:

După D. Lagache modalităţile de degajare din cadrul curei

– Trecerea de la repetiţie, compulsie, la rememorarea gândită şi vorbită a lor.

– Trecerea de la identificarea în care subiectul se confundă cu propriile trăiri, la ***obiectivare*** prin care subiectul ia distanţă în raport cu aceste trăiri.

– Trecerea de la disociaţie la integrare.

– Detaşarea de obiectele imaginare, completată prin schimbarea obiectelor.

– Familiarizarea cu situaţiile fobice care înlocuieşte aşteptarea anxioasă a situaţiilor traumatice şi fantasmatică.

– Substituţia controlului cu inhibiţia ştiinţei sau experienţei de-a se supune.

În aceste situaţii, operaţiile defensive nu se pot neutraliza decât prin operaţii de degajare care le

înlocuiesc.

Referinţe bibliografice:

Freud, S. – „Psychologie collective et analyse de moi”, en Essais de psychanalyse, Payot, Paris, 1951

Klein, M. – Scrieri I – Iubire, vinovăţie, reparaţie, Ed. Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– Scrieri IV – Povestea unei analize de copil, Ed. Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– The Selected Melanie Klein, Penguin Books, 1986;

Freud, A. – Le Moi et les mécanismes de défenses, Paris, P.U.F., 1949;

– Le traitement psychanalytique des enfants, Paris, P.U.F., 1951;

Lagache, D. – La psychanalyse, Paris, P.U.F., 1955;

CURSUL X

PROIECŢIA

– Termen utilizat pentru a desemna operaţia prin care un fapt neurologic sau psihologic este deplasat şi localizat în exterior, fiind deci în trecere de la centru la periferie sau de la subiect la obiect.

– Propriu-zis psihanalitic – operaţia prin care un subiect expulzează (exteriorizează din sine) şi localizează pe alţii (persoană sau obiect) calităţi, sentimente, dorinţe sau imagini pe care nu le recunoaşte sau refuză să fie ale sale. Se sprijină pe o defensă arhaică pe care o găsim în formă negativă maximă în paranoia, dar şi în moduri de gândire „normală”, în superstiţii.

Actualmente, proiecţia este un termen utilizat în neurologie, psihologie şi psihanaliză.

În **neurologie,** se vorbeşte de proiecţie într-un sens derivat din geometrie, prin ea desemnându-se corespondenţa punct cu punct a unei figuri în spaţiu, transpusă într-un plan. În neurologie va defini ariile cerebrale corespunzătoare proiecţiilor specifice diverselor sisteme receptoare sau efectoare ale aparatului somatic.

Accepţia **psihologică** derivă din stabilirea existenţei unei mişcări, deplasări sau plasări de la un centru subiectiv, la o periferie (mediu ambiant). De exemplu: imaginea perceptivă nu rămâne la nivelul obscurităţii mentale a subiectului receptor, ci este proiectată la nivelul sursei aflată în mediul ambiant: senzaţiile olfactive sunt plasate (proiectate) la nivelul aparatului receptor şi nu intracerebral.

În psihologia clasică se foloseşte termenul de proiecţie pentru a conota faptele următoare:

– Subiectul percepe mediul ambiant şi răspunde acestuia în funcţie de propriile interese, aptitudini, habitudini, stări afective, aşteptări, dorinţe. Apare deci o corelaţie între INNWELT ŞI UMWELT, cu o dinamică şi constituţie funcţională specifice psihologiei formei (gestaltism). Ea se verifică la nivelul comportamentului, ca şi cum subiectul ar decupa din câmpul perceptiv stimulii privilegiaţi care îi determină şi orientează comportamentul său în ansamblu. Ca exemplu: omul de afaceri va considera toate componentele mediului său din punctul de vedere a ceea ce se poate vinde sau cumpăra; omul cu un umor bine dezvoltat este înclinat să vadă „viaţa în roz”, etc. Privind mai profund, structurile şi trăsăturile esenţiale ale personalităţii pot apărea în comportamentul manifest. Pe acest fapt psihologic se bazează testele proiective T.A.T. şi Rorschach.

– Subiectul dovedeşte prin atitudinea sa că el asimilează şi consideră o persoană ca şi cum ar fi în locul alteia. De exemplu: subiectul proiectează imaginea tatălui său asupra patronului; o secretară proiectează asupra directorului imaginea soţului sau prietenului dorit. Prin aceasta se desemnează elementele componente pe care psihanaliza le-a descoperit sub numele de transfer. Aici se înscriu cele mai multe cazuri de dezamăgire în dragoste.

– Subiectul se asimilează unei persoane străine sau invers, pe el se asimilează altor persoane, dar şi fiinţe, personaje, etc. Este cazul lecturii, în care cititorul se proiectează în diverşi eroi sau modele de acţionare,

participare, manifestare. În acest caz, fenomenul proiectiv este subsumat unei identificări (transpunere).

– Subiectul atribuie altuia tendinţele, dorinţele, intenţiile etc pe care nu le recunoaşte ca fiind ale sale din motive legate, de regulă, de prestigiu (rezistenţe). De exemplu, şovinul atribuie altuia propriile greşeli, înclinaţii negative. Englezii numesc acest fenomen „disowning (renegare) projection".

În cartea sa „Noi consideraţii asupra psihonevrozei de apărare" (1896), **S. Freud** descrie proiecţia ca o defensă primară şi care constă într-o greşită folosire a mecanismului normal de a căuta în exterior, în afara sa, originea unei neplăceri (celebrul caz Schreber), explicând din punct de vedere psihanalitic, paranoia.

În 1915, S. Freud aseamănă construcţia fobică cu o veritabilă proiecţie în real a unui pericol subiectiv, pulsional. „Eul se comportă ca şi când pericolul dezvoltării angoasei nu vine dintr-o moţiune pulsională internă, ci dintr-o percepţie" şi se poate deci raporta contra acestui pericol extern prin tentative de fugă sau de evitare fobică.

În ceea ce S. Freud denumeşte gelozie proiectivă, se poate distinge la fel de bine gelozia normală, cât şi delirul de gelozie paranoiac. În această situaţie, subiectul se apără faţă de propriile dorinţe de-a fi infidel imputând infidelitate partenerului său. Prin acesta, el îşi deturnează atenţia de la propriul inconştient, deplasează asupra inconştientului celuilalt având, din acest motiv, o impresie de clarviziune privind iminenţa şi condiţia sine qua non de-a fi înşelat. Este deci imposibil şi întotdeauna ineficace de a-i denunţa proiecţia ca o percepţie eronată.

În mai multe rânduri, S. Freud a insistat asupra caracterului normal al mecanismului proiecţiei. Aceasta în ceea ce priveşte superstiţia, el menţionează credinţele animiste prin care nu se poate concepe natură decât după un model uman. Referindu-se la astfel de mitologii, el afirmă frecvent că preoţii sau prorocii animişti proiectează asupra manifestărilor forţelor naturii calităţile şi pasiunile

umane. La baza lor ar sta construcţii şi eşafodaje fondate pe nerecunoaşteri ale unor realităţi inconştiente care conduc la diverse asimilări: demoni, reîncarnări, etc.

Sistematizând, găsim proiecţia în concepţia freudiană despre pulsiuni. Din acest punct de vedere, pentru Freud, organismul este supus la tot felul de excitaţii generatoare de tensiuni. Faţă de acestea, subiectul poate fugi sau se poate proteja când atinge nivele crescute, sau, dimpotrivă, nu se poate apăra, ca în cazul fazei iniţiale a construirii aparatului psihic sau nemanifestării paraexcitaţiilor protectoare. În acest caz, proiecţia apare ca un mijloc de defensă originară contra excitaţiilor interne, a căror intensitate rămâne foarte neplăcută. Subiectul atribuie (proiectează) în exterior sursa lor, în sensul că nu le tratează ca ceva intern, ci ca având o provenienţă externă, utilizând contra lor mijloace defensive de tipul paraexcitaţiilor. Aceasta este originea incipientă a proiecţiei. Freud o priveşte cuplată cu introiecţia, în opoziţia dialectică de tip subiect (Eu) – Obiect (Lume). După Ferenczi, acest proces dualist introiecţie-proiecţie se exprimă în limbajul pulsiunilor orale prin opoziţia ingerare-rejectare (evacuare), în etapa denumită de S. Freud, Eu plăcere purificat.

Ontologic, introiecţia şi proiecţia apar în etapa în care Eul se diferenţiază de realitatea exterioară. M. Klein apreciază perioada ca fiind corelativă distincţiei „bon objet – mauvais objet” pe care este fundamentată diferenţierea interior-exterior.

În esenţă, Freud descrie proiecţia ca o deformare a procesului normal care ne face să căutăm în lumea exterioară cauzele afectelor noastre. În acest sens cauzalitatea apare ca o raţionalizare a posteriori a proiecţiei.

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE PSIHANALITICE

– Principiul constanţei. Principiu enunţat de **Freud**, în baza căruia aparatul psihic tinde a menţine la nivelul cel mai scăzut posibil cantitatea de excitaţie-

stimulare pe care o conţine. Constanţa este obţinută, pe de o parte, prin descărcarea de energie deja prezentă, iar pe de altă parte prin evitarea a ceea ce poate creşte această cantitate de excitaţie. Defensa contra acestei augmentaţii ar fi *abreacţia*.

Principiul constanţei este într-un raport strâns cu principiul plăcerii, în măsura în care neplăcerea poate fi înfăţişată sub aspect economic ca o percepţie subiectivă a unei augmentări de tensiune. Explicaţia freudiană este foarte complexă, fiind şi în raport cu contribuţiile lui Breuer, şi prin analogie cu modelele fizice. Ea se bazează pe principiul conservării de energie în cadrul unui sistem închis, în care suma energiilor trebuie să rămână constantă datorită unor mecanisme specifice de reglaj. Nu este contradictoriu nici cu cel de-al doilea principiu al termodinamicii din fizică, în baza căruia în interiorul unui sistem închis diferenţele de nivel energetic tind să se egalizeze, astfel încât punctajul final ideal este cel de echilibru stabil.

Principiul constanţei poate fi extins, în sensul unei autoreglări; sistemul înfăţişat funcţionează în aşa fel încât caută să menţină constantă diferenţa de nivel energetic faţă de anturaj (mediu). În acest sens, legea constanţei este cunoscută ca legea optimului (Freud).

Constanţa poate fi ameninţată prin stări de excitaţie (stimulare) generalizată şi intensă (cum ar fi aşteptarea, de ex.) sau prin repartiţie inegală a excitaţiilor în sistem.

Existenţa şi restabilirea nivelului optim sunt condiţiile care permit circulaţia liberă a energiei; când apare impresia de neplăcere, se angajează mecanismele de reglaj ce vor determina la rândul lor obţinerea optimului funcţional. În „Cu privire la principiul plăcerii” (1920), Freud afirma:

– Principiul constanţei este fundamentul economic al principiului plăcerii.

– Uneori, tendinţa de reducere a tensiunii psihice şi tendinţa la constanţă sunt echivalente. În cazul tendinţei

spre zero a tensiunii (sub numele Nirvāṇa), celelalte principii nu sunt modificate. Din punct de vedere calitativ, pulsiunile morţii tind la reducţia absolută a tensiunii, iar cele ale vieţii caută să menţină şi să creeze o unitate vitală între sisteme ce presupun un nivel ridicat al tensiunii.

– **Principiul plăcerii.** Pentru **Freud**, ansamblul activităţii psihice are ca scop evitarea neplăcerii şi apoi procurarea plăcerii. Fiindcă neplăcerea este legată de augmentarea cantităţii de stimulare şi plăcerea de reducerea ei, principiul plăcerii este un principiu economic.

Freud afirmă că aparatul psihic este reglat prin evitarea sau evacuarea tensiunii neplăcute: motivaţia este neplăcerea actuală şi nu perspectiva obţinerii unei plăceri (satisfacţii) ulterioare. Aceasta se sprijină pe o reglare automatică. Se reafirmă în continuare echivalenţa între plăcere şi evacuarea tensiunii, pe de o parte şi neplăcere şi augmentarea tensiunii, pe de altă parte. Precizează însă: impulsia de tensiune nu va fi pusă în raport cu mărimea investiţiilor sau nivelul lor, pur şi simplu pentru că gradualitatea plăcere-neplăcere (polară) este în legătură cu nivelul de investiţie realizat în unitatea de timp. Acest factor temporal fundamentează ritmul sau ciclicitatea – un aspect calitativ esenţial al plăcerii (şi valorii sale funcţionale pentru sistemul psihic uman).

În „Cu privire la principiul plăcerii”, Freud subliniază relaţia dintre plăcere şi constanţă, afirmând că plăcerea se află în opoziţie cu menţinerea constanţei. Astfel, plăcerea corespunde unei circulaţii libere a energiei, iar constanţa ar corespunde unei legături şi din acest motiv, Freud se întreba dacă plăcerea nu se află în serviciul pulsiunii morţii.

Noţiunea de principiu al plăcerii intervine principal, în teoria psihanalitică, în cuplaj cu cea de principiu al realităţii, cu care se află pe poziţii opuse şi antagonice, atunci când avem de a face cu pulsiunile de autoconservare.

– **Principiul realităţii**. Este, după S. Freud, unul din cele două principii care guvernează funcţionarea mentală. El formează un cuplu cu principiul plăcerii, în măsura în care a reuşit să se impună ca un principiu regular, căutarea plăcerii nu se va mai face pe căile cele mai scurte, dar plăcerea împrumută şi evidenţiază rezultatele sale în funcţie de condiţiile impuse de realitate.

Înfăţişat din ***punct de vedere economic***, principiul realităţii corespunde unei transformări a energiei libere în energie legată. Din ***punct de vedere topic***, el este caracteristic sistemului preconştient-conştient, iar din ***punct de vedere dinamic***, psihanaliza a fondat principiul realităţii în legătură cu un tip specific de energie pulsională care va fi pusă mai mult în serviciul Eului.

Odată cu separaţia pulsiunilor sexuale de pulsiunile de autoconservare, s-a impus ideea că legătura dintre sexualitate şi fantasmă (eventual nevrotică) poate fi modificată printr-o învăţare progresivă a realităţii. Acest aspect are o importanţă majoră în epoca structurării complexului Oedip, principiul realităţii putând explica capacitatea de modificare a dorinţelor erotice printr-o dialectică cu identificările obiectale corelative dorinţelor respective.

S. Freud a atribuit un rol important noţiunii de **probă a realităţii.** Prin aceasta el a înţeles complementaritatea a doua direcţii: pe de o parte, o teorie (direcţie) a învăţării realităţii, de supunere a pulsiunii, probei realităţii (similar încercării şi erorii), iar pe de altă parte, o teorie (direcţie) a constituirii obiectului şi relaţiei obiectale, trecând printr-o serie de opoziţii: interior-exterior, plăcut-neplăcut, introiecţie-proiecţie.

Din alt punct de vedere, definind Eul ca o diferenţiere pornind din Sine, acesta intervine şi într-o manieră de-a decela tentative pentru obţinerea satisfacţiei, acestea fiind efectuate şi relevate când revendicările pulsionale nu sunt pur şi simplu reprimate ca periculoase.

– **Principiul inerţiei sistemului neuronic,** postulat

de Freud în „Proiect de psihologie ştiinţifică”: neuronii tind să evacueze complet cantitatea de energie, excitaţie, pe care o conţin.

Acest principiu prezintă interes deoarece precizează sensul pur teoretic prin care se explică principiile economice fundamentale care reglează funcţionarea aparatului psihic.

– **Principiul Nirvāṇa**. Termenul este propus de **Barbara Low** şi folosit de S. Freud pentru a distinge tendinţa aparatului psihic de-a reduce către zero toate cantităţile de origine externă sau internă. Corespunde fenomenologic cu extincţia dorinţei umane, aneantizarea individuală, o stare specială zisă de linişte şi bine perfect. Pentru **Barbara Low**, este tendinţa de reducere a constanţei şi a tensiunii de excitaţie (ultraparadoxal). După S. Freud, aceasta ar corespunde pulsiunii morţii (formă de masochism). Din punct de vedere fizicalist, se apropie de principiul ipotetic al inerţiei sistemului neuronic.

Referinţe bibliografice:

Freud, S. – „Nouvelles remarques sur les psychonévroses de défense”, en „Névroses, psychoses et perversion”, P.U.F., Paris, 1973

– Cazul Dora, ed. „Jurnalul literar”, 19

– „Les pulsions et leurs destin”, en „Métapsychologie”, Paris, Gallimard, 1968;

– „Observations sur l’amour de transfert”, en „De la technique psychanalytique”, P.U.F., Paris, 1953.

Klein, M. – Scrieri I – Iubire, vinovăţie, reparaţie, Ed. Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– The Selected Melanie Klein, Penguin Books, 1986;

Sami-Ali – „De la projection. Une étude psychanalytique”, Dunod, 1986.

CURSUL XI

RELAŢIA OBIECTALĂ

Procesele fundamentale psihanalitice, manifestându-

se în conformitate cu principiile funcţionale de bază ale aparatului psihic, au o desfăşurare gradualizată şi particulară în funcţie de factorii fundamentali ai personalităţii şi de factori de mediu.

În linii generale, sensul subiectiv al manifestărilor pulsionale este şi acela de împlinire a unei dorinţe. Prin această formulare, psihanaliza înţelege: o formaţiune psihică în care dorinţa este imaginar reprezentată (scenariu), ca şi cum ar fi realizată.

Producţiile inconştiente-fantasme, simptome şi vise reprezintă împlinirea unor dorinţe prin structurări în care dorinţa se exprimă sub o formă mai mult sau mai puţin deghizată. Se postulează astfel o relaţie subiect-obiect, considerându-se ca o interacţiune între subiect şi anturaj sau mediu sub numele de **relaţie obiectală**. Aceasta comportă mai multe accepţii:

– **Obiectul** este privit ca un **mijloc de-a procura plăcere**. În acest sens, obiectul este interşanjabil relativ; de exemplu: în stadiul oral, toate obiectele vor fi considerate prin capacitatea lor de-a fi încorporate.

– **Obiectele** se pot găsi specificate în istoria subiectului în aşa fel încât numai un obiect bine precizat sau substitutul său (în care se găsesc caracterele elective faţă de original) sunt apte de-a procura satisfacţia. În acest caz, trăsăturile generate de raportarea la asemenea obiecte sunt eminamente singulare (trăsături de personalitate). Acest fapt l-a determinat pe Freud să afirme că obiectul este cea mai variabilă dimensiune în cadrul unei moţiuni pulsionale şi că găsirea obiectului unei cerinţe pulsionale nu este decât o regăsire.

Deci, într-un anumit stadiu dat, funcţionarea unui aparat somatic (zonă) bine determinat (gura, de ex.) determină un mod de relaţie cu obiectele lumii (încorporare). Aici putem decela un prototip funcţional, în care componentele mediului sunt impregnate de semnificaţii specifice (în exemplul nostru, orale).

Prin urmare, ***relaţia obiectală*** presupune:

– Sursa pulsională, înţeleasă ca substrat sau zonă erogenă somatică, trece pe un plan secund.

– Se accentuează însă valoarea sa de simplu prototip de satisfacere.

– Scopul pulsional se leagă acum de raportul în care se află cu relaţia obiectală. Din acest punct de vedere, subiectul va fi orientat spre obiecte tipice pentru fiecare mod de relaţie cu lumea (obiect oral, anal, genital, ş.a.).

Astfel, relaţia obiectală se prezintă ca o noţiune holistică (înglobantă) şi tipică faţă de evoluţia personalităţii. Se postulează astfel existenţa unor stadii singulare, fiind exclusă coexistenţa concomitentă a mai multor stadii privind orientarea personalităţii. Relaţia obiectală punând accentul pe viaţa relaţională a subiectului, este prezentă la nivel fantasmatic şi prin intermediul fantasmelor se pot explica acele modificări în înţelegerea realităţii sau a acţiunilor prin care subiectul se raportează la realitate (behaviour).

Acestei optici, psihanaliza îi postulează şi o **organizare libidinală specifică**. Efectiv, stadiilor le va corespunde şi o ***coordonare relativă a pulsiunilor parţiale*** caracterizată prin ***primatul unei zone erogene şi un mod specific de relaţie obiectală***. Considerată într-o succesiune temporală, organizarea libidoului defineşte stadiile de evoluţie psihosexuală infantilă. S. Freud a căutat să stabilească modurile pregenitale ale sexualităţii, înţelegând prin aceasta căi de vectorizare a desfăşurării psihice, în care obiectului îi revine funcţia de organizator. El afirmă că diferitele moduri de organizare se vor eşalona într-o serie în care se trece de la autoerotism la obiect heterosexual şi de la narcisism la obiect homosexual. Acestea ar defini două moduri de investire libidinală:

– Cea care poate lua ca obiect propria persoană (*libido al Eului sau narcisic*)

– Cea faţă de un obiect exterior (*libido obiectal*). Între ele există o balanţă energetică.

Admiţând că satisfacţia pulsională care conduce la reducerea tensiunii, restabilirea constanţei şi conformarea principiului plăcerii la principiul realităţii este de fapt o satisfacţie şi gratificare de tip erotic, Freud menţionează o etapă iniţială în manifestarea acestei conduite reglatoare, denumită **autosatisfacţia sau autoerotismul.**

– Într-un sens larg, noţiunea defineşte caracterul unui comportament sexual, în care subiectul obţine satisfacţia recurgând numai la propriul corp, fără obiect exterior; în acest sens se discută despre masturbaţie ca despre un comportament autoerotic.

– Într-un sens particular, noţiunea reprezintă caracteristica unui comportament erotic infantil, prin care o pulsiune parţială (legată de funcţionarea unui organ sau excitarea unei zone erogene) găseşte satisfacţia sa pe loc, cu alte cuvinte:

– Fără a recurge la un obiect exterior

– Fără referire la imaginea unui corp unificat (integral), în faza unei prime schiţe a Eului, ceea ce caracterizează narcisismul.

Havelock Ellis notează, cu privire la formularea generală

– A autoerotismului, că se pot înţelege aici fenomenele de emoţie sexuală spontană produse în absenţa stimulărilor externe, atât directe cât şi indirecte. În „Trei eseuri asupra sexualităţii”.

(1905), Freud găseşte definirea lui Havelock Ellis foarte generală, cu un sens foarte larg şi afirmă că:

– Autoerotismul reprezintă procesul de raportare al pulsiunii la obiectul său.

– Pulsiunea nu este dirijată, îndreptată asupra altei persoane, ea se satisface în propriul corp (somă).

– Există deci distincţie între impuls (presiune), sursă, scop şi obiect pulsional.

– În autoerotism, obiectul pulsional se prezintă în favoarea zonei somatice care este sursa pulsională şi de regulă, coincide cu aceasta.

Introducerea noţiunii de narcisism vine să clarifice après coup noţiunea de autoerotism. S. Freud afirmă că trebuie să admitem că nu există de la început în individ o unitate a Eului; Eul suferă o dezvoltare. Dar presiunea autoerotică există de la început. În trecerea de la autoerotism la narcisism, pulsiunile până atunci izolate vor fi asamblate, unite şi în acelaşi timp vor găsi un prim obiect al satisfacerii lor. Acest obiect este Eul. Mai târziu, în scrierile lui Freud vor apare texte în care el admite existenţa unui narcisism primar – ca prototip al alegerii Eului ca obiect al pulsiunilor parţiale izolate şi care caracterizează viaţa intrauterină, fază pe care el o numeşte foetală.

Concluzionând, vom observa că noţiunea de autoerotism poate fi definită ca o coerenţă ce pleacă din starea originară

(iniţială) de fragmentare şi izolare a dimensiunilor componente a pulsiunilor sexuale. O asemenea fragmentare implică, prin prisma raportării la obiect-absenţa unui obiect total (Eul sau o altă persoană străină), dar nicidecum absenţa unui model parţial ideal, fantasmatic. În 1905, Freud plasează autoerotismul în cadrul sexualităţii infantile, căruia îi opune activitatea adultului care comportă alegerea unui obiect (partener). El vede, deci, aici două faze: de autoerotism şi de amor obiectal care se disting printr-o separare temporală. Prin urmare, autoerotismul nu trebuie înţeles ca apanajul activităţii pulsionale determinate (oral, anal, etc.), ci se poate găsi în fiecare din aceste activităţi, ca o fază precoce, de debut în cadrul unei evoluţii ulterioare şi ca o componentă furnizând plăcerea de organ. După K. Abraham**,** stadiul autoerotic coincide cu un stadiu de organizare libidinală denumit **stadiul oral precoce de sucţiune**.

În stadiul structurării pulsionale a adultului, acestei faze îi corespunde alegerea obiectală. Definirea ei se face determinând actul de selecţie-alegere a unei persoane sau unui tip de persoane ca obiect al dragostei. Vom distinge

alegerea unui obiect infantil de alegere a obiectului la pubertate, prima trasând calea celei de-a doua. Freud vede în alegerea obiectală două modalităţi majore:

– Tipul de alegere obiectală prin „etayage” (sprijin);

– Tipul de alegere obiectală narcisică.

Această formulare comportă, la Freud unele precizări:

– Nu este vorba de o activitate ce priveşte intelectul în sens operaţional rezolutiv (cum ar fi alegerea inteligentă a variantei optime din diverse variante posibile egal prezente).

– Noţiunea de alegere obiectală este folosită pentru a desemna faptul alegerii unei persoane determinate (de exemplu, alegerea obiectală se plasează asupra tatălui) sau alegerea unui anumit tip de obiect (alegerea obiectului heterosexual sau homosexual)

Tipul alegerii obiectale prin etayage defineşte tipul de alegere în care obiectul dragostei este ales pe baza modelului figurilor parentale în care erau asigurate copilului grijă şi protecţie. Acest comportament electiv îşi găseşte fundamentul în faptul că, originar (iniţial), pulsiunile sexuale se împleteau şi se sprijineau în satisfacerea lor pe pulsiunile de autoconservare. După Freud, în această situaţie, primul obiect al satisfacţiei pulsionale este sânul matern. Mai târziu, copilul va învăţa să iubească alte persoane, care-l vor ajuta în situaţiile de primejdie, nenorocire sau mizerie şi care-i vor satisface nevoile. Acest amor se formează pe baza unui model aflat în prelungirea (telescoparea) modelului matern din perioada alăptării. Acesta va orienta şi alegerea post-pubertară care se va produce întotdeauna în strânsă legătură cu imaginea personajelor parentale: băiatul va alege femeia care întreţine, gratifică, hrăneşte, iar fata va alege bărbatul care protejează, apără, ocroteşte. Sunt valabile şi liniile descendente din substitutele acestor obiecte de alegere (etilism, tabagism, bulimie). În acest sens, putem vorbi şi de o alegere a nevrozei, care defineşte

procesul prin care subiectul se angajează în formaţiuni de tip psihonevrotic, mai mult decât în altele de acelaşi gen. Prin acest termen, Freud are în vedere şi introducerea unor noţiuni dinamice cum ar fi: trama, fixaţia, predispoziţia, inegalitatea în dezvoltare dintre libido şi Eu care va influenţa în mod determinant comportamentul electiv faţă de obiectul pulsional.

Alegerea faţă de obiectul narcisic defineşte alegerea obiectului, care se operează pe baza modelului relaţiei subiectului cu propria persoană, deci în care obiectul reprezintă propria persoană sub diverse aspecte. Această definire pleacă de la descoperirea unor cazuri de homosexualitate, în care alegerea obiectului lor de dragoste se realizează pe baza modelului propriei persoane. Aici nu avem o relativă reproducere a unui model de relaţie preexistentă (ca în alegerea obiectului prin etayage), ci de formare a unei relaţii obiectale pe baza relaţiei obiectului cu el însuşi. Freud afirmă că, în această situaţie, obiectul este ales după modelul copilului mic sau a adolescentului care a fost odinioară, în stadiul prototip, în care subiectul se identifică cu mama care odinioară oferea grija de sine.

În „Introducere asupra narcisismului”, Freud a lărgit noţiunea de alegere narcisică, afirmând că narcisicul iubeşte:

– Ceea ce este el (pe sine);

– Ceea ce a fost;

– Ceea ce a vrut să fie;

– Persoana care a fost o parte din persoana proprie;

Aceste situaţii descoperă fenomene foarte diferite. În primele trei cazuri, avem o alegere de obiect asemănător persoanei proprii subiectului, dar trebuie să subliniem că aici avem în vedere imaginea de sine sau un ideal al Eului în care asemănarea obiectului ales cu persoana subiectului poate fi parţială sau redusă la câteva semne. În situaţia d), Freud vizează dragostea narcisică a mamei asupra copilului care a fost odinioară (originar) o parte din

propria persoană. În această situaţie obiectul ales nu este asemănător propriei unităţi a subiectului, ci cel ales este ceea ce îi permite să regăsească sau să restaureze o unitate pierdută cu mama sa.

În „Introducere în narcisism”, Freud opune cele două modalităţi de alegere obiectală: narcisică şi alegerea prin etayage, dar subliniază că această opoziţie nu este decât schematică, cele două căi de alegere fiind deschise fiecărei fiinţe umane. El chiar menţionează: femeia narcisică nu se iubeşte, strict vorbind, decât pe sine însăşi şi mai puţin intens pe bărbatul care o iubeşte. În acest sens, tendinţa sa pulsională nu este de-a iubi, ci de a fi iubită şi preţul este bărbatul care îndeplineşte această condiţie.

Referinţe bibliografice:

Freud, S. – Trois essais sur la théorie de la séxualité, Gallimard, Paris, 1962

– Pour introduire le narcissisme, en la vie sexuelle, P.U.F., Paris, 1969.

Klein, M. – Scrieri I – Iubire, vinovăţie, reparaţie, Ed. Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– The Selected Melanie Klein, Penguin Books, 1986;

Abraham, K. – Oeuvres completes, 2 vol. Paris, Payot, 19651966;

Larousse – Dicţionar de psihanaliză, Univers Enciclopedic, Buc., 1997;

Laplanche, J., Pontalis, J.–B.

– Vocabularul psihanalizei, ed. Humanitas, 1994

CURSUL XII
STADIILE ORGANIZĂRII LIBIDINALE

În „Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii”, Freud descrie un mod progresiv de organizare libidinală, în care intercalează, între starea de inorganizare a pulsiunilor, cu vârful alegerii obiectale – narcisismul (în care Eul este ales ca obiect), diverse moduri de organizare libidinală. Prin aceste moduri, el înţelege coordonarea relativă a pulsiunilor parţiale caracterizate prin primatul unei zone erogene şi printr-un mod specific de alegere şi relaţie cu obiectul.

Considerate dintr-o perspectivă temporală, organizările libidinale definesc stadiile de evoluţie psihosexuală infantilă. În „Predispoziţie la nevroza obsesională” (1918), Freud introduce noţiunea de **organizare pregenitală**, în care unificarea pulsională se află sub predominanţa unei activităţi sexuale legată de o zonă erogenă determinată. Căutând, în continuare, să definească modurile de organizare pregenitală a sexualităţii, a recurs şi la o a doua cale, în care nu se poate stabili o corespondenţă riguroasă cu prima. Aceasta ţine de obiect, care îndeplineşte funcţia de organizator al unificărilor pulsionale.

Diferitele moduri de organizare se eşalonează într-o serie care duce de la autoerotism la un obiect heterosexual, trecând prin narcisism care duce la alegerea obiectului homosexual. De aici se poate decela, din perspectiva celor două direcţii, primatul unei activităţi unificator pulsionale legate de o zonă erogenă (orală, de ex.), în sensul unei relaţii privilegiate şi selective, până la exclusivitate, cu anturajul sau mediul (câmpul obiectelor).

Aceste două componente legate de activitatea pulsională (sursa şi obiectul) reprezintă elemente constitutive ale unui **stadiu pulsional**. El reprezintă, deci, o etapă de dezvoltare a copilului, caracterizată printr-o organizare mai mult sau mai puţin marcată de libidoul aflat sub primatul unei zone erogene şi prin predominanţa

unui mod de relaţie cu obiectul. În psihanaliză s-a dat o extensie mai mare noţiunii de stadiu, în încercarea de-a defini stadiile evolutive ale Eului. În acest sens, Freud, în corespondenţa sa cu Fliess, a căutat să stabilească o succesiune de epoci din copilărie până la pubertate, databilă mai mult sau mai puţin precis, tentativă efectuată în strânsă legătură cu noţiunile deja consacrate de après coup şi teoria seducţiei. Apar aici perioade, epoci, considerate epoci de evenimente în care se produc scene sexuale şi, pe de altă parte, epoci de refulare. De acestea este legat şi tipul de alegere a nevrozei.

În „Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii", Freud relevă că opoziţia principală se situează între sexualitatea pubertară şi adultă, pe de o parte organizată sub primatul genital şi sexualitatea infantilă, pe de altă parte, unde scopurile sexuale sunt multiple, de asemenea şi zonele erogene care le suportă, fără a se putea instaura sub nicio formă primatul exclusiv al uneia dintre ele şi nici primatul vreunei forme de alegere obiectală. Dihotomia de mai sus prezintă un caracter didactic şi original. Pornind de la ea, Freud amendează progresiv propriile afirmaţii, între 1913 şi 1923, introducând noţiunile de stadii pregenitale: *stadiul oral, anal şi falic*.

În concluzie, se poate spune că:

– Freud indică o succesiune temporală interesând accesul la obiectul libidinal, subiectul trecând succesiv prin autoerotism, narcisism, alegere homosexuală şi alegere heterosexuală.

– O altă direcţie (orizontal**ă**) a condus la recunoaşterea diferitelor etape în evoluţia ce vizează predominanţa principiului realităţii faţă de principiul plăcerii. (Ferenczi) (degajare).

– Alţi autori estimează că singurul proces de formare a Eului poate fi înţeles în trecerea (cronologică) de la principiul plăcerii la principiul realităţii.

K. Abraham a definit cel mai bine stadiile de evoluţie libidinală.

Primul ar fi **stadiul oral.** Aici plăcerea (principiu) denumită „plăcerea sexuală” este legată într-o manieră predominantă de excitaţiile cavităţii bucale şi de ale buzelor care acompaniază alimentaţia. Activitatea de nutriţie furnizează semnificaţiile elective prin care se exprimă şi se organizează relaţia cu obiectul.

K. Abraham a propus subdiviziunea acestuia în funcţie de activităţile specifice şi diferenţiate funcţional:

– *Sucţiunea* – denumit *stadiul oral precoce*;

– *Muşcarea – stadiul sadic oral*.

Observaţiile sale au pornit şi s-au corelat cu ale pediatrului H. Lindner. Ele au condus la concluzia stabilirii unei semnificaţii masturbatorii (autoerotism) în timpul sugerii degetului de către copil. Această experienţă a autonomiei şi satisfacerii autoerotice formează prototipul fixării unei dorinţe la un obiect specific. De aici, ipoteza că dorinţa şi satisfacerea sunt întotdeauna marcate de această primă experienţă (prototip).

În 1915, Freud definitivează problema astfel: **sursa pulsională este orală**; ea se află în raport strâns cu alimentaţia, iar **scopul pulsional este încorporarea**. Deci accentul nu mai este pus pe o zonă erogenă specifică, ci pe un **mod relaţional şi funcţional: încorporarea**. De aceea, fantasmele infantile nu pot fi legate univoc de activitatea bucală, ci pot fi transpuse şi altor funcţii: respiraţia, vederea, vorbirea, ş.a.

După Freud, în stadiul oral nu există opoziţia dintre activitate şi pasivitate care marchează, de exemplu, stadiul anal, şi de aici şi dualitatea altor stadii.

– **Abraham** a diferenţiat tipurile de relaţii caracteristice perioadei orale şi aceasta l-a condus la distingerea unui **stadiu al sucţiunii – preambivalent** – şi a unui **stadiu sadic oral**, care corespunde apariţiei dentiţiei şi în care încorporarea, prin activitatea de muşcare şi devorare, implică distincţia obiectului. De aici, unele fantasme ale copilului de-a fi mâncat sau distrus de către mamă şi uneori de către alte componente ale

ambianţei.

Stadiul sadic oral reprezintă, deci, al doilea timp (perioadă) a stadiului oral, în care este implicată ambivalenţa în relaţia obiectală. Această ambivalenţă defineşte concomitenţa, atât a libidoului, cât şi a agresivităţii faţă de acelaşi obiect gratifiant.

Pentru **M. Klein**, sadismul oral prezintă o importanţă crescută, reprezentând momentul culminant al sadismului infantil. După ea, dorinţa libidinală de sucţiune se acompaniază cu scopul distructiv de-a aspira, de-a vida şi epuiza obiectul pulsional. Această situaţie paradoxală a fost numită de M. Klein **poziţie (structurare) persecutorie**, apoi **paranoidă** şi în cele din urmă **schizoidă**, având drept caracteristici:

– Coexistenţa pulsiunilor agresive şi libidinale şi emoţiile asociate acestora. Caracteristic pentru aceasta este intensitatea foarte crescută (angoasa, aviditatea, nerăbdarea sunt aproape incoercibile).

– Obiectul pulsional este întotdeauna parţial şi clivat (bun şi rău).

– Fiecare componentă a obiectului pulsional este sursa proceselor fundamentale de introiecţie şi proiecţie.

– Prin aceste procese, identificarea este legată nu numai de gratificaţie şi frustraţie, ci şi de posibilitatea ce o permite, de a proiecta dragoste şi ură.

– Din acest motiv, obiectul pulsional poate fi idealizat (absolutizat) în sens pozitiv sau negativ (tiranic), având o importanţă decisivă pentru orientarea şi declanşarea interioară a comportamentului integrativ (adaptativ).

6. În această situaţie Eul este puţin structurat, cu o forţă de integrare slabă, fiindu-i caracteristică defensa numită negare a realităţii, dar şi transformarea în contrar şi inhibiţia.

7. Se formează nucleul incipient germinativ al Super Egoului în funcţie de primele fixări fantasmatice prin introiecţie (încorporare).

În acest stadiu, R Spitz vorbeşte despre **stadiul**

oglinzii (618 luni), pe baza căruia se poate explica *apariţia anticipaţiei*, conduită prin care la modul intern-imaginar este depăşită neputinţa pur motrică, prin capacitatea de reprezentare şi astfel stăpânirea unităţii sale corporale. Această identificare în oglindă este corelativă cu identificarea diferenţiată a altuia. Din acest motiv, ulterior, pot apare fantasme ale clivajului (fragmentării) propriului corp (la modul retroactiv) şi uneori chiar în timpul curei psihanalitice, când se produce o regresie dirijată circumstanţial.

Stadiul anal.

Între 2 şi 4 ani, se produce maturarea copilului şi o dezvoltare semnificativă sub raport psihofizic. Este vizibilă creşterea sa somatică, predominant a masei musculare. În această perioadă, organizarea libidinală se produce sub primatul zonei anale şi se denumeşte psihanalitic stadiul anal. Relaţia obiectală presupusă de această structurare este impregnată de semnificaţiile legate de funcţia defecării (expulzie şi retenţie) şi valoarea simbolică a materiilor fecale evacuate. În această perioadă, se afirmă sado-masochismul în relaţie cu dezvoltarea şi stăpânirea (coordonarea) musculară.

În „Predispoziţie la nevroza obsesională” (1913), Freud emite pentru prima dată noţiunea de **organizare pregenitală**, în care pulsiunea sadică şi erotic anală este predominantă. El afirmă că este necesară intercalarea acestui stadiu înainte de formarea sexualităţii finale (adulte), stadiu în care pulsiunile sunt reunite şi apte pentru alegerea unui obiect, şi în care obiectul respectiv este diferit şi străin persoanei proprii, în vreme ce primatul zonei genitale încă nu este stabilit şi definitivat. În remanierile ulterioare ale propriei teorii, în cartea sa „Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii”, (între 1915 – 1924), stadiul anal este situat între organizarea orală şi cea falică.

În acest stadiu se constituie polaritatea activitate – pasivitate. La Freud, activitatea coincide cu sadismul, iar pasivitatea cu erotismul anal. Fiecare are o sursă (zonă),

distinctă pentru pulsiunea parţială respectivă, şi anume: musculatura pentru pulsiunea de dominare (stăpânire) şi mucoasa anală pentru pasivitate, respectiv erotismul anal.

K. Abraham distinge (în 1924) două faze în cadrul stadiului sadic anal, fiecare componentă reprezentând un tip de comportament distinct în raport cu obiectul. În *prima fază*, erotismul anal este legat de *evacuare şi pulsiunea sadică de distrugere* a obiectului. În cea de-*a doua fază*, erotismul anal este legat de *retenţie şi pulsiunea sadică, de controlul posesiv*. Pentru Abraham, accesul de la o fază la alta constituie un progres decisiv al copilului către dragostea de obiect (obiectală) şi de asemenea, între aceste două faze, există şi linia de clivaj între regresiile de tip nevrotic şi cele de tip psihotic. O stagnare libidinală în acest cadru constituie un mare pericol pentru persoană.

Sadismul, prin natura sa bipolară (el vizează în mod contradictoriu distrugerea obiectului şi menţinerea şi dominarea sa), îşi găseşte corespondenţa în funcţionarea bifazică a sfincterului anal (evacuare şi retenţie) şi controlul acestuia. În stadiul anal, valoarea simbolică a donării, datului (ofertei), pe de o parte şi a refuzului, pe de altă parte, este legată analog de această activitate excretivă. Freud a pus în evidenţă, din această perspectivă, ecuaţia: fecale = cadou = bani.

Pentru **M. Klein**, în acest stadiu se atinge apogeul ambivalenţei.

După **Freud**, la adult, formarea unor trăsături de caracter persistente specifice sunt în legătură cu erotismul anal prezent şi fixat în copilărie. Aceste trăsături ar fi organizate în jurul triadei: ordine-parcimonie-încăpăţânare. Aceasta defineşte aşa-numitul caracter anal, fiind decelat din fenomenologia de model obsesiv şi sub acest aspect se relevă mai pregnant relaţia existentă între trăsăturile de personalitate ale adultului şi importanţa sau însemnătatea unui anumit stadiu infantil în ontogenia psihică a acestuia. Acest stadiu este decisiv în personogeneză, deoarece în cadrul său se pun bazele

iniţiale ale conduitei elective pentru dragostea obiectală, cât şi în caz negativ, clivajul determinant pentru regresia nevrotică sau psihotică.

Stadiul anal are esenţial **dinamica activ-pasiv.** Cuplul de opoziţie precede alte cupluri: falic-castrat; masculinitate feminitate. Ruth Mack Brunswick descrie, în cartea sa „Faza preoedipiană a dezvoltării libidoului", trei mari perechi antitetice (de opoziţie), ce sunt şi faze de evoluţie: *activ-pasiv*; *falic-castrat*; *masculinitate-feminitate*. Acestea, pe parcursul dezvoltării libidinale se amestecă, se împletesc, se combină în aşa fel încât niciodată nu coincid total, ajungând finalmente la a se înlocui unele pe altele. Viaţa copilului mic este caracterizată prin primele două faze, iar adolescentul şi adultul prin a treia (masculinitate-feminitate). Această traiectorie provine din ambivalenţă, debutând prin aceea că micul copil începe prin a fi total pasiv în relaţia cu mama ce-i satisface trebuinţele sale şi progresiv fiecare bucată de activitate (încorporare) se depune pe o identificare tot mai mare cu mama activă. Ambivalenţa iniţială reprezintă, pentru psihanaliză, prezenţa simultană în relaţia cu acelaşi obiect a tendinţelor, atitudinilor şi sentimentelor opuse – prin excelenţă dragoste şi ură. Pentru **Bleuler**, ambivalenţa poate caracteriza trei domenii:

– VOLUNTAR. Subiectul vrea în acelaşi timp ceva şi contrariul său: să mănânce şi să nu mănânce (de ex.);

– INTELECTUAL. Subiectul enunţă simultan o propoziţie (afirmativă) şi contrariul său (negaţie), uneori chiar în aceeaşi frază.

– AFECTIV. Subiectul iubeşte şi urăşte în acelaşi moment, aceeaşi persoană.

Ambivalenţa poate fi pusă în evidenţă în afecţiuni psihice ca: psihoze şi nevroza obsesivă, cât şi în situaţii prevalente de doliu şi gelozie. Ea caracterizează stadiile evoluţiei libidinale unde este infiltrată distrucţia-agresivitatea (stadiul sadic oral şi sadic anal). După K. Abraham, stadiul oral primar este preambivalent,

ambivalenţa propriu-zisă apărând în forma terminală şi tranzitorie a acestuia, odată cu oralitatea sadică (ostilitatea faţă de obiect sau „mama canibalică”). Pentru Freud, ambivalenţa are o importanţă crescută şi distinctă în cadrul teoriei conflictului. Conflictul oedipian, în rădăcinile sale pulsionale majore, este cunoscut ca un conflict de ambivalenţă: dragoste şi ură faţă de o persoană, mai mult sau mai puţin justificate, sunt ulterior dirijate amândouă asupra propriei persoane.

Stadiul falic reprezintă un stadiu de organizare infantilă a libidoului, situat după stadiul oral şi anal şi caracterizat printr-o unificare a pulsiunilor parţiale sub primatul zonei, organelor genitale. Dar această unificare are loc fără să fie organizare genitală pubertară sau propriu-zis adultă. În acest stadiu, copilul (băiat sau fetiţă) este preocupat de un singur organ genital, organul masculin, iar opoziţia sexelor echivalează în acest caz cu opoziţia falic-castrat. Stadiului falic îi corespunde momentul culminant şi declinul complexului Oedip, dar complexul de castraţie este prevalent.

Noţiunea de stadiu falic este tardivă la Freud, apărând explicit în 1923, în „Organizarea genitală infantilă”, în care, prezentând modelele succesive de organizare libidinală, ajunge la ceea ce se petrece sub primatul falusului, unde noi vom decela două linii distincte:

– În acest stadiu, se produce o combinare a pulsiunilor parţiale sub primatul zonei genitale, dar unitatea lor nu este realizată decât într-o manieră incompletă. Totuşi, această organizare a pulsiunilor sexuale este veritabilă, fiind cea mai apropiată de sexualitatea adultului. Freud menţionează că această organizare merită deja numele de organizare genitală pentru că aici găsim:

– Un obiect sexual;

– O convergenţă a acestor tendinţe sexuale pe acest obiect, dar diferenţiată esenţial de organizarea definitivă din punct de vedere al maturităţii sexuale;

– Această organizare convergentă nu cunoaşte diferenţiere, aici putându-se vorbi de un singur organ sexual-cel bărbătesc.

– În cartea sa, „Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii”, se găsesc următoarele teze:

– Libidoul este de natură masculină, atât la femeie, cât şi la bărbat;

– Zona erogenă directivă la fată este clitorisul, care este omolog zonei genitale bărbăteşti-glandul.

În 1908, Freud menţionează şi subliniază interesul deosebit al micilor fetiţe faţă de penis şi sentimentul de-a fi lezată şi frustrată în raport cu băiatul, din acest punct de vedere.

Sistematic, se pot prezenta caracteristicile fazei falice astfel:

– Din punct de vedere genetic cuplul de opoziţii activitate-pasivitate care caracterizează stadiul anal, devine cuplul falic-castrat, iar la pubertate acesta se va transforma în opoziţia feminitate-masculinitate.

– În raport cu complexul Oedip, existenţa unei faze falice are un rol esenţial. Declinul complexului Oedip, în cazul băiatului este condiţionat prin ameninţarea castrării, iar aceasta are semnificaţie, pe de o parte în sensul că băiatul prezintă un interes narcisic faţă de propriul penis, iar pe de altă parte, în sensul că el descoperă absenţa penisului la fetiţe.

– Există o organizare falică şi la fetiţe. Constatarea diferenţelor sexuale la fetiţe suscită o invidie şi o dorinţă de-a avea penis. Aceasta antrenează, din punct de vedere al relaţiilor cu părinţii, un resentiment îndreptat către mamă care „nu i-a dat un asemenea organ” şi alegerea tatălui ca obiect al tendinţelor pulsionale erotice. Evoluţia fetelor nu este simetrică cu a băieţilor. Freud constată absenţa conştiinţei vaginului la micile fete. Dar oricum, ambele sexe sunt centrate pe o singură zonă şi un organ erotic-falus.

Semnificaţia fazei falice a generat importante discuţii

în psihanaliză, în principal legate de fenomenologia sa la fetiţe.

K. Horney, M. Klein şi E. Jones au conchis că această fază libidinală are un pronunţat caracter defensiv şi o constituţie de formaţiune secundă. Cum ar putea fi prezentată aceasta prin referire la termenul „envie du penis”? Prin acesta, se defineşte un element fundamental al sexualităţii feminine şi resorturile sale dialectice. „Envie du penis” naşte descoperirea diferenţelor anatomice a sexelor. Mica fetiţă se simte lezată în raport cu băiatul şi doreşte să posede, ca şi el, un penis (complexul de castraţie). Apoi, acest „envie du penis” ia, în cursul complexului Oedip, două forme derivate:

– Dorinţa de-a avea în sine un penis (principal prin dorinţa de-a avea un bebeluş);

– Dorinţa ulterioară de-a se juca cu penisul în timpul actului coital.

Invidia de penis poate conduce la numeroase forme patologice sau sublimate. Ulterior, apare dorinţa de-a se mândri a femeilor şi bărbaţilor adulţi, în mod diferenţiat: dorinţa de-a avea echivalentul simbolic al unui penis, care este copilul, la femeie şi dorinţa şi mândria bărbaţilor de-a prezenta un asemenea apendice – penisul.

Traiectoria acestui fenomen prezintă următoarele etape:

– Resentimentul faţă de mamă care nu a dat fetiţei un penis;

– Deprecierea mamei care apare ca şi castrată;

– Renunţarea la activitatea falică completă, pasivitatea trecând pe plan secundar şi neutralizată;

– Echivalarea simbolică a penisului cu un copil.

– **Jones** vede în expresia „envie du penis” următoarele:

– Dorinţa de-a dobândi un penis, în sensul de a-l avea şi reţine în propriul interior corporal şi a-l transforma într-un copil-bebeluş.

– Dorinţa de-a poseda un penis în regiunea

clitoridiană.

– Dorinţa adultului de-a se juca cu penisul în cadrul actului coital.

Acest autor, împreună cu K. Horney, M. Klein şi H. Deutsch, au discutat această teză freudiană ce face din „envie du penis” un dat primar, considerând că, dimpotrivă, aceasta este o formaţiune construită şi utilizată secundar pentru o îndepărtare de dorinţe mai primitive periculoase (originare).

În cadrul stadiului falic, se produce vârful (acmeea) complexului Oedip, adică punctul de unde începe, mai mult sau mai puţin reversibil, declinul acestuia.

Prin **Complexul Oedip se defineşte ansamblul organizat al dorinţelor de dragoste şi ură pe care copilul le încearcă faţă de părinţi**. Sub ***formă pozitivă***, complexul se prezintă ca şi în istoria lui Oedip Rege; – dorinţă de-a omorî, anihila rivalul care este personajul de acelaşi sex şi dorinţă sexuală (erotică) pentru personajul de sex opus. Sub ***forma negativă*** el se prezintă invers – dragoste pentru părintele de acelaşi sex şi ură geloasă pentru părintele de sex opus. În fapt, aceste două forme se găsesc cu gradualizări diverse în ***forma completă*** a complexului Oedip.

Vârful acestei stări speciale generate de complexul Oedip este trăit după Freud în perioada 3 – 5 ani, în timpul **stadiului falic**. Declinul său marchează intrarea complexului în perioada de latenţă. Se cunoaşte la pubertate, şi uneori mai târziu, o reviviscenţă, o reactivare a sa, când este surmontat cu mai mult sau mai puţin succes într-un tip particular de alegere obiectală. Complexul Oedip joacă un rol fundamental în structurarea personalităţii şi orientarea dorinţelor umane. Psihanaliştii au realizat o axă de referinţă majoră a psihopatologiei, căutând pentru fiecare tip patologic să determine moduri şi strategii de rezolvare a complexului Oedip.

Freudismul a pregătit îndelung elaborarea sistematică a acestui complex, prin analiza a numeroşi

pacienţi şi interpretară lor prin intermediul teoriei seducţiei. În afară de aceasta, ei au extins concluziile lor şi în antropologie, explicând dinamica existenţei umane prin acest model (triunghiular), afirmând că întreaga existenţă umană se vede impusă prin „atingerea" sa de complexul Oedip.

Pentru forma sa simplă şi pozitivă, Freud notează: micul băiat nu are numai o atitudine ambivalentă şi o alegere obiectală tandră dirijată către mamă, dar el se comportă în acelaşi timp ca o mică fetiţă şi arată o atitudine feminină, tandră către tată şi atitudinea corespondentă de ostilitate geloasă faţă de mamă. În realitate, se constată, între forma simplă pozitivă şi forma negativă, o serie de cazuri mixte, fie între acestea două, fie că cele două forme coexistă într-o relaţie dialectică.

În forma zisă completă, Freud explică ambivalenţa faţă de tată a băiatului prin jocul componentelor hetero şi homosexuale şi nu ca un simplu rezultat al unei situaţii de rivalitate.

Freud a admis că există în viaţa individului o perioadă anterioară complexului, denumită preoedipiană, când există o relaţie complicată de tip dual între mamă şi copil, în care se disting modele de fixaţie a unei asemenea relaţii în cadrul psihopatologiei. Acestea ar face din complexul Oedip un complex nuclear al nevrozelor

Formaţiile preoedipiene şi oedipiene prezintă, după Freud, următoarele funcţii:

– Alegerea unui obiect al dragostei realizată la maturitate şi pubertate este marcată prin:

– Investiţia şi identificările inerente complexului Oedip;

– Interdicţia de-a realiza un incest;

– Accesul la genitalitatea pubertară şi adultă nu este asigurat univoc de maturarea biologică, ci şi prin organizări psihice pulsionale ce se produc sub primatul falusului.

– Efecte de structurare a personalităţii prin

consolidarea şi globalizarea unor instanţe, în special cele ale Supraeului şi cea a Idealului Eului. Intrarea în perioada de latenţă a complexului

Oedip este mai mult decât o refulare. Factorii care provoacă acest declin ar fi:

– La băiat – ameninţarea castrării de către tată este determinantă în privinţa renunţării la obiectul incestuos şi complexul se reduce relativ abrupt;

– La fete – relaţia Complexului Oedip cu castraţia este diferită. Aici, renunţarea la penis nu se realizează decât după tentativa de-a obţine o despăgubire. Fata glisează de-a lungul unor echivalente simbolice, de la un penis băieţesc, la obţinerea unui „copil" al tatălui (păpuşi, jucării).

Existenţa Complexului Oedip are sens major în realizarea prototipului instanţelor interdictive (prohibiţia incestului) în cadrul persoanei. Astfel, tendinţa naturală la obţinerea satisfacţiei este barată şi ulterior armonizată inseparabil cu legea. De exemplu: familiile matriarhale.

Corelativul dinamic şi corectiv al complexului Oedip este **complexul de castrare**. Prin această expresie, se defineşte ***fantasma*** de-a fi castrat, care vine să aducă un răspuns la enigma pe care o are copilul când sesizează diferenţa anatomică a sexelor. Această diferenţă este atribuită retranşării penisului la fetiţe. Structura şi efectele complexului sunt diferite la băiat şi la fetiţă. La băiat, teama de castrare ca realizare a unei ameninţări paterne drept răspuns faţă de activitatea sexuală. De aici rezultă o intensă angoasă, denumită psihanalitic angoasă de castrare. La fete, absenţa penisului este resimţită ca un prejudiciu supus pe care ea caută să-l nege, compenseze sau repare.

Complexul de castrare este în strânsă legătură cu Complexul Oedip în special cu funcţia interdictivă şi normativă a persoanei. Acest complex este legat de primatul penisului, în ceea ce priveşte ambele sexe, şi semnificaţiile narcisice ale acestuia. „Penisul este deja la

copil o zonă erogenă directivă, obiectul sexual autoerotic cel mai important şi valorizarea sa se reflectă logic în imposibilitatea de a-şi reprezenta o persoană asemănătoare cu sine în = această parte constituantă esenţială =".

Plecând de la această fantasmă (complexul de castraţie), se pot regăsi ulterior diverse simboluri (obiectul ameninţat poate fi deplasat: – orbirea lui Oedip; sfărâmarea dinţilor, etc.), actul poate fi deformat, înlocuit prin altul: atentat la integritatea corporală (sifilis, operaţii chirurgicale, accidente), pierderea integrităţii psihice (ex: nebunia ca urmare a masturbării). Agentul patern poate fi substituit cu diverse obiecte (fobii de animale). De asemenea, complexul de castrare poate fi recunoscut în efectele clinice, la femei: invidia de penis, tabuul virginităţii, sentimentul de inferioritate, perversiuni, fetişism, lesbianism.

Teoretizarea complexului este corelativă cu stadiul falic, fiind prezentă în analiza tuturor cazurilor împreună cu complexul Oedip, indiferent de sex, având o problematică comună: a avea sau nu un falus, dar soluţionată în mod diferenţiat (masculin/

feminin). Astfel, situarea sa este, de asemenea, diferită în raport cu complexul Oedip. La fete se deschide odată cu tendinţa de-a dori un penis, (invidie) fiind deci momentul de intrare în Complexul Oedip. La băiat, din contră, reprezintă criza sau momentul terminal, când complexul vine şi interzice obiectul matern. Angoasa de castraţie inaugurează perioada de latenţă şi precipită formarea Supraeului.

Acest complex este constant recunoscut în experienţa analitică în cadrul unei experienţe traumatice, cum ar fi: pierderea unui sân în timpul alăptării, sevrajul, defecaţia. Aceasta, deoarece rădăcina complexului de castraţie o constituie experienţa separaţiei orale şi anale, chiar etayage-ul. Separarea de obiect, în special narcisic, este resimţit ca o angoasă morală, care e o separare a Supraeului. Totuşi, recunoaşterea sa este, în criteriile de

ordin cultural sau justiţiar în care constatăm acţiunea sa, corelativă unei interdicţii.

În „frica de castrare, care înseamnă prohibiţia incestului, vine să se grefeze funcţia de respectare a legii care instituie ordinea umană”. Această precizare desemnează faptul că acest complex este condiţia apriori care reglează schimbul interuman în sensul că acesta este un schimb de obiecte sexuale şi în funcţie de consistenţa sa se pot înregistra şi câştiguri. În identificări, ce se fac în această bază, s-ar manifesta următoarele echivalări – după **Starcke:**

– Eu sunt privat de sex (castrat) – Eu am fost privat de iubire (castrat).

– Eu am câştigat un penis – Eu doresc să câştig un penis.

– O altă persoană este castrată (privată de sex) – Ea va fi (poate fi) privată sau castrată.

– O altă persoană câştigă un penis – O altă persoană va câştiga un penis.

Referinţe bibliografice:

Freud, S. – La prédisposition à la nevrose obsesionnelle, R.F.P., 1929, 3;

– Trois essais sur la théorie de la séxualité, Gallimard, Paris, 1962

– La vie sexuelle, P.U.F., Paris, 1969;

Horney, K.

– Personalitatea nevrotică a epocii noastre, Ed. Iri, 1994;

– Noi direcţii în psihanaliză, Ed. Iri, 1995

Klein, M. – Scrieri I – Iubire, vinovăţie, reparaţie, Ed. Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– The Selected Melanie Klein, Penguin Books, 1986;

Abraham, K. – Oeuvres completes, 2 vol. Paris, Payot, 1965 – 1966;

Larousse – Dicţionar de psihanaliză, Univers Enciclopedic, Buc., 1997;

Laplanche, J., Pontalis, J.–B. – Vocabularul psihanalizei, ed. Humanitas, 1994

Lagache, D. – La psychanalyse, Paris, P.U.F., 1955;

Winnicott, D.

– De la pédiatrie à la psychanalyse, Paris, Payot, 1969;

– L'enfant et sa famille, Paris, Payot, 1975;

– L'enfant et le monde extérieur, Paris, Payot, 1975;

– Jeu et réalité. L'espace potenţial, Gallimard, 1975.

Lacan, J.

– Ecrits, Paris, Le Seuil, 1966;

CURSUL XIII

STADIUL GENITAL SAU ORGANIZAREA GENITALĂ

Este un stadiu al dezvoltării psihosexuale caracterizat prin organizarea pulsiunilor sub primatul zonei genitale. El comportă doi timpi separaţi prin perioada de latenţă oedipală:

– **Faza falică** numită şi **organizarea genitală infantilă**;

– **Organizarea genitală propriu-zisă** instituită la pubertate;

Mai mulţi psihanalişti au rezervat termenului de organizare genitală cel de-al doilea aspect, incluzând faza falică în organizările libidinale pregenitale. Argumentele aduse în discuţie sunt că organizările pregenitale nu cunosc o sexualitate completă şi matură şi că, prin definiţie, sexualitatea specific pubertară şi adultă se opune formulei lor de perversitate polimorfă şi autoerotismului, specifice perioadei infantile. Freud, totuşi, a subliniat:

– Aspectele de fundament descrise în organizările pregenitale sunt insurmontabile.

– Semnificaţia specială degajată din alegerea obiectală, şi anume că toate tendinţele sexuale converg către o singură persoană şi caută în aceasta propria satisfacere, este concret constatabilă.

– În cadrul organizării genitale a libidoului există o fază falică înaintea perioadei de latenţă oedipală.

– Odată cu organizarea genitală pubertară, pulsiunile parţiale se unifică şi ierarhizează definitiv, constituind eşafodajul plăcerii ataşate zonelor erogene nongenitale şi acestea devin componentele preliminare ale orgasmului.

Depăşindu-se delimitările nestricte între falic şi genital, Freud consideră că acestui stadiu libidinal îi corespund două caracteristici majore:

– Realitatea desemnată de termenul *„amor genital”*;

– Realitatea desemnată de *cuplul de opoziţii masculinitate – feminitate*;

A. Termenul de **amor genital** este folosit de psihanalişti prescurtat – genital – şi este utilizat în limbajul psihanalitic contemporan pentru a desemna o formă de amor la care ajunge individul în etapa desăvârşirii sale psihosexuale şi care presupune nu numai accesul la stadiul genital, dar şi depăşirea complexului Oedip.

În esenţă, considerăm că ideea lui Freud nu se află în revanşă cu noţiunea (moralistă) de sexualitate desăvârşită, unde vin să se unească curentul senzualităţii cu cel al tandreţei. Aceasta, deşi Freud subliniază şi analiza ce decurge din exemplul devenit banal din fenomenologia clinică de tip psihanalitic. În cadrul său, bărbatul ajunge să nu mai dorească ceea ce iubeşte (femeia sau soţia care-l idealizează) şi nici să mai iubească ceea ce de fapt ajunge să dorească (de exemplu: o prostituată sau o persoană anonimă).

Odată cu pubertatea, un nou scop sexual este dat, la realizarea căruia toate pulsiunile parţiale cooperează, în timp ce zonele erogene se subordonează zonei genitale. Pulsiunile sexuale se pun atunci în serviciul funcţiei reproductive. Vorbind despre tandreţe, Freud îi vede originea în relaţia cea mai veche a copilului cu mama, ca alegere de obiect primar, în care satisfacţia sexuală şi satisfacerea dorinţelor (trebuinţelor vitale) funcţionau în mod indisolubil în forma etayage.

M. Balint într-un articol consacrat amorului genital, remarcă: peste tot, el poate fi denumit, pe deplin, stadiu postambivalent, iar **K. Abraham** l-a definit esenţial, prin absenţa trăsăturilor stadiilor anterioare.

Psihanaliza, vrând să definească pozitiv amorul genital, scapă cu greu de abordările moraliste sau sentinţe, într-un limbaj franc: amorul genital implică: comprehensiunea şi respectul pentru altul; idealul mariajului este atitudinea de sacrificiu pentru celălalt. Psihanaliza, mergând pe un plan intern şi justificativ psihosocial, şi nu pe unul psihosocial, ridică unele chestiuni şi observaţii de bază:

– Satisfacţia sexuală, fie a subiectului, fie a partenerului, fie reciprocă nu implică în mod exclusiv amor. Invers, amorul nu presupune o legătură în care survine satisfacerea sexuală (se ajunge la oblativitate-identificare)

– Psihanaliza, deşi exclude unele referenţiale normative, a descoperit unele forme de geneză a amorului:

– În relaţia cu obiectul-încorporare, stăpânire aflate în uniune cu pulsiunea de ură (agresivă).

– În modurile de satisfacere pregenitală faţă de care satisfacerea genitală este legată (voyeurism, exhibiţionism, retenţie, păstrare, etc.).

– În obiectul ales-faza numită „plin amor obiectal”, în care fuzionează alegerea prin etayage cu alegerea narcisică.

De fapt, experienţa clinică l-a condus pe Freud de la fenomenologia clinică diversă şi infinită a vieţii amoroase a genului uman, la introducerea axială în sistemul psihanalitic a noţiunii de narcisism.

– Uzajul contemporan faţă de noţiunea de amor genital este întotdeauna însoţit de ideea satisfacerii întregii vieţi pulsionale şi pe calea rezoluţiei tuturor conflictelor interne. O asemenea concepţie se opune incontestabil teoriei freudiene a sexualităţii, care menţionează că însăşi natura pulsiunii sexuale implică ceva defavorabil în realizarea unei satisfacţii integrale (de aici, rafinatele asociaţii, condiţionări ambientale, etc., vecine cu perversiunea).

– Sub termenul psihanalitic de amor genital trebuie avute în vedere mai multe planuri în care este asigurată concordanţa:

– Planul dezvoltării şi organizării libidinale care conduce la sinteza pulsiunilor parţiale sub primatul organelor genitale.

– Planul relaţiei obiectale care presupune acel obiect care conduce la împlinirea Complexului Oedip (identificare).

– Planul satisfacţiei genitale, care trebuie să îndeplinească în mod singular un efect reglatoriu în cadrul sistemului complex uman. Aici trebuie soluţionat următorul paradox: obiectul dragostei este cunoscut concomitent ca interşanjabil (individul genital va găsi cu necesitate un obiect al dragostei sale) şi totodată unic (individul genital ia în consideraţie singularitatea organismului altuia).

B. Masculinitate – feminitate

Prin acest termen, psihanaliza admite că subiectul uman se situează în raport cu sexul său biologic în mod liber, aproape aleatoriu, în cadrul unui proces conflictual.

Freud a pornit şi subliniat varietatea semnificaţiilor termenului masculinitate-feminitate:

– Semnificaţia biologică: referă subiectul la caracteristicile sale primare şi secundare. Freud demonstrează aici că datele biologice nu sunt suficiente pentru înţelegerea comportamentului psihosexual;

– Semnificaţia sociologică e variabilă în raport cu funcţiile reale sau simbolice atribuite bărbatului şi femeii într-o civilizaţie considerată.

– Semnificaţia psihosexuală care este necesarmente intricată cu cea sociologică şi biologică şi care trebuie înfăţişată cu prudenţă; de exemplu: o femeie care exersează un act profesional ce solicită independenţă, autonomie, iniţiativă, caracter, etc., nu este necesarmente mai masculină decât alta.

Ceea ce este decisiv în aprecierea unei conduite de gen masculinitate-feminitate sunt **fantasmele subiacente** pe care numai investigaţia psihanalitică le poate descoperi.

Noţiunea de bisexualitate implică, la fiinţa umană, o sinteză mai mult sau mai puţin armonioasă, mai mult sau mai puţin bine acceptată, a trăsăturilor masculine şi feminine. C.G. Jung discuta despre această fuziune în termenii de animus şi anima. Acesteia i se poate găsi un anumit substrat biologic şi de asemenea, o interpretare psihanalitică în termenii:

– Identificare (de regulă, proiectivă);

– Poziţie (rezoluţie) oedipiană;

Din punctul de vedere al dezvoltării individuale, psihanaliza arată că opoziţia (tensiunea) masculinitate-feminitate nu este prezentă integral la copil, dar este precedată de stări sau faze unde operează *ambivalenţa*, *opoziţia activ-pasiv*, apoi *opoziţia falic-castrat* care, de fapt, sunt prevalente şi comune pentru ambele sexe. Prudenţa a determinat psihanaliza să accentueze faptul că nu se poate vorbi de feminitate atunci când fetiţa, mai mult sau mai puţin parţial, a reuşit să îndeplinească aşa-numita dublă atingere sau performanţă: schimbarea zonei erogene de la clitoris la vagin prin intermediul identificării falice şi interşanjabilitatea, adică schimbarea obiectului de dragoste de la mamă la tată. Această situaţie, aşa cum am precizat deja, ţine, de fapt, de latenţa sau declinul oedipal şi se poate interpreta prin opoziţia falic-castrat şi efectele funcţionale ale acestei dinamici psihice, pentru comportamentul şi conduita adaptativ-integrativă a persoanei.

Revizuind stadiile organizării libidinale, precizăm că psihanaliza a discutat despre stiluri, moduri individuale, personale de limbaj, de adaptare, manifestare şi direcţionare a comportamentului instrumental şi vizări ale împlinirii sau reducerii tensionale sub şi inconştiente. În acest sens se vorbeşte despre personalitatea orală, anală, falică şi uretrală, care ar caracteriza în mod specific insul adult.

În acest sens, un rol important îl capătă, în cadrul sistemului psihanalitic, conceptul de **regresie**. Dacă un proces psihic comportă un anumit parcurs sau sens de dezvoltare, vom desemna prin regresie *întoarcerea în sens invers, plecând de la un punct deja atins şi ajungând la un punct de fixaţie situat înaintea sau anterior acestuia***.** Din punct de vedere ***topic,*** regresia se operează, la Freud, de-a lungul unei succesiuni de sisteme psihice în care excitaţia parcurge normal o anumită direcţie dată. Din punct de vedere ***temporal****,* regresia presupune o

succesiune genezică şi desemnează întoarcerea subiectului la etape depăşite de nivelul său de dezvoltare (stadii de organizare libidinală, relaţii obiectale, identificări proiective şi introiective, etc.). Din punct de vedere ***formal sau modal***, regresia desemnează pasajul sau trecerea modurilor de expresie şi de comportament la un nivel inferior din punctul de vedere al complexităţii, diferenţierii şi structurării.

Acest termen a fost introdus de Freud încă din 1900, în cartea sa „Interpretarea viselor". Aici arată că gândirea în vis se prezintă, în principal, sub formă de imagini senzoriale care se impun subiectului într-o manieră cvasihalucinatorie (regresie). În cartea sa „Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii" (1905), vorbeşte şi de posibilitatea întoarcerii libidoului spre căile laterale de satisfacţie (perversiune) şi către obiectele anterioare (mamă-tată-retenţie-expulzie-sucţiune-masticaţie-obiecte de consum).

Aceasta reprezintă o regresie, mai mult sau mai puţin profundă, de-a lungul stadiilor libidinale. ***Regresia topică*** este în mod particular manifestată în vis şi în psihopatologie, atunci când accesul la funcţia integrativă a memoriei este împiedicat.

Noţiunea de *regresie formală* a fost utilizată de către Freud de multe ori, atunci când se produce reîntoarcerea de la procesele secundare la procesele primare sau de la dinamica marcată de identitatea de gândire la cele de identitate perceptivă.

Toate aceste aspecte nu răspund în mod riguros necesităţii de clasificare valabilă, impusă de realitatea clinică, deoarece ele figurează uneori indistinct în cazurile normale, cât şi maladive. Ceea ce este important în această diferenţiere este ecartul sau abaterea între diferitele tipuri de regresie şi efectele acestui ecart faţă de eficienţa integrativ comportamentală asupra individului. Există, de asemenea şi o ***regresie în cadrul transferului***.

Finalmente, vom arăta că abordarea freudiană a acestei manifestări nu permite înţelegerea regresiei ca un fenomen masiv în cadrul personalităţii şi acest lucru corespunde realităţii. De aceea, regresia trebuie cuplată cu noţiunea de „fixaţie”, care desemnează un montaj sau consolidarea unui patern (schemă) de comportament. Adică, în măsura în care fixaţia va fi înţeleasă ca o înscriere, întipărire, regresia va putea fi interpretată ca o punere în joc a ceea ce a fost înscris.

TERMINOLOGIE PSIHANALITICĂ DE BAZĂ (I)

AMBIVALENTA Manifestarea unor sentimente opuse, cum ar fi iubirea şi ura pentru acelaşi obiect

CONTRAINVESTIŢIE Cantitate de energie psihică folosită de către Eu pentru a se opune unei investiţii imorale sau periculoase.

ANXIETATE O emoţie extrem de neplăcută, asemănătoare unei nervozităţi intense. Cele trei tipuri de anxietate sunt: anxietate obiectivă (determinată de ameninţări din lumea externă), anxietatea nevrotică (legată de impulsurile Idului atotputernic) şi anxietatea morală (determinată de restricţiile Supraeului).

ANXIETATE DE CASTRARE

Temerile băiatului că organul său sexual va fi eliminat ca pedeapsă pentru dorinţele sale oedipale incestuoase.

INVESTIŢIE O cantitate de energie psihică investită într-o reprezentare mintală a unui obiect. Cu cât este investiţia mai mare, cu atât este mai mare cantitatea de energie psihică şi cu atât mai mult este dorit obiectul.

COMPULSIE LA REPETITIE

O tendinţă înnăscută, inconştientă de a repeta experienţele anterioare.

CONŞTIENT Partea psihicului care cuprinde materialul de care cineva este pe deplin conştient.

NATURA CONSERVATOARE A INSTINCTELOR Tendinţa instinctelor de a acţiona pentru reinstaurarea unei stări anterioare.

PULSIUNE Termen utilizat ca sinonim pentru impuls.

EROS Sinonim pentru instinctul sexual.

ZONĂ EROGENĂ Zonă a corpului capabilă să producă plăcere sexuală, atunci când este stimulată.

INSTINCT Forţă motivatoare înnăscută, care reflectă o trebuinţă biologică. Există două tipuri de instincte: sexuale şi distructive (agresive).

LIBIDO Energie psihică asociată instinctului sexual; termen folosit uneori cu referire deopotrivă la energia sexuală şi la cea distructivă.

NARCISISM Dragoste de sine; investirea de către un individ a propriului sine cu libido.

OBIECT Orice satisface un impuls instinctiv. Poate fi o entitate neanimată, o persoană sau chiar ceva imaginar şi iraţional.

COMPLEXUL OEDIP Sentimente atotputernice de iubire pentru părintele de sex opus şi gelozie pentru părintele de acelaşi sex, laolaltă cu sentimente de atotputernice de iubire pentru părintele de acelaşi sex şi gelozie ostilă pentru părintele de sex opus. Primul set de atitudini este, de obicei – deşi nu întotdeauna – cel mai puternic.

SUPRADETERMINARE

Termen care se referă la cauzele numeroase şi complicate care determină majoritatea comportamentului.

ACT RATAT Aparent, un accident sau o greşeală, cauzate, de fapt, de procese psihice inconştiente., indicând, în felul acesta, adevăratele sentimente şi convingeri ale unei persoane.

INVIDIA DE PENIS Gelozia fetei, îndreptată împotriva organului sexual protuberant al băiatului.

PRINCIPIUL PLĂCERII

Principiul sau scopul care susţine întregul comportament uman, vizând obţinerea plăcerii şi evitarea neplăcerii (durerii).

PRECONŞTIENT Partea psihicului care include materialul care nu este pe moment în conştiinţa cuiva, dar care poate fi adus cu uşurinţă în minte.

SCENA ORIGINARĂ Observarea actului sexual al părinţilor.

PROCES PRIMAR Mod haotic, iraţional de gândire, reprezentativ pentru Id.

DETERMINISM PSIHIC

Principiu potrivit căruia nimic nu are loc din întâmplare în psihic; toate activităţile mintale au o cauză anterioară.

ENERGIE PSIHICĂ „Combustibilul care susţine" toată activitatea mintală; un construct abstract, neobservabil.

PSIHANALIZĂ (1) Numele pe care Freud l-a dat teoriei sale asupra personalităţii;

(2) Termen utilizat frecvent cu referire la metoda psihoterapeutică consacrată de Freud.

PRINCIPIUL REALITĂŢII

Amânarea descărcării tensiunii psihice până în momentul în care este găsit un obiect potrivit; o funcţie a Eului.

PROBA REALITĂŢII Determinarea diferenţei dintre imaginile

Idului şi obiectele lumii reale.

PROCES SECUNDAR Modul logic, autoconservant al gândirii, de rezolvare a problemelor, reprezentativ pentru Eu.

INCONŞTIENT Partea psihicului care include materialul care nu se găseşte în conştiinţa cuiva şi care nu poate fi adus cu uşurinţă în minte. Pentru Freud, marea majoritate a activităţii mintale este inconştientă.

REALIZAREA DORINŢEI

formarea unei imagini mintale despre un obiect, potrivit căreia acesta va satisface o anumită trebuinţă; funcţie a Idului.

CÂŢIVA TERMENI PSIHANALITICI IMPORTANŢI (II)

MECANISM DE DEFENSĂ

Mecanism folosit de către Eu pentru a contracara ameninţările Idului, Supraeului sau ale lumii externe şi pentru a reduce anxietatea corespunzătoare acestora.

NEGAREA REALITĂŢII Refuzul de a crede sau chiar de a percepe o ameninţare provenită dintr-o zonă exterioară psihicului unei persoane; mecanism de apărare.

DEPLASAREA (1) Mecanism de apărare prin care sentimentele sau comportamentele sunt

FANTASMA (VIS DIURN)

deplasate, uneori inconştient, de la un obiect pe un alt obiect, care este mai puţin ameninţător.

(2) Orice mutare a energiei psihice pe un obiect substitut. Satisfacerea trebuinţelor nerealizate prin imaginarea de situaţii în care acestea sunt satisfăcute; poate fi total sau parţial inconştientă.

Satisfacerea trebuinţelor nerealizate prin imaginarea de situaţii în care acestea sunt satisfăcute; mecanism de defensă.

IDENTIFICARE (1) Mecanism de defensă prin care sentimentele de autodispreţ, dureroase, sunt reduse prin faptul că subiectul devine asemenea unor obiecte celebre şi admirate, cum ar fi idolii, agresorii sau iubirile pierdute; poate fi total sau parţial inconştientă.

(2) Dorinţa normală, sănătoasă de a deveni asemenea unuia dintre părinţi sau asemenea oricărui alt obiect care-l satisface trebuinţele.

INTROIECŢIE Termen echivalent, în mare, identificării, care se referă la încorporarea în propria personalitate a punctelor de vedere sau a calităţilor personale ale altora.

IZOLARE (IZOLARE DE AFECT, INTELECTUALIZARE) Separare inconştientă a emoţiilor ameninţătoare de gândurile sau evenimentele asociate doar la nivel intelectual sau separarea ideilor periculoase

şi contradictorii unele de altele; mecanism de apărare.

PROIECŢIE Atribuire inconştientă a propriilor pulsiuni, emoţii sau convingeri ameninţătoare altor persoane sau lucruri; mecanism de defensă.

RAŢIONALIZARE Folosirea şi încrederea acordată unor explicaţii plauzibile doar la nivel superficial, pentru a justifica comportamentul ilicit şi pentru a reduce sentimentele de vinovăţie.

FORMAŢIUNE REACŢIONALĂ

Reprimarea convingerilor, emoţiilor sau impulsurilor ameninţătoare şi înlocuirea lor inconştientă cu opusul lor; mecanism de defensă.

REGRESIE (1) Mecanism de defensă prin care cineva adoptă inconştient un comportament tipic unei perioade anterioare timpurii şi mai securizante din viaţa sa;

(2) Reîntoarcerea libidoului asupra unui obiect abandonat anterior sau la un stadiu psihosexual anterior.

REPRIMARE Eliminarea inconştientă a materialului ameninţător din conştiinţă şi folosirea lor pentru a împiedica recucerirea conştientizării, fiind astfel incapabil să-l readucă la cerere; mecanism de defensă.

SUBLIMARE Deviere inconştientă a impulsurilor instinctive ilicite către scopuri acceptate din punct de vedere social. Formă de deplasare, dar care reprezintă comportamentul normal ideal.

ÎNTOARCEREA ÎMPOTRIVA SINELUI (asupra propriei persoane)

Deplasarea inconştientă a agresivităţii de pe alte obiecte, mai ameninţătoare, asupra propriei persoane; mecanism de apărare.

RITUAL COMPULSIV Adoptare inconştientă a unor comportamente ritualice care neagă, simbolic, acţiunile anterioare sau ideile pentru care o persoană se simte vinovată

TERMINOLOGIE PSIHANALITICĂ DE BAZĂ (III)

CONDENSARE Combinare inconştientă a diferite

simboluri sau cuvinte, într-o singură entitate, cu o mulţime de înţelesuri.

CONTRATRANSFER Deplasare inconştientă a emoţiei sau comportamentului, de către psihanalist, de pe o altă persoană asupra pacientului.

RESTURI DIURNE Amintirile unor evenimente de pe parcursul zilei precedente, care se regăsesc în vis, deoarece sunt legate într-un fel de importante evenimente precedente.

TRAVALIUL VISULUI Proces inconştient care transformă conţinuturile latente ale visului în conţinut manifest, folosind diferite metode de condensare şi deplasare.

– **ASOCIAŢIE LIBERĂ** A spune orice îţi vine în minte, indiferent cât de prostesc sau neplăcut ar părea. „Regula fundamentală" a terapiei psihanalitice presupune aducerea materialului inconştient în conştiinţă.

– **INSIGHT** Înţelegere emoţională şi intelectuală a cauzelor şi dinamicii comportamentului unei persoane, obţinută prin aducerea materialului inconştient în conştiinţă.

– **INTERPRETARE** Explicaţia pe care o face psihanalistul privind sensul real al asociaţiilor libere ale pacientului, ale rezistenţelor, viselor sau altor comportamente ale pacientului.

– **IDEILE LATENTE ALE VISULUI** Partea visului pe care persoana şi-o aminteşte sau şi-o poate aminti la trezire.

– CONŢINUTUL MANIFEST

Adevăratele Impulsuri, credinţe, emoţii, conflicte, amintiri inconştiente, care sunt ascunse în spatele conţinutului manifest al visului; de obicei, se leagă de rămăşiţele complexului oedipian.

– **BENEFICIU PRIMAR** Descărcarea parţială a libidoului, prin simptomele nevrotice.

– **REZISTENŢĂ** Încercările inconştiente ale pacientului de a înfrânge scopul terapiei psihanalitice şi de

a menţine dorinţele ilicite ale Idului. Poate lua orice formă care încalcă regula fundamentală, cum ar fi: tăcere îndelungată, refuzul de a vorbi despre anumite teme, etc.

BENEFICIU SECUNDAR Un avantaj incidental, dobândit prin simptomele nevrotice, cum ar fi: evitarea sarcinilor neplăcute sau simpatia celorlalţi.

ELABORAREA SECUNDARĂ

Proces inconştient care umple lacunele din conţinutul manifest al visului şi produce un întreg coerent. Poate fi omisă în anumite situaţii.

SIMBOL Entitate de obicei picturală, care exprimă un înţeles care nu e imediat vizibil; „limbajul” în care acţionează visele. După Freud, cele mai multe simboluri ale viselor au o conotaţie sexuală.

TRANSFER Deplasare inconştientă a emoţiei sau comportamentului, de către pacient, de pe o altă persoană, pe psihanalist. Produce ataşamentul care facilitează schimbarea terapeutică pozitivă, dar poate împiedica terapia, dacă devine negativ.

NEVROZA DE TRANSFER

Intensificare majoră a transferului, care – în relaţia cu psihanalistul – devine mai important decât problemele care l-au adus pe pacient la terapie.

PERLABORARE Procesul prin care pacientul care urmează o terapie psihanalitică devine conştient de materialul care era înainte inconştient, învaţă să evite refularea lui şi-şi perfecţionează noua modalitate de înţelegere, trecând la un comportament corespunzător şi eficient.

STRUCTURA PERSONALITĂŢII

ID EGO SUPEREGO

Prezent la naştere; Se dezvoltă din Id, la aproximativ 6 – 8 luni. Rezultă din experienţa cu propriul corp şi cu lumea exterioară.

Se dezvoltă din Ego, la aproximativ 3 – 5 ani. Rezultă din introiectarea standardelor parentale şi din rezolvarea complexului Oedip.

În întregime inconştient;

Parţial conştient, parţial preconştient, parţial inconştient.

Parţial inconştient, parţial inconştient.

Operează pe baza proceselor primare; este haotic, iraţional, amoral, nu are simţ temporal sau logic, este

Operează cu procese secundare; este logic, autoconservativ, rezolutiv.

Operează pe baza imperativelor morale introiectate. Poate fi sau nu realist şi autoconservativ.

capabil să producă doar imagini, fantasme;

Motivat în întregime de principiul plăcerii. Transformă trebuinţele biologice în tensiuni psihologice.

Motivat de principiul realităţii. Amână descărcarea tensiunii până găseşte un obiect potrivit, pentru a evita erorile, pericolele, pedeapsa.

Motivat printr-o energie limitată, în formarea sa. Îşi impune standardele, prin stimularea sentimentelor de vină sau mândrie ale Eului.

Conţine instincte înnăscute moştenite, care diferă ca putere de la o persoană la alta.

Locul tuturor emoţiilor, inclusiv al anxietăţii.

Foloseşte mecanismele de apărare.

Include Idealul Eului (care consacră ce este corect) şi conştiinţa (standardele răului).

Poate fi atotputernic şi crud (sau prea slab), generând patologie.

Cu cât este mai puternic Ego-ul, cu atât este persoana mai sănătoasă.

Poate fi atotputernic şi crud (sau prea slab), generând patologie.

Într-un sens, într-o anumită măsură, componenta biologică a personalităţii.

componenta psihologică a personalităţii.

socială a personalităţii.

PROBA REALITĂŢII Determinarea diferenţei dintre

imaginile

Idului şi obiectele lumii reale.

PROCES SECUNDAR Modul logic, autoconservativ de rezolvare a problemelor de gândire, reprezentativ pentru Eu.

INCONŞTIENT Partea psihicului care include materialul care nu se găseşte în conştiinţa cuiva şi care nu poate fi adusă cu uşurinţă în minte. Pentru Freud, marea majoritatea a activităţii mentale este inconştientă.

REALIZAREA DORINŢEI Formarea unei imagini mentale despre un obiect, ce va satisface o trebuinţă; funcţie a Idului.

STADIILE PSIHOSEXUALE, FIXAŢIA ŞI REGRESIA

STADIUL

ZONA EROGENĂ

DURATA: DESCRIERE

SURSA CONFLICTULUI

CARACTERISTICILE PERSONALITĂŢII

ORAL Gura, buzele, limba.

Aproximativ 0 – 1 ½ ani. Implică încorporare pasivă, dar devine agresivă când cresc dinţii şi este

Hrănirea. Comportamente orale, cum ar fi: fumatul şi mâncatul în exces; pasivitatea şi înşelăciunea (şi opuposibil muşcatul.

ANAL Anus. Aproximativ 1 – 3 ani.

Se dobândeşte un anumit control asupra mediului prin expulzarea sau reţinerea fecalelor. Se asociază

Exersarea toaletei sale lor ambivalente) Grijă exagerată pentru ordine, zgârcenie, încăpăţânare.

URETRAL Uretra (canal care transportă urina spre exterior)

cu un comportament ostil, sadic.

Nu se distinge clar de stadiul anal.

Udarea patului.

Ambiţia (şi opusul ei).

FALIC Penis, clitoris.

Aproximativ 2 – 5 ani. Complexul

Oedip.

Vanitate, nechibzuinţă (şi opusul).

(Impulsurile sexuale devin mai puţin accentuate de-a lungul perioadei de latenţă, care acţionează între 5 – 12 ani şi peste, şi care nu este un stadiu psihosexual propriu-zis).

GENITAL Penis, vagin. Starea de adult; scopul dezvoltării normale.

Dificultăţile inerente ale vieţii.

Un interes mai sincer în raport cu ceilalţi, sublimări efective, bucurii realiste.

FIXAŢIE Se produce atunci când libidoul rămâne fixat pe stadiile psihosexuale pregenitale. Un anumit nivel de fixaţie este inevitabil, dar prea accentuată fiind, ea va duce la psihopatologie.

REGRESIE Reîntoarcerea libidoului la un stadiu psihosexual timpuriu sau la o alegere obiectală timpurie. Ca şi la fixaţie, un anumit nivel de regresie este normal. Cele mai frecvente obiecte de regresie sunt cele care au fost puternic fixate.

Referinţe bibliografice:

Freud, S. – La prédisposition à la nevrose obsesionnelle, R.F.P., 1929, 3;

– Trois essais sur la théorie de la séxualité, Gallimard, Paris, 1962

– La vie sexuelle, P.U.F., Paris, 1969;

Horney, K. – Personalitatea nevrotică a epocii noastre, Ed. Iri, 1994;

– Noi direcţii în psihanaliză, Ed. Iri, 1995

Klein, M. – Scrieri I – Iubire, vinovăţie, reparaţie, Ed. Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– The Selected Melanie Klein, Penguin Books, 1986;

Abraham, K. – Oeuvres completes, 2 vol. Paris, Payot, 1965 – 1966;

Larousse – Dicţionar de psihanaliză, Univers Enciclopedic. Buc., 1997;

Laplanche, J., Pontalis, J.–B. – Vocabularul psihanalizei, ed. Humanitas, 1994

Lagache, D. – La psychanalyse, Paris, P.U.F., 1955;

Winnicott, D. – De la pédiatrie à la psychanalyse, Paris, Payot, 1969;

– L'enfant et sa famille, Paris, Payot, 1975;

– L'enfant et le monde extérieur, Paris, Payot, 1975;

– Jeu et réalité. L'espace potential, Paris, Gallimard. 1975.

Lacan, J. – Ecrits, Paris, Le Seuil, 1966;

Bonaparte, M. – Sexualité de la femme, Paris, P.U.F., 1951;

Stekel, W. – Psihanaliza eroticii feminine, Paris, Gallimard, 1975.

BIBLIOGRAFIE

Freud, S. – Études sur l'hystérie, en coll. avec J. Breuer, Paris, P.U.F., 1956;

– La science des rèves, Paris, P.U.F., 1950;

– Le rêve et son interpretation, Paris, Gallimard, 1969;

– Le mots d'esprit et le rapport avec l'inconscient, Paris, Gallimard, 1953;

– Métapsychologie, Paris, Gallimard, 1968;

– Opere I: Totem şi tabu; Moise şi monoteismul; Angoasă în civilizaţie; Viitorul unei iluzii, Editura Ştiinţifică, 1991.

– Naissance de la psychanalyse, Paris, P.U.F., 1956;

– De la technique psychanalytique, Paris, P.U.F., 1953;

– Essais de psychanalyse appliquée, Paris, Gallimard, 1971;

– La vie sexuelle, Paris, P.U.F., 1969;

– Névrose, psychose et perversion, Paris, P.U.F., 19, 1973;

– Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene. EDP, Bucureşti, 1992.

– Omul cu şobolani, Editura Trei, 1995;

– Dincolo de principiul plăcerii, Editura „Jurnalul literar", 1992.

– Vina de a fi femeie (Noi prelegeri de introducere în psihanaliză), Mediarex, 1996;

– Cazul Dora, Ed. „Jurnalul literar", 1995

– Omul cu lupi. Cazul preşedintelui; Ed. Trei, 1995

– Micul Hans. Analiza fobiei unui băiat de cinci ani; Ed. „Jurnalul literar", Bucureşti, 1995;

– Trois essais sur la théorie de la séxualité; Paris, Gallimard, 1962.

– Un souvenir d'enfance de Léonard de Vinci, Paris, Gallimard, 1971.

– General Psychological Theory. Papers of

metapsychology; Collier Books, New York, N.Y., 1963.

– Trois essais sur la théorie de la séxualité, Gallimard, Paris, 1962

Charrier, **J.–P.** – L'inconscient et la psychalyse; Paris, P.U.F., 1968;

Hesnard, A. – L'Oeuvre de Freud et son importance pour le monde moderne, Paris, Payot, 1960;

Lagache, D. – La psychanalyse, Paris, P.U.F., 1955;

Nunberg, H. – Principes de psychanalyse, Paris, P.U.F., 1957;

Rey, J.M. – Parcours de Freud, Paris, Galilée, 1974;

Roudinesco, E. – De la Sigmund Freud la Jacques Lacan, Ed. Humanitas, 1995;

Brătescu, G. – Freud şi psihanaliza în România, Ed. Humanitas, 1994.

Jaccard, R.–A. Adler dans l'ombre de Freud, en *Histoire de la psychanalyse*, 1982

Fernandez Zoila, A. – Freud şi psihanalizele, Ed. Humanitas, 1996

Abraham, K. – Oeuvres completes, 2 vol. Paris, Payot, 19651966;

Ferenczi, S. – Oeuvres completes, 4 vol. Paris, Payot, 19681981;

Freud, A. – Le Moi et les mécanismes de défenses, Paris, P.U.F., 1949;

– Le traitement psychanalytique des enfants, Paris, P.U.F., 1951;

Klein, M. – Scrieri I – Iubire, vinovăţie, reparaţie, Ed. Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– Scrieri IV – Povestea unei analize de copil, Ed. Sigmund Freud, Binghampton, 1994, Cluj;

– The Selected Melanie Klein, Penguin Books, 1986;

Dolto, Fr. – Psihanaliza şi copilul, Ed. Humanitas, 1993;

Larousse – Dicţionar de psihanaliză, Univers Enciclopedic, Buc., 1997;

Laplanche, J., Pontalis, J.–B. – Vocabularul psihanalizei, ed. Humanitas, 1994

Erikson, E.H. – Adolescence et crise. La quête d'identité, Flamarion, Paris, 1972

CUPRINS

INTRODUCERE

CURSUL I – BIOGRAFIA LUI S. FREUD

CURSUL II CONSTATĂRI ŞI OBSERVAŢII INIŢIALE

CURSUL III – METAPSIHOLOGIA CURSUL IV – APARATUL PSIHIC ŞI MANIFESTĂRILE SALE – TRAVALIUL PSIHIC

a. TRAVALIUL VISULUI

TRAVALIUL ACTELOR MENTALE

– TRAVALIUL ACTELOR COMPORTA MENTALE RATATE ŞI DETERMINISMUL PSIHIC

- *TRAVALIUL SIMPTOMULUI (prezentare succintă)*

– TRAVALIUL DOLIULUI (prezentare succintă)

– TRAVALIUL UMORULUI, AL TRĂSĂTURILOR ŞI AL VORBELOR DE DUH (SPIRIT)

CURSUL V – PROBLEMATICA INCONŞTIENTULUI

CURSUL VI – RAPORTUL CONŞTIENT-INCONŞTIENT ÎN DOCTRINA PSIHANALITICĂ

INCONŞTIENTUL

PRECONŞTIENTUL

CONŞTIENTUL

CURSUL VII – PUNCTUL DE VEDERE TOPIC (A DOUA TOPICĂ FREUDIANĂ)

CURSUL VIII – TEORIA PULSIONALĂ

CURSUL IX – IDENTIFICAREA

CURSUL X – PROIECŢIA

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE PSIHANALITICE

CURSUL XI – RELAŢIA OBIECTALĂ

CURSUL XII – STADIILE ORGANIZĂRII LIBIDINALE

CURSUL XIII – STADIUL GENITAL SAU ORGANIZAREA GENITALĂ 178
BIBLIOGRAFIE